

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

СЕРЖИК АВЕТИСЯН

ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ
ПРИНЦИПОВ УГОЛОВНОГО ПРАВА В КОНТЕКСТЕ
НОВОГО УГОЛОВНОГО КОДЕКСА РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ 6

ԱՐԱՅԻԿ ԱՍԼԱՆՅԱՆ

ԱՎԱԶԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՅԱԿԱԶՄԻ ՈՐԱԿՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ
ՄԻ ՇԱՐՔ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐԻ
ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 16

ԱՐՏԱԿ ՄԱՅԱԿԱՆՅԱՆ

ՁԻՆԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ ՓՈԽՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԿԱՆՈՆԱԳՐՔԱՅԻՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ ԽԱԽՏԵԼԸ ՆՐԱՆՅ ՄԻՋԵՎ
ՍՏՈՐԱԳԱՍՈՒԹՅԱՆ (ԵՆԹԱԿԱՅՈՒԹՅԱՆ)
ՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱՑԱԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ԴԵՊՋՈՒՄ 28

ԳՈՒՐԳԵՆ ՔՈԹԱՆՅԱՆ

ՄԱՐԳՈՒԹ ԹՐԱՖԻԲԵՆԳԻ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐԸ 36

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԱՆԻ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՄԱՐԳՈՒԹ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՐԴԱՐԱԳԱՏՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ՏԵՂՆ ՈՒ ԴԵՐԸ ՄԱՐԳՈՒԹ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԵՎ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ 44

ՄՈՒՆԻՅԻՊԱԼ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՎԱՐԴԱՆ ՖԱՐԱՍՄՅԱՆ

ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՎԵՐԱՀՄԿՈՂՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ,
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 54

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԱՆԱՏՈՒԹՅԱՆ ԹՍԳԵՎՈՍՅԱՆ

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ (ԼՂՀ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ
ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԻՐԱՌ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ) 62

ՔՐԵԱՔԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՍՈՒՐԵՆ ԱՆՔՍԱՆՅԱՆ

ԱՊՕՐԻՆԻ ՄՈՒՏՔ ԳՈՐԾԵԼՈՎ ԳՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐՈՂ ԱՆՁԱՆՅ
ՔՐԵԱՔԱՆԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ 70

ՍՅՈՒՉԱՆՆԱ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ՊԱՐՏԱԴԻՐ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹՅԱՆ
ՆԵՐԴՐՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 74

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՌԱՔԵՎ ԳԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ

ԴՆՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ 80

Сержик АВЕТИСЯН
Доктор юридических наук, профессор,
Судья уголовной палаты Кассационного суда РА

**ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ
ПРИНЦИПОВ УГОЛОВНОГО ПРАВА В КОНТЕКСТЕ
НОВОГО УГОЛОВНОГО КОДЕКСА РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ**

СЕРЖИК АВЕТИСЯН

**ДОКТОР ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ПРОФЕССОР,
СУДЬЯ КАССАЦИОННОГО СУДА РА**

В научной статье раскрываются содержание, сущность и особенности принципов уголовного кодекса РА, выделяются наиболее сложные и дискуссионные аспекты действующих уголовно-правовых принципов.

Предложены пути законодательного усовершенствования принципов уголовного закона, при этом в центре внимания — надлежащее обеспечение общечеловеческих ценностей уголовно-правовыми средствами.

Приведенные законодательные предложения могут быть полезными в процессе разработки и принятия нового УК РА.

Ключевые слова: принципы, свойства, законность, аналогия, ответственность, вина, справедливость, гуманизм, безопасность

ՀՊԻՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 - 2 (175 - 176)

ՀԱՍՏԱՎԱՐ
Ինֆորմացիոնային

ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРИНЦИПОВ УГОЛОВНОГО ПРАВА В КОНТЕКСТЕ НОВОГО УГОЛОВНОГО КОДЕКСА РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

Принципы уголовного права как его составные, исходные положения отражаются в законодательстве в трех основных формах: 1) непосредственно через нормы, специально им посвященные; 2) посредством понятий и институтов Общей части УК и 3) в нормах Особенной части УК.

Без принципов права, в том числе уголовного, само законодательство, ответственность и другие фундаментальные институты правовой системы немислимы.

Дальнейшее развитие принципов уголовного законодательства обусловлено множеством факторов, но главным, на наш взгляд, является возрастание значения общечеловеческих ценностей в социуме, в провозглашении самой жизни человека, его основных прав, свобод и законных интересов в качестве высшей социальной ценности.

Государство взяло обязанность в предоставлении максимальных и эффективных уголовно-правовых гарантий соблюдения прав и свобод человека и гражданина.

В ст. 4 УК РА перечисляются принципы уголовного законодательства, и далее каждый принцип излагается в отдельной статье (ст. 6-11).

Выделим основные черты (приз-

наки, свойства) принципов уголовного законодательства, и на основе этого предложим систему законодательных предложений, которые могут быть учтены при разработке и принятии нового УК РА, тем более, что в проекте Концепции нового УК РА по поводу принципов уголовного закона приводятся спорные положения.

Законность

«Преступность деяния, а также его наказуемость и иные уголовно-правовые последствия определяются только УК РА. Применение уголовного закона по аналогии не допускается» (ст. 5 УК РА).

Принцип законности характеризуется следующими признаками:

- Преступность и наказуемость деяния определяется только Уголовным кодексом. В основе лежит принцип римского права «*nullum crimen, nulla poena, sine lege*» — «нет преступления и наказания без указания на то в законе».

- Лицо может нести уголовную ответственность в порядке и по основаниям, предусмотренным уголовным законом.

- Уголовная ответственность должна наступать в точном соответствии с действующим уголовным законодательством.

Уголовное право

• Правоприменительные органы обязаны в пределах своей компетенции применять нормы уголовного законодательства в строгом соответствии с принципами и требованиями УК.

• Издание УК на основе и в соответствии с Конституцией и принятыми международно-правовых документов. При расхождении норм УК и Конституции должны применяться конституционные нормы, а при расхождении норм Конституции и норм и принципов международно-правовых документов — положения данных документов.

• УК должен соответствовать реальным социально-политическим и экономическим условиям общества.

• Определение уголовного наказания только в пределах и в порядке, установленных УК.

• Аналогия закона, т.е. восполнение пробела в праве, когда закон применяется к случаю, прямо не предусмотренному, но аналогичное тому, которое непосредственно регулируется этим законом, в уголовном праве не допускается. Восполнение пробелов в уголовном праве — компетенция законодателя. Конкретные составы преступлений, предусмотренных международно-правовыми документами, должны быть включены в УК.

• Применение аналогии в уголовном праве не допускается применительно к определению преступности, наказуемости деяния, а также иным мерам уголовного воздействия.

В проекте Концепции нового УК РА предлагается запрет не только

аналогии уголовного закона, но и аналогии права. Это правильный подход. Однако данный вопрос применительно к нормам Особенной части УК остался без внимания.

Традиционно аналогия в уголовном праве рассматривается применительно к преступности и наказуемости деяния. Однако вопрос о применении аналогии в уголовном праве следует рассматривать по отношению ко всем нормам уголовного закона. Пробел в уголовном законодательстве может быть восполнен (за исключением пробела в преступности деяния и наказуемости) либо путем применения по аналогии сходных норм уголовного или иных отраслей права (аналогия закона), либо путем применения общих принципов уголовного права (аналогия права).

Современная теория уголовного права и практика уголовного законодательства допускают применение частичной аналогии в случае неполноты отдельных норм Общей части УК, если этим, по нашему мнению, не ухудшается положение обвиняемого (подсудимого). Подтверждением этому являются ряд норм действующего УК РА.

В этом случае, когда системный смысл закона нераспознаваем, применение закона наряду с толкованием может включать в себя аналогию и разрешение противоречий, которые не охватываются понятием толкования, поскольку предназначены не для уяснения смысла нормы, а для преодоления логико-структурных дефектов уголовного

закона.

Аналогия уголовного закона может быть допустима только при отсутствии в логическом отношении норм, необходимость которых определена самим законом. Аналогия Особенной части недопустима.

Данный вопрос нуждается в отдельном исследовании и законодательном уточнении. При этом важное значение имеют решения Конституционного Суда РФ и прецедентные решения Кассационного суда РФ.

Равенство граждан перед законом

«Лица, совершившие преступления, равны перед законом и подлежат уголовной ответственности независимо от пола, расы, национальности, языка, национального и социального происхождения, имущественного или иного положения, места жительства, отношения к религии, политических убеждений, принадлежности к национальным меньшинствам» (ст. 6 УК).

Данный принцип характеризуется следующими признаками:

- В теории уголовного права различают формальное (юридическое) и фактическое (социальное) равенство. В ст. 6 УК дается юридическое закрепление данного принципа. Его смысл состоит в обеспечении равной для всех граждан обязанности нести уголовную ответственность за совершение преступления, вид и размер которой предусмотрены УК.

- Фактическое равенство в уголовном праве возможно посред-

ством соблюдения других принципов — справедливости, гуманизма.

- Данный принцип не означает абсолютно одинаковой ответственности всех тех, кто совершил однотипные преступления. Он прежде всего предполагает равенство оснований уголовной ответственности и ее неотвратимость.

- Принцип равенства граждан не противоречит особому порядку привлечения к уголовной ответственности некоторой категории граждан (специальных субъектов). Закон имеет в виду особый процессуальный порядок привлечения данных лиц к уголовной ответственности, но основание уголовной ответственности едино для всех граждан. Другой вопрос, что проблема неприкосновенности ряда специальных субъектов нуждается в законодательном уточнении. Мы придерживаемся той позиции, согласно которой неприкосновенность должна иметь ограниченный характер. Это означает, что за совершение общеуголовных преступлений, не связанных со служебной (профессиональной) деятельностью, специальный субъект должен нести уголовную ответственность на общих основаниях.

- В заголовке ст. 6 УК говорится о равенстве граждан перед законом, а в тексте речь идет только о лицах, совершивших преступление. Текст закона следует толковать расширительно, в пользу заглавия статьи. Перед законом должны быть равны не только виновные лица, но и все участники уголовно-правовых отношений.

Уголовное право

• В ст. 6 УК говорится «о других обстоятельствах», учитываемых при реализации принципа, т.е. перечень этих обстоятельств — неисчерпывающий. (Например, подлежат учету возраст лица, форма вины, стадия преступления и т.д. Но данные обстоятельства используются при индивидуализации ответственности и наказания).

• Лица, совершившие преступления, должны быть равны не только перед законом, но и судом.

Таким образом, название «принцип равенства граждан» нельзя считать полным и точным. Оно не охватывает равенства правовой защищенности одинаковых, как и у граждан, интересов юридических лиц и государства, не предполагает обязанностей у законодателя и суда и по обеспечению реализации принципа равенства на основе единого социального феномена уголовного права — общественно опасного поведения людей, оставляет за пределами регулятивных и охранительных уголовно-правовых отношений все иные, кроме граждан, субъекты. Поэтому название действующей ст. 6 УК следует записать в виде «Все равны перед законом и судом». Содержание данного принципа нуждается в уточнении с учетом отмеченных особенностей.

Актуальным и дискуссионным является вопрос об иммунитете в уголовном праве. Мы считаем, что уголовная ответственность определенной категории лиц (специальных субъектов, обладающих иммунитетом: депутаты, судьи и др.) должна устанавливаться в особом

порядке только в случае совершения ими преступлений, связанных со служебной деятельностью. Уголовная ответственность указанных лиц за преступление, не связанное со служебной деятельностью, должна наступать на общих основаниях.

В полном объеме не отвечает требованиям предмета уголовного права принцип равенства, в связи с тем, что он лишь констатирует одинаковое основание и возникновение уголовной ответственности. Однако в ст. 42 УК РА закрепляется равенство в предоставлении права на необходимую оборону. Одинаковы все и в возможности добровольного отказа от совершения преступления, а также освобождения от уголовной ответственности. В связи с этим принцип равенства граждан перед законом необходимо расширить и на равенство в реализации регулятивных уголовно-правовых институтов, входящих в единый комплекс уголовно-правовых норм.

Между тем, в проекте Концепции нового УК РА данный принцип предлагается снять, полагая, что нет такой необходимости. Мы с этой позицией не согласны, так как есть необходимость конкретизации конституционно-правового принципа в УК с учетом особенностей уголовно-правового регулирования.

Неотвратимость ответственности
«Любое лицо, совершившее преступление, подлежит наказанию и иным мерам уголовно-правового воздействия, предусмотренного УК РА. Освобождение от уголовной ответственности и наказания возмож-

но при наличии оснований и условий, предусмотренных только УК РА» (ст. 7 УК).

Отмеченный принцип характеризуется следующими признаками:

- Всякое и каждое лицо, совершившее запрещенное уголовным законом общественно опасное деяние, подлежит наказанию или иным мерам воздействия, предусмотренным уголовным законом («закон должен быть непримиримым, а его применение неотвратимым»).

- Освобождение от уголовной ответственности и наказания возможно только при наличии оснований и условий, предусмотренных УК.

Личная ответственность

«Лицо подлежит уголовной ответственности только за преступление, им лично совершенное» (ст. 8 УК РА).

Данный принцип характеризуется следующими признаками:

- Уголовной ответственности и наказанию подлежит лишь физическое лицо, совершившее преступление.

- Уголовная ответственность и наказание не могут перелagаться на других лиц (родителей, соучастников преступления и т.п.).

- Уголовная ответственность юридических лиц по УК РА исключается.

- При групповом преступлении соучастники несут ответственность не за деяние исполнителя, а за свое деяние, в пределах своей личной вины.

- Освобождение от уголовной ответственности исполнителя преступления не освобождает от ответственности и наказания соучастников преступления.

Вина

«Лицо подлежит уголовной ответственности только за те общественно опасные действия (бездействие) и наступившие общественно опасные последствия, в отношении которых установлена его вина компетентным судом. Объективное вменение, то есть уголовная ответственность за невиновное причинение вреда, не допускается» (ст. 9 УК).

Отличительные признаки вины, как уголовно-правового принципа:

- Уголовная ответственность может возлагаться за причинение того вреда, в отношении которого установлена вина (за случайное причинение вреда, а также за мысли, «голый умысел» — уголовная ответственность не допускается).

- Принцип вины означает личную (персональную) ответственность того, кто своим деянием или совместно с другими лицами причинил или мог причинить вред охраняемым уголовным законом интересам. Уголовная ответственность на других лиц не может возлагаться.

- Принцип вины заложен в законодательной конструкции самого понятия «преступление» (ч. 1 ст. 18 УК).

- Основное предназначение принципа вины состоит в обеспечении равенства всех перед законом и судом, исходя из внутреннего со-

Уголовное право

держания общественно опасного поведения.

- Вина может выражаться в форме умысла или неосторожности. Вина имеет психологическое, социально-политическое и уголовно-правовое содержание.

Принцип вины также нуждается в уточнении и дополнении.

Проблема состоит в том, что действующий УК понятие вины не определяет, в законе не очерчены общие рамки умысла и неосторожности. Вина — категория правовая. Она названа в Конституции (ст. 21), в различных статьях УК, однако в них нет ее определения. Поэтому в новом УК нужно закрепить понятие вины, при этом учитывая ее социально-психологические и нормативные аспекты.

В действующем УК понятия «принцип вины» и «вина» отождествляются, что неверно. Предлагается в новом УК закрепить понятия «объема» и «степени вины».

Нуждается в уточнении и содержание «объективного вменения». Уголовная ответственность не должна допускаться не только в случае невиновного причинения вреда, но и в случае несоответствия с формой или степенью вины, а также невиновно совершенное деяние.

Следует иметь в виду, что обвинительный приговор суда без констатации виновности подсудимого еще не означает объективное вменение. Имеются в виду особые формы судопроизводства в связи с согласием обвиняемого и с заключением с ним досудебного соглашения

сотрудничества. То, что считается нарушением принципа законности в уголовном праве, одновременно, как видим, считается вполне законным в уголовном процессе.

Кроме того, в законе следует закрепить, что ответственность за бездействие, а также за причиненный в результате бездействия вред наступает только в том случае, если виновное лицо было наделено правовой обязанностью действовать или не допустить последствия.

Отсутствие в действующем УК аналогичного положения привело к тому, что нередко должностные лица и другие специальные субъекты к уголовной ответственности привлекаются за невиновное причинение вреда, то есть допускается объективное вменение, что запрещается законом.

Справедливость и индивидуализация ответственности

«Наказание и иные меры уголовно-правового характера, применяемые к лицу, совершившему преступление, должны быть справедливыми, то есть соответствовать тяжести преступления, обстоятельствам его совершения и личности виновного, быть необходимым и достаточным для его исправления и предупреждения новых преступлений. Запрещается дважды за одно и то же преступление осуждать» (ст. 10 УК РА).

Данный принцип характеризуется следующими признаками:

- Данный принцип получил свое развитие в ст. 48 УК РА, в которой говорится, что «наказание применя-

ется в целях восстановления социальной справедливости, а также в целях исправления осужденного и предупреждения совершения новых преступлений».

- Принцип справедливости конкретизируется в ч. 2 ст. 61 УК, где говорится, что «при назначении вида и размера наказания судом учитываются характер и степень общественной опасности совершенного преступления, личность виновного, в том числе смягчающие и отягчающие его ответственность и наказание обстоятельства».

- Данный принцип определяет индивидуализацию уголовной ответственности и наказания.

- Этот принцип означает, что «наказание должно быть необходимым и достаточным условием для исправления осужденного и предупреждения преступлений».

- В ч. 3 ст. 61 УК отмечается, что «более строгий вид наказания из числа предусмотренных за совершенное преступление назначается только в том случае, если менее строгий вид наказания не сможет обеспечить целей наказания».

- Принцип справедливости распространяется на все уголовное законодательство, а также на законодательный орган, который устанавливает уголовно-правовые санкции.

- Сам уголовный закон должен быть справедливым (доступным для всех, ясным, понятным, определенным). Пробелы, коллизии и противоречия в УК — нарушение данного принципа.

- Принцип справедливости про-

является и в том, что «запрещается дважды осуждать человека за одно и то же преступление» (ч. 2 ст. 10 УК).

Принцип справедливости должен включать не только справедливость наказания, но и уголовного закона. Сферой воздействия этого принципа должно стать все уголовное законодательство.

Данный принцип в проекте Концепции нового УК РА не получил должного отражения.

Гуманизм

«Уголовное законодательство РА обеспечивает безопасность человека. Наказание и иные меры уголовно-правового характера, применяемые к лицу, совершившему преступление, не могут иметь своей целью причинение физических страданий или унижение человеческого достоинства» (ст. 11 УК РА).

Обозначенный принцип характеризуется следующими признаками:

- Гуманизм — категория этическая — это уважение человека в любых условиях и обстоятельствах. Поэтому охрана от преступных посягательств человека, его жизни, здоровья, прав, свобод, законных интересов, собственности — приоритетная задача современного уголовного права.

- Принцип гуманизма предполагает обеспечение безопасности как правопослушным лицам, так и лицам, совершившим преступление.

- Данный принцип проявляется в отмене смертной казни; установлении более мягких видов наказания к несовершеннолетним; дос-

Уголовное право

рочном освобождении от наказания; назначении наказания ниже низшего предела; освобождении от уголовной ответственности по различным основаниям и др.

- Сама система уголовных наказаний построена по схеме: от мягких к более жестким, строгим наказаниям.

- Сущность принципа гуманизма состоит в признании ценности человека — потерпевшего от преступления. Реализация данного принципа должна обеспечивать гуманистические основы общества и государства.

- Должен отражать весь комплекс прав и интересов личности, а не только сферу безопасности человека.

Определение гуманности, как принципа уголовного законодательства, должно соответствовать, по крайней мере, следующим параметрам: 1) одно должно включать в себя и обеспечение гуманистических основ общества и социального государства, поскольку без этого обеспечение безопасности человека невозможно; 2) оно должно отражать весь комплекс прав и интересов личности, а не замыкаться сферой безопасности человека; 3) оно должно предлагать приоритетную защиту прав и интересов личности; 4) оно должно отражать гуманное отношение как к преступнику, так и к потерпевшему; 5) в понятии гуманизма следует отразить пределы реализации данного принципа с учетом характера и степени общественной опасности преступления, совершенного виновным, значимости тех отношений, нарушением которых причиняется ущерб потерпевшему и др.

При этом положения, посвященные принципу гуманизма, должны отражать важнейшие требования, содержащиеся в международно-правовых документах. Представляется, что в уголовном законе следует говорить о гуманности, а не о гуманизме.

В проекте Концепции нового УК РА принцип гуманизма не закреплен, что на наш взгляд необоснованно.

Выводы:

1) Совершенствование действующих принципов уголовного закона и уголовной ответственности — важная задача современной науки уголовного права. Однако это — необходимое, но еще недостаточное условие для эффективной реализации задач уголовного законодательства.

2) В новом УК необходимо не только уточнить содержание и пределы действия действующих принципов уголовного права, закрепленных в УК, но и включить понятие «общих положений», которые регламентируют правила применения норм Особенной части УК.

Общие положения — это «законодательные суждения, имеющие общеобязательный характер для всех норм Особенной части УК».

Так, например, в нормах Особенной части УК РА содержатся некоторые понятия (представители власти и др.); в диспозициях ряда норм содержатся негативные признаки составов преступлений; имеются специальные (поощрительные) основания, освобождающие от уголовной ответственности.

Таким образом, в новом законе необходимо закрепить понятие принципов УК, это — «руководя-

шие идеи, имеющие общеобязательный характер как для правоприменения, так и для кодификации».

3) Новый Уголовный кодекс должен содержать положение о том, что «Конструирование норм Особенной части настоящего Кодекса, а также правила квалификации преступлений должны производиться

с учетом принципов Уголовного кодекса».

Вышеприведенные законодательные предложения и теоретические положения, хотя и небесспорны, могут быть полезными в законодательской и правоприменительной деятельности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Уголовный кодекс Республики Армения. Принят 18 апреля 2003г., вступил в силу с 1 августа 2003г., с посл. изм. и доп.

2. Стратегия национальной безопасности Республики Армения (Утверждена Указом Президента Республики Армения 7 февраля 2007г. № ПП-293-Р), с. 130.

3. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии) // Сборник законодательных актов. М.: Изд-во Зерцало, 1999, с. 352.

4. Проект Концепции нового Уголовного кодекса Республики Армения. Ер., 2013.

5. Доклад о верховенстве права. Принято на 86 пленарном заседании Венецианской Комиссии (Венеция, 25—26 марта 2011 года) // <http://www.venice.coe.int>, с. 23.

6. **Аветисян С.С.** Некоторые методологические и уголовно-правовые аспекты совершенствования уголовного законодательства России и Армении в контексте обеспечения юридической безопасности человека // Вектор науки Тольяттинского гос. ун-та. № 3 (6), 2009, с. 41-47.

7. **Аветисян С.С.** Некоторые проблемы обеспечения безопасности человека как нового направления уголовной политики // Проблемы уголовной политики, экологии и права. Сб. мат. межд. научно-практ. конф. 24-25 мая 2010г.: БИЭПП-БИИЯМС. СПб., 2010, с. 3-11.

8. **Аветисян С.С.** Проблемы разграничения преступного от непроступного поведения (теория и практика уголовно-правового обес-

печения безопасности человека), монография. Ер.: Изд-во РАУ, 2011, с. 814.

9. **Ավետիսյան Ս.Ս.** ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի նախագծի տեսական մոդելի (հայեցակարգի) մշակման անհրաժեշտության վերաբերյալ առանձին հիմնահարցեր // Գատակյան իշխանություն, 11-12/148-149, 2011, էջ 25-30:

10. **Аветисян С.С.** Приоритеты и перспективы нового Уголовного кодекса Республики Армения (социально-правовая концепция) / монография. Ер., Изд-во РАУ, 2012, с. 441.

11. **Филимонов В.Д.** Принципы уголовного права. М., 2002.

12. Энциклопедия уголовного права. Т.1 Понятие уголовного права.-Издание профессора Малинина, СПб, 2005, с. 698.

13. Գավիթ Հովհաննիսյանի գործով Հայաստանի Հանրապետության վճարելի դատարանի քրեական պալատի 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԱԶԳ/0078/01/09 որոշում:

14. Գասպար Պողոսյանի գործով Հայաստանի Հանրապետության վճարելի դատարանի քրեական պալատի 2011 թվականի հոկտեմբերի 20-ի թիվ ԳԳ-1/0013/01/11 որոշում:

15. Նարեկ Սարգսյանի գործով Հայաստանի Հանրապետության վճարելի դատարանի քրեական պալատի 2011 թվականի հոկտեմբերի 25-ի թիվ ԵԿԳ/0042/01/11 որոշում:

16. Գավիթ Բարսյանի գործով Հայաստանի Հանրապետության վճարելի դատարանի քրեական պալատի 2012 թվականի հունիսի 8-ի թիվ ԿԳ-1/0043/01/11 որոշում:

Արայիկ ԱՍԼԱՆՅԱՆ
 ՀՀ ոստիկանության փորձաքրեագիտական
 վարչության բաժանմունքի պետ,
 ոստիկանության փոխգնդապետ,
 իրավագիտության թեկնածու

**CRIMINAL LEGAL ANALYSIS OF SOME PROBLEMS
 ASSOCIATED WITH QUALIFICATION OF THE ROBBERY CRIME**

ARAYIK ASLANYAN
**HEAD OF DEPARTMENT
 OF THE CRIMINAL-FORENSIC DEPARTMENT OF THE RA,
 POLICE LIEUTENANT COLONEL,
 PhD IN LAW**

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 - 2 (175 - 176)

The high social danger of robbery due to the fact that in the case of predatory attacks can be harmed not only the relations of property, but can also be created a real danger to the life and health of individuals. Summarizing the research carried out in relation to the robbery, racketeering and other offenses, and the peculiar characteristics of the crime of racketeering, the author offers a fully incorporate the crime of racketeering in the theft - as tantamount to theft and independent method, and the requirement that the acts of a property, is considered one of the mandatory properties of the crime of racketeering, considered as a separate crime - providing for this separate criminal legal standard - in the chapter "crimes against property".

Author awarded special consideration as those situation, sometimes found in the jurisprudence that arise around issues of the separation from each other cases of theft, robbery and violence followed, as well as giving them the criminal law assessment.

Բանալի բառեր - ավագակություն, կողոպուտ, կյանքի և առողջության համար վտանգավոր բռնություն, կյանքի և առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն, հափշտակություն, սեփականություն

ԱՎԱՉԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՖԱԿԱՉՄԻ ՈՐԱԿՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊԱՑՄ ՄԻ ՇԱՐՔ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ*

Ավագակության՝ որպես գույքի հասփշտակության յուրօրինակ եղանակ է պարունակում, օրինակ, Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության քր. օր-ի 252-րդ պարագրաֆը, որը պատասխանատվություն է նախատեսում «ավագակային գողություն» կատարելու համար: Նշված հոդվածի համաձայն՝ այն անձը, որը հայտնաբերվել է գողություն կատարելու ժամանակ և գողացված իրերն իր մոտ (իր տիրապետման ներքո) պահելու նպատակով մարդու նկատմամբ իրականացնում է բռնություն կամ ստեղծում է վերջինիս կյանքի և առողջության համար վտանգավոր անմիջական (իրական) սպառնալիք, ենթակա է պատասխանատվության ավագակային հարձակում կատարելու համար¹³:

Պետք է փաստել, որ դատական պրակտիկայի տարբեր ժամանակաշրջաններում կատարված ուսումնասիրություններն ամրապնդում են այն մնայուն հիմնավորումը, որ հատկապես հասփշտակությունների վերաբերյալ գործերով դեռևս շարունակում են իրենց արդիականությունը պահպանել դրանց քրեաիրավական որակման հետ կապված խնդիրների շուրջ ծավալվող քննարկումները: Դատական պրակտիկայում բազմաթիվ են արարքի քրեաիրավական սխալ որակման այնպիսի դեպքերը, երբ հանցավորի արարքը, առանց հասփշտակության հանցակազմի բավարար հատկանիշների համակցության՝ սխալմամբ որակվել է հասփշտակություն, կամ քրեաիրավական նորմի ոչ ճիշտ կիրառման հետևանքով, հետագայում արարքը ենթարկվել է վերաորակման, կամ էլ ընդհանրապես քրեական գործը կարճվել է՝ հանցակազմի բացակայության պատճառով¹⁴:

Դատական պրակտիկայում հաճախա-

կի հանդիպող և հանցագործությունների ոչ ճիշտ քրեաիրավական որակման հետևանքով առաջացած վերը նշված տարաբնույթ սխալներից խուսափելու նպատակով, ներկայիս դատական պրակտիկայի ձևավորման գործում իր ուրույն և որոշիչ դերակատարությունն է ստանձնել ՀՀ դատական օրենսգրքը, որն ընդունվեց 2007թ. փետրվարի 21-ին: Ըստ նշված օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի՝ յուրաքանչյուր ոք իր գործի քննության ժամանակ, որպես իրավական փաստարկ, իրավունք ունի մատնանշելու նույնանման փաստական հանգամանքներով մեկ այլ գործով (*տվյալ դեպքում՝ հասփշտակության հետ կապված կոնկրետ որևէ գործով*) ՀՀ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի հիմնավորումները (*այդ թվում՝ օրենքի մեկնաբանությունները*): Այսինքն՝ մեր երկրում դրվեց դատական-նախադեպային իրավական համակարգի ձևավորման հիմնաքարը: Դա նաև նշանակում է, որ որոշակի փաստական հանգամանքներ ունեցող գործով վճռաբեկ դատարանի կամ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական ակտի հիմնավորումները (*այդ թվում՝ օրենքի մեկնաբանությունները*) պարտադիր են դատարանի համար նույնանման փաստական հանգամանքներով հասփշտակության գործի քննության ժամանակ, բացառությամբ այն դեպքի, երբ վերջինիս ծանրակշիռ փաստարկների մատնանշմամբ հիմնավորվում է, որ դրանք կիրառելի չեն տվյալ փաստական հանգամանքների նկատմամբ: Այսպիսով, պետք է փաստել, որ դատական-նախադեպային իրավունքը, ի թիվս մնացածի, իր կիրառական նշանակությունը ստացավ նաև հասփշտակությունների վերաբերյալ գործերում, որն, այսուհետ, ավելի մեծ հնարավորություններ կընձեռի ինչպես հասփշտակությունների վերաբերյալ գործերով միասնա-

* Սկիզբը՝ նախորդ համարում:

Քրեական իրավունք

կան ու հարուստ դատական պրակտիկայի ձևավորման, այնպես էլ օրենքի ճիշտ, միատեսակ և անշեղ կիրառման գործին:

Ավագակության և կողոպուտի հանցակազմերի քրեաիրավական որակման հետ կապված հիմնախնդիրների պարզաբանման առումով, բավականին արժեքավոր և ուշագրավ դատական-նախադեպային իրավունքի օրինակ է հանդիսանում ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի (այսուհետ՝ Վճռաբեկ դատարան) կողմից թիվ ԵԷԳ/0091/01/11 քրեական գործով 2013 թվականի փետրվարի 15-ի որոշումը՝ ամբաստանյալներ Ժ.Բ. Գուկասյանի, Ա.Ա. Գևորգյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 4-րդ կետերով, Վ.Գ. Գրիգորյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 4-րդ կետերով, 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 3-րդ կետերով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2012 թվականի հոկտեմբերի 4-ի որոշման դեմ մեղադրողի բերած վճռաբեկ բողոքը: Տվյալ գործի վերաբերյալ՝ Վերաքննիչ դատարանը 2012 թվականի հոկտեմբերի 4-ի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքները մերժել է՝ օրինական ուժի մեջ թողնելով Առաջին աստիճանի դատարանի 2012 թվականի հուլիսի 27-ի դատավճիռը¹⁵:

Ըստ վերը նշված գործի մեղադրական եզրակացության. «...Նախկինում գույքի հափշտակություններ կատարելու համար դատապարտված, դատվածությունները չմարված, գործով մեղադրյալներ Ժ. Գուկասյանը, Ա. Գևորգյանը և Վ. Գրիգորյանը միմյանց հետ ծանոթացել են «Նուբարաշեն» քրեակատարողական հիմնարկում պատիժ կրելու ընթացքում, իսկ Ժ. Գուկասյանը գործով մյուս մեղադրյալ Հ. Մելքոնյանի հետ ծանոթացել է 2011 թվականի հունվարին՝ Վ. Գրիգորյանի հետ միասին վարձակալական հիմունքներով բնակվելու ժամանակ: Գործի քննության ընթացքում պարզվել է, որ Վ. Գրիգորյանը, իր ընկեր՝ գործով մյուս մեղադրյալ Ժ. Գուկասյանից տեղեկացել է, որ վերջինիս ընկեր՝ գործով մեղադրյալ Ա.

Գևորգյանը 2011 թվականի հունվարի 23-ին ծանոթացել է գործով տուժող Վ. Սահակյանի հետ և նկատել է վերջինիս պարանոցի, ձեռքերի դեղին, ոչ թանկարժեք, պղինձ երկաթ համաձուլվածքից պատրաստված շղթաները, մատի դեղին գույնի, կապարանտիմոն-երկաթ համաձուլվածքից պատրաստված մատանին և երկու հատ «NOKIA-1200» և «VISOA» ապրանքանիշի բջջային հեռախոսները երեքով նախնական համաձայնության գալով՝ որոշել են ավագակային հարձակմամբ հափշտակել դրանք:

Հաջորդ օրը՝ 2011 թվականի հունվարի 24-ին, Ա. Գևորգյանը զանգահարել է տուժող Վ. Սահակյանի հեռախոսահամարին և հրավիրել Վարդաշենում գտնվող իր եղբոր՝ Է. Գևորգյանի տուն: Վ. Սահակյանը եկել է, որից հետո Ա. Գևորգյանը զանգահարել է Ժ. Գուկասյանին և հայտնել Վ. Սահակյանին Վարդաշեն «Խաչի գարածներ» կոչվող վայր տանելու և այնտեղ նրա նկատմամբ ավագակային հարձակում կատարելու մտադրության մասին: Ժ. Գուկասյանը տվել է իր համաձայնությունը, այնուհետև Վ. Գրիգորյանին, որը այդ պահին իր հետ է եղել, հայտնել է ավագակային հարձակում կատարելու որոշման մասին և միասին գնացել «Խաչի գարածներ» կոչվող վայրը: Ժամը 21.00-ի սահմաններում Ա. Գևորգյանը Վ. Սահակյանին խաբեությամբ տարել է ք. Երևանի Վարդաշեն թաղամասի «Խաչի գարածներ» կոչվող վայրը: Այնտեղ Ժ. Գուկասյանը մոտեցել է Վ. Սահակյանին, նրանից ծխախոտ ուզել, մեղադրել ինչ-որ աղջկա բռնաբարության մեջ, նրան սկսել է քաշքշել և պահանջել Վ. Սահակյանի վրայի զարդերը ու մոտը եղած գումարը: Այնուհետև Ժ. Գուկասյանը և Վ. Գրիգորյանն սկսել են նրան հարվածել, գցել գետնին, Ա. Գևորգյանը պառկել է Վ. Սահակյանի վրա, արգելափակել նրա շարժումները, երկու ձեռքերով բռնել կոկորդից և սկսել խեղդել: Վ. Գրիգորյանը մի ձեռքով փակել է Վ. Սահակյանի բերանը, իսկ մյուս ձեռքով հարվածներ հասցրել նրա մարմնի տարբեր մասերին: Ժ. Գուկասյանը որպես զենք հան-

Քրեական իրավունք

դիսացող դանակի գործադրմամբ սկսել է սպառնալ Վ.Սահակյանին, դանակը սեղմել է նրա աջ կողքին: Ա.Ղևոնդյանը տուժող Վ.Սահակյանի գրպանից հանել է նրա բջջային հեռախոսները և պոկել պարանոցի շղթան՝ կարծելով որ այն ոսկյա է, իսկ Ժ.Ղուկասյանը տուժողի մատից քաշելով հանել է մատանին, ձեռքի շղթան՝ կարծելով դրանք ոսկյա են: Սակայն համոզվելով, որ պարանոցի, ձեռքի շղթաները և մատանին ոսկուց չեն, հետ են վերադարձրել, հետ են տվել նաև «NOKIA-1200» և «VISOA» սպրանքանիշի բջջային հեռախոսները, այնուհետև սպառնացել, որ եթե նա ոստիկանություն դիմի, ապա նրա համար վատ կլինի: Դեպքից հետո Վ.Սահակյանը ոստիկանություն չի դիմել»:

Նախաքննության ընթացքում տեղ գտած բացթողումների արդյունքում և դատաքննությանը ձեռք բերված ապացույցների բավարար ամբողջությամբ, դրանք իրենց համակցության մեջ համադրելով, Վերաքննիչ դատարանը հանգում է այն հետևություն, որ ամբաստանյալներ Ժ. Ղուկասյանի, Ա. Ղևոնդյանի և Վ. Գրիգորյանի կատարած արարքները համապատասխանում են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 4-րդ կետերով նախատեսված հանցագործության հատկանիշներին: Դատաքննությանը ձեռք բերված ապացույցների համակցությունը հիմք է տալիս դատարանին հաստատված և ապացուցված համարելու այն փաստական հանգամանքները, որ նախնական հանցավոր պայմանավորվածության համաձայն՝ ամբաստանյալներ Ժ.Ղուկասյանը, Ա.Ղևոնդյանը և Վ.Գրիգորյանը 2011 թվականի հունվարի 24-ին տուժող Վ.Սահակյանին խաբեությանը տարել են Երևանի Վարդաշեն թաղամասում գտնվող «Խաչերի գարաժներ» կոչվող վայր, որտեղ վերջինիս կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելով՝ նրանից բացահայտ հափշտակել են պարանոցի և ձեռքի շղթաները, մատանին և երկու բջջային հեռախոսները, սակայն զննելով և համոզվելով, որ դրանք իրենցից արժեք չեն ներկայացնում,

իրերը հետ են վերադարձրել:

Վերաքննիչ դատարանն իր որոշման պատճառաբանական մասում արձանագրել է, որ ամբաստանյալներ Ժ. Ղուկասյանի և Ա. Ղևոնդյանի կողմից ՀՀ քրեական օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 4-րդ կետերով, Վ. Գրիգորյանի կողմից ՀՀ քրեական օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 4-րդ կետերով և 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 3-րդ կետերով նախատեսված հանցանքները կատարելը և նրանց մեղքը հաստատված, իսկ ամբաստանյալների պատճառաբանությունները հերքված են քրեական գործով պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում ձեռք բերված և Դատարանում հետազոտված ապացույցներով:

Բողոք բերած անձի պնդմամբ ստորադաս դատարանների հետևություններն այն մասին, որ դատաքննության ընթացքում չի հիմնավորվել տուժողի կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնության գործադրումը կամ դա գործադրելու սպառնալիքը, ակնհայտ անհիմն են և չեն բխում գործով ձեռք բերված և հետազոտված ապացույցներից, հետևաբար ամբաստանյալներ Վ.Գրիգորյանին, Ժ.Ղուկասյանին և Ա.Ղևոնդյանին առաջադրված մեղադրանքները ՀՀ քրեական օրենսգրքի 175-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 4-րդ կետերից 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 4-րդ կետերով վերադրակելու մասին դատավճիռ կայացնելիս Առաջին ատյանի դատարանը, իսկ նշված դատական ակտն օրինական ուժի մեջ թողնելիս նաև Վերաքննիչ դատարանը թույլ են տվել նյութական իրավունքի խախտումներ:

Ի հիմնավորումն իր վերոգրյալ փաստակի՝ բողոք բերած անձը շարադրել և վերլուծության է ենթարկել մի շարք ապացույցներ, որից հետո եզրահանգել է, որ ստորադաս դատարանների հետևությունն այն մասին, որ դեպքի ժամանակ ամբաստանյալների մոտ դանակի առկայությունը և դրա գործադրման փաստը չեն հաստատվել, հիմնագուրկ է և հերքվում է գործով ձեռք բերված փաստական տվյալներով:

Քրեական իրավունք

Ըստ բողոքաբերի՝ հափշտակության ընթացքում տուժողի նկատմամբ կիրառված բռնության և տուժողին տրված սպառնալիքների բնույթը գնահատելիս ստորադաս դատարանները հաշվի չեն առել գործի բոլոր հանգամանքները, մասնավորապես այն, որ հանցագործությունը կատարվել է ամայի վայրում, մթության մեջ, երեք անձի կողմից, որոնք նախկինում եղել են բազմաթիվ անգամ դատապարտված, այդ թվում՝ հափշտակությունների համար: Բռնությունը գործադրվել է երկու ձեռքով տուժողի կոկորդը բռնելու, խեղդելու, բերանը փակելու և դանակը գործադրելու սպառնալիքի եղանակով: Տուժողը կիրառված բռնությունը և սպառնալիքն ընկալել է որպես իր կյանքի և առողջության համար վտանգավոր, դադարել է դիմադրել և կատարել է հանցագործների պահանջը: Բողոք բերած անձի կարծիքով շարադրված փաստական տվյալները բավարար են հափշտակության ընթացքում կիրառված բռնությունը և տրված սպառնալիքները որպես տուժողի կյանքի և առողջության համար վտանգավոր գնահատելու համար, հետևաբար դատարանների դիրքորոշումն այն մասին, որ տեղի է ունեցել կյանքի և առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնությամբ զուգորդված կողոպուտ, չի բխում գործի փաստական տվյալներից:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ բողոքի հեղինակը խնդրել է Ժ.Դուկասյանի, Ա.Ղևոնդյանի և Վ.Գրիգորյանի մեղադրանքները ՀՀ քրեական օրենսգրքի 175-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 4-րդ կետերից 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 4-րդ կետերով վերադրակելու մասով բեկանել Առաջին ատյանի դատարանի 2012 թվականի հուլիսի 27-ի դատավճիռը, այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին Վերաքննիչ դատարանի 2012 թվականի հոկտեմբերի 4-ի որոշումը և գործն ուղարկել ստորադաս դատարան՝ նոր քննության:

Նշված դեպքի հետ կապված, Վճռաբեկ դատարանն՝ իր պատճառաբանությունների և եզրահանգումների մեջ ամրագրելով այն իրողությունը, որ ավագակությունը, ինչպես նաև կյանքի կամ առողջության համար

ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով զուգորդված կողոպուտը՝ երկօբյեկտ հանցակազմեր են, որոնց հիմնական անմիջական օբյեկտը սեփականությունն է, իսկ լրացուցիչ օբյեկտը մարդու կյանքն է կամ առողջությունը: Սուբյեկտիվ կողմից վերոնշյալ հանցակազմերը բնութագրվում են շահադիտական դրդման առկայությամբ, որը զուգորդվում է բռնության հետ:

Բռնության հասկացության պարզաբանման հետ կապված՝ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Արևիկ և Ծովինար Սահակյանների գործով որոշման մեջ, որտեղ իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ բռնությունը՝ որպես քրեորեն հետապնդելի արարք, դիտավորությամբ, անձի կամքին հակառակ կամ առանց նրա կամքը հաշվի առնելու կատարված ցանկացած արարք է, որի արդյունքում անձը գրկվել է կյանքից, կամ սահմանափակվել է նրա ազատությունը, կամ նրա առողջությանը վնաս է պատճառվել, կամ նրան պատճառվել է ֆիզիկական ցավ, ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանք (*տես Արևիկ և Ծովինար Սահակյանների գործով Վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի նոյեմբերի 1-ի թիվ ԱԲԳ/0176/01/11 որոշման 18-րդ կետը*):

Մեջբերված դիրքորոշման լույսի ներքո գնահատելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 175-րդ և 176-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցակազմերը՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ ավագակության հասարակ և որակյալ տեսակների դեպքում օբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ հանդիսացող բռնությունը կամ դրա սպառնալիքը կարող են լինել բացառապես կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր, իսկ կողոպուտի որակյալ տեսակի դեպքում բռնությունը կամ դրա սպառնալիքը պետք է լինեն կյանքի և առողջության համար ոչ վտանգավոր: Հետևաբար յուրաքանչյուր դեպքում անձի արարքը որպես ավագակություն կամ ծանրացնող հանգամանքներում կատարված կողոպուտ որակելիս պետք է գործի բավարար փաստական տվյալներով հիմնավորել, թե ինչու է արտահայտվել բռնու-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 - 2 (175 - 176)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

թյան կամ դրա սպառնալիքի բովանդակությունը, և արդյոք դրանք կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր են եղել, թե ոչ: Բռնության բովանդակությունը բացահայտելու համար անհրաժեշտ է մանրամասնել ոչ միայն բռնության էությունը, այլև այն, թե որ բռնությունն է համարվում կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր, որը՝ ոչ: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բռնության կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր կամ ոչ վտանգավոր լինելու հիմնական չափանիշը առողջությանը պատճառված վնասի վերաբերյալ բժշկական ցուցանիշներն են, որոնցից կախված են արարքի, այդ թվում՝ ավագակության իրավաբանական գնահատման առանձնահատկությունները:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բռնության տարբեր դրսևորումների՝ կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր լինելը որոշվում է՝ ելնելով

- ա) կյանքի կամ առողջությանը պատճառված վնասի ծանրությունը աստիճանից,
- բ) հանցագործության բնույթից, կատարման եղանակից, կատարման մեխանիզմի առանձնահատկություններից և այլն:

Վերոգրյալի կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ կյանքի համար վտանգավոր են հանդիսանում գանգոսկրի ներթափանցող վնասվածքները, գանգի հիմքի և հատման ոսկորների բաց և փակ կտրվածքները, գլխուղեղի ծանր և միջին աստիճանի վնասումները, ողնաշարի, կոկորդի, շնչափողի, կերակրափողի ներթափանցող վնասվածքները և այլն: Բացի այդ, տուժողի կյանքի համար բռնությունը կարող է հանգեցնել տարբեր հիվանդագին վիճակների զարգացման կամ տարբեր հիվանդությունների կամ խանգարումների առաջացման (օրինակ՝ ծանր աստիճանի շոկը, կուրսի մեջ ընկնելը և այլն):

Հանցագործության, տվյալ դեպքում՝ ավագակության բնույթից, կատարման եղանակից, կատարման մեխանիզմի առանձնահատկություններից և այլնից ելնելով՝ բռնությունը գնահատվում է որպես կյանքի կամ առողջության համար վտանգ

գավոր մաս այն դեպքում, երբ դրա կիրառման պահին իրական վտանգ է ստեղծվել տուժողի կյանքի կամ առողջության համար: Այսպես, գույքը հափշտակելու նպատակով հանցավորը, առանց վնաս պատճառելու, կիրառում է զենք կամ որպես զենք օգտագործվող առարկաներ կամ բռնությունը կիրառում է տուժողի կյանքի համար վտանգավոր այլ եղանակներով (օրինակ՝ խեղդում է տուժողին, տարբեր ձևերով փակում է նրա շնչառությունը և այլն): Նման դեպքերում բռնության բնույթը որոշվում է գործի բոլոր հանգամանքները (բռնության գործադրման եղանակ, գործիքներ, հանցակիցների քանակ, դեպքի կատարման ժամանակ, տեղ և այլն) հաշվի առնելով:

Կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնություն գործադրելու սպառնալիքը հանդիսանում է հոգեբանական բռնության առարատեսակ և կարող է դրսևորվել տարբեր ձևերով՝ խոսքով, ժեստերով, զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող այլ առարկաների ցուցադրմամբ կամ այնպիսի այլ գործողությունների կատարմամբ, որոնք ելնելով կոնկրետ գործի հանգամանքներից, տուժողի կյանքի կամ առողջության համար իրական սպառնալիք են ներկայացնում: Հետևաբար, այն դեպքում, երբ զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող այլ առարկաների ցուցադրումը կամ հանցավորի դրսևորումը այլ գործողությունները՝ ժեստը, մարմնաշարժումը և այլն, գուցորդված չեն տուժողի կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնություն գործադրելու կամ դա գործադրելու սպառնալիքի դրսևորման հետ, արարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետով՝ որպես կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելու սպառնալիքով գուցորդված կողոպուտ: Վերոգրյալի հետ մեկտեղ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ այն դեպքում, երբ զենք կամ որպես զենք օգտագործվող առարկան փաստացի չի գործադրվել, սակայն կոնկրետ իրավիճակում դրանք տուժողի կյանքի կամ առողջության համար իրական վտանգ են ստեղ-

Քրեական իրավունք

ծել (օրինակ՝ հարձակման ժամանակ հանցավորը զենքը կամ որպես զենք օգտագործվող այլ առարկան հայում է տուժողի որովայնին, կոկորդին կամ կենսական կարևոր նշանակություն ունեցող այլ օրգաններին), արարքը պետք է որակել որպես ավագակություն: Վճռաբեկ դատարանի այս եզրահանգումը հիմնված է այն հանգամանքի վրա, որ նկարագրված դեպքում տուժողի կյանքի կամ առողջության համար իրական վտանգ է ստեղծվում, քանի որ ցանկացած պահի, այդ թվում՝ տուժողի կողմից դիմադրություն ցույց տալու կամ փախուստի փորձի դեպքում հանցավորի դիտավորյալ կամ անզգույշ գործողություններով տուժողի կյանքին կամ առողջությանը կարող է վնաս պատճառվել:

Այն դեպքերում, երբ բռնություն գործադրելու սպառնալիքն արտահայտվում է այլ գործողություններով կամ խոսքով, արարքը ավագակություն կամ կողոպուտ որակելու նպատակով անհրաժեշտ է գնահատել սպառնալիքի բնույթը, մասնավորապես այն, թե սպառնալիքն իրական է, թե ոչ: Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բռնություն գործադրելու սպառնալիքն իրական չէ, եթե գործի կոնկրետ հանգամանքներով չի հիմնավորվում, թե այն իրականացնելու իրական հնարավորություն հանցավորն ունեցել է, թե ոչ: Բռնություն գործադրելու սպառնալիքի իրական լինելը ենթադրում է, որ տուժողը բավարար հիմքեր պետք է ունենա վախենալու դրա իրականացումից: Այլ կերպ ասած՝ տուժողը պետք է գիտակցի, որ հանցավորի պահանջը չկատարելու դեպքում սպառնալիքն անմիջապես կիրագործվի և իր կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնություն կգործադրվի: Միևնույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ թեև սպառնալիքի իրական լինելը հաստատելու համար տուժողի սուբյեկտիվ ընկալման գնահատումը կարևոր է, այդուհանդերձ առաջնային նշանակություն ունի օբյեկտիվ իրադրության գնահատումը: Այլ խոսքով՝ սպառնալիքն իրական լինելու վերաբերյալ միայն տուժողի սուբյեկտիվ ընկալումը չի կարող հիմք հանդիսանալ

արարքն ավագակություն որակելու համար: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սպառնալիքը կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր կամ ոչ վտանգավոր լինելու վերաբերյալ տուժողի սուբյեկտիվ ընկալումը կարող է պայմանավորված լինել նրա հուզական, հոգեֆիզիկական, նյարդային և առողջական վիճակով, տարիքով, զգայունության, մտավոր զարգացման աստիճանով և մի շարք այլ գործոններով: Ուստի սպառնալիքի՝ կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր կամ ոչ վտանգավոր լինելու հարցի պարզաբանման համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել գործով հաստատված բոլոր հանգամանքների հանակցությունը՝ հանցագործության կատարման ժամանակը, տեղը և եղանակը, հանցագործի անձը, նրանց քանակը, տուժողի կողմից սպառնալիքի բնույթի սուբյեկտիվ ընկալումը, այնպիսի բացահայտ գործողությունների կատարումը, որոնք վկայում են ֆիզիկական բռնություն գործադրելու հանցավորի մտադրության կամ պատրաստակամության մասին և այլն:

Սուբյեկտիվ կողմից ավագակությունը բնութագրվում է միայն ուղղակի դիտավորությամբ, այսինքն՝ անձը ոչ միայն գիտակցում է, որ իր գործողություններով տուժողի կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնություն է գործադրում կամ դա գործադրելու սպառնալիք է տալիս և բռնությունը կիրառում է գույքը հափշտակելու համար, այլև ցանկանում է կատարել այդ գործողությունները: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ գույքը հափշտակելու դիտավորությունը պետք է առաջանա մինչև կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր ոտնձգություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կատարված հարձակումը: Այլ խոսքով՝ բռնության կամ դրա սպառնալիքի գործադրումն առանց գույքին տիրանալու նպատակի չի կարող ավագակային հարձակման հատկանիշ հանդիսանալ (օրինակ՝ բռնությունը կամ սպառնալիքը գործադրվում է այլ շարժառիթով (վրեժ,

Քրեական իրավունք

խանդ և այլն), որից հետո հանցավորի մոտ առաջանում է գույքը հափշտակելու դիտավորություն և հանցավորը փաստացի հափշտակում է գույքը):

Կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով գուգորդված կողոպուտը սուբյեկտիվ կողմից բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ, այսինքն՝ հանցավորը գիտակցում է ոչ միայն գույքի բացահայտ հափշտակության, այլ նաև այդ ընթացքում կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելու կամ դա գործադրելու սպառնալիքի փաստը: Այլ խոսքով՝ հանցավորը գիտակցում է, որ տուժողի կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն է գործադրում կամ դրա գործադրման սպառնալիք է կիրառում նրա գույքը հափշտակելու նպատակով և ցանկանում է այդ:

Անդրադառնալով զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող այլ առարկաների գործադրմամբ կատարված ավազակությանը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ զենք կամ որպես զենք օգտագործվող այլ առարկաների գործադրումը տուժողի գույքը հափշտակելու նպատակով հարձակման ընթացքում դրանց փաստացի օգտագործումն է, օգտագործման փորձը կամ դրանցով սպառնալիք տալը: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ այն դեպքում, երբ հանցավորը զենքը կամ որպես զենք օգտագործվող այլ առարկաները փաստացի չի օգտագործել, չի փորձել օգտագործել կամ դրանցով սպառնալիք տալ, սակայն հանցավորի մոտ դրանց առկայությունը կոնկրետ դեպքում տուժողի կյանքի կամ առողջության համար ստեղծել է իրական վտանգ, արարքը ենթակա է որակման որպես հասարակ ավազակություն:

Ինչ վերաբերում է հանցակիցներից մեկի կողմից զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող այլ առարկայի գործադրմանը, սպա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ այն դեպքում, երբ՝

ա) ավազակության հանցակիցները

մինչև հանցանքի կատարումը զենքի (որպես զենք օգտագործվող առարկա) կիրառման վերաբերյալ պայմանավորվածություն են ձեռք բերել, ինչպես նաև այն դեպքում, երբ հանցակիցները նախապես իմացել են, որ իրենցից մեկի մոտ առկա է զենք (որպես զենք օգտագործվող առարկա), որը կարող է օգտագործվել արարքը կատարելու ժամանակ և խմբի անդամները գիտակցել են զենքի (որպես զենք օգտագործվող առարկայի) կիրառման հնարավորությունը, բոլոր հանցակիցների արարքը պետք է որակել զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող այլ առարկաների գործադրմամբ կատարված ավազակություն:

բ) իրենցից մեկի մոտ զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող այլ առարկայի առկայության մասին ավազակության հանցակիցներն իմացել են հանցագործությունը կատարելու ընթացքում և հանցանքի կատարումը շարունակել են արդեն զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող այլ առարկայի կիրառմամբ, բոլոր հանցակիցների արարքը պետք է որակել զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող այլ առարկաների գործադրմամբ կատարված ավազակություն:

Վերոգրյալի հետ մեկտեղ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ այն դեպքում, երբ ավազակության հանցակիցներից մեկի մոտ զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող այլ առարկայի առկայության մասին մյուս հանցակիցները չեն իմացել ո՛չ նախքան հանցանքի կատարումը, ո՛չ դրա ընթացքում, սպա առկա է հանցակցի սահմանազանցում (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 40-րդ հոդված):

Նշված որոշման շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ ավազակության (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 175-րդ հոդված) և կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով գուգորդված կողոպուտի (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետ) հանցակազմերը տարանջատելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել.

ա) Ավազակության հանցակազմի

Քրեական իրավունք

իմաստով՝ կյանքի կամ առողջության նկատմամբ գործադրված բռնությունը կամ դա գործադրելու սպառնալիքը դիտվում է վտանգավոր այն դեպքում, երբ դրա արդյունքում տուժողի առողջությանը պատճառվել է թեթև (որն առաջացրել է առողջության կարճատև քայքայում կամ ընդհանուր աշխատունակության աննշան կայուն կորուստ), միջին ծանրության, ծանր վնաս կամ մահ:

բ) Կյանքի կամ առողջության համար բռնությունը կամ դա գործադրելու սպառնալիքը վտանգավոր է, եթե բռնության հետևանքով տուժողի առողջությանը վնաս չի պատճառվել, սակայն գործի նյութերով հաստատվել է, որ բռնությունը գործադրելու պահին տուժողի կյանքին կամ առողջությանը վնաս պատճառելու իրական սպառնալիք է եղել:

գ) Այն դեպքում, երբ գործադրված բռնությունը կամ դա գործադրելու սպառնալիքն արտահայտվում է տուժողի առողջությանը թեթև վնաս պատճառելով, որը չի առաջացրել առողջության կարճատև քայքայում կամ ընդհանուր աշխատունակության աննշան կայուն կորուստ, կամ զուգորդվել է ծեծով, ֆիզիկական ցավ պատճառելով, ձեռքերը կամ ոտքերը կապելով կամ ոլորելով կամ տուժողի ազատությունը սահմանափակելով՝ պայմանով, որ նշված գործողությունների արդյունքում տուժողի կյանքին կամ առողջությանը վնաս պատճառելու իրական վտանգ չի ստեղծվել, և մնաց բռնության սպառնալիք չի տրվել, արարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետով՝ որպես կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կատարված կողոպուտ:

դ) Հարձակումն ավագակության հանցակազմի պարտադիր հատկանիշ է, մինչդեռ կողոպուտը կարող է կատարվել առանց հարձակման:

ե) Ավագակության դեպքում հանցավորը գիտակցում է, որ տուժողի նկատմամբ կիրառված բռնությունը վտանգավոր է, կյանքի

կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կատարված կողոպուտի պարագայում հանցավորի դիտարկության մեջ ընդգրկված է տուժողի կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնության գործադրումը:

Վճռաբեկ դատարանը, արձանագրելով ստորադաս դատարանների կողմից թույլ տրված մի շարք խախտումները¹⁶, միաժամանակ նշում է, որ Վ.Սահակյանի գույքի հափշտակության նպատակով իրականացված հարձակման ընթացքում ամբաստանյալներ Ժ.Դուկասյանի, Ա.Ղևոնդյանի և Վ.Գրիգորյանի կողմից գործադրվել է տուժողի կյանքի և առողջության համար վտանգավոր բռնություն, ինչպես նաև տրվել է կյանքի և առողջության համար վտանգավոր բռնություն գործադրելու սպառնալիք, հետևաբար ստորադաս դատարանների հետևություններն այն մասին, որ ամբաստանյալների արարքում բացակայում են ավագակության հատկանիշները և նրանց արարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 4-րդ կետերով՝ որպես մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ կատարված կողոպուտ, որը զուգորդվել է տուժողի կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով (տես սույն որոշման 10-11-րդ կետերը), հիմնագուրկ է և չի բխում գործի փաստական հանգամանքներից: Նման եզրահանգման Վճռաբեկ դատարանը գալիս է ինչպես ամբաստանյալներ Ժ.Դուկասյանի, Ա.Ղևոնդյանի և տուժող Վ.Սահակյանի՝ նախաքննական ցուցմունքների գնահատման արդյունքում, այնպես էլ հաշվի առնելով գործով հաստատված բոլոր հանգամանքների համակցությունը՝ հանցագործության կատարման ժամանակը, տեղը և եղանակը, հանցագործների անձը բնութագրող տվյալները, նրանց քանակը, կիրառված բռնության և տրված սպառնալիքների բնույթը, տուժողի կողմից սպառնալիքի բնույթի սուբյեկտիվ ընկալումը:

Նշված գործի շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է նաև, որ անհիմն է Առաջին ատյանի դատարանի հետևությունն այն մասին, որ դեպքի ժամանակ ամբաստանյալների մոտ դանակի առկայությունը և դրա գործադրման փաստը չի հաստատվել: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դեպքի ժամանակ դանակի առկայության և դրա գործադրման փաստն իրենց նախաքննական ցուցմունքներում պնդել են ոչ միայն տուժող Վ.Սահակյանը, այլև ամբաստանյալներ Ժ.Դուկասյանը և Ա.Ղևոնդյանը, սակայն դատական քննության ընթացքում նրանք հրաժարվել են իրենց նախաքննական ցուցմունքներից: Առաջին ատյանի դատարանը, չպարզելով և չգնահատելով ամբաստանյալների ցուցմունքների միջև առաջացած էական հակասությունները, դատավճռի հիմքում դնելով վերջիններիս դատարանական ցուցմունքների մի մասը, բավարար չափով չի պատճառաբանել և չի հիմնավորել, թե ինչու են դրանք արժանահավատ, իսկ նախաքննական մասնակի խոստովանական ցուցմունքները՝ ոչ: Փաստորեն, խախտելով սպացույցների գնահատման կարգն ամրագրած՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 127-րդ հոդվածի պահանջները՝ Առաջին ատյանի դատարանը պատշաճ գնահատման չի ենթարկել Ժ.Դուկասյանի, Ա.Ղևոնդյանի և Վ.Գրիգորյանի արարքների ճիշտ որակման համար էական նշանակություն ունեցող՝ սույն որոշման վերը նշված հանգամանքները, ինչի արդյունքում անհիմն եզրահանգման է եկել նրանց գործողություններում ավագակության հատկանիշների բացակայության և կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնության գործադրմամբ կամ դա գործադրելու սպառնալիքով զուգորդված կողոպուտի հատկանիշների առկայության վերաբերյալ:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ իրավաչափ չեն ամբաստանյալներ Ժ.Դուկասյանին, Ա.Ղևոնդյանին և Վ.Գրիգորյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 175-րդ հոդվածի 2-րդ մասի

1-ին, 4-րդ կետերով առաջադրված մեղադրանքը 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 4-րդ կետերով վերաորակելու վերաբերյալ ստորադաս դատարանների հետևությունները: Սույն գործով դատավճիռ կայացնելիս Առաջին ատյանի դատարանը, իսկ նշված դատական ակտն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին որոշում կայացնելիս նաև Վերաքննիչ դատարանը պատշաճ չեն գնահատել գործի փաստական հանգամանքները: Արդյունքում չի կիրառվել քրեական օրենսգրքի այն հոդվածը, որը ենթակա էր կիրառման, և կիրառվել է այն հոդվածը, որը ենթակա չէր կիրառման, այսինքն՝ տեղի է ունեցել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված՝ քրեական օրենքի ոչ ճիշտ կիրառում:

Հաշվի առնելով վերը շարադրված հիմնավորումները և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը **որոշեց**

«Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Ամբաստանյալներ Ժ.Բ. Դուկասյանի, Ա.Ա. Ղևոնդյանի և Վ.Գ. Գրիգորյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 4-րդ կետերով Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2012 թվականի հուլիսի 27-ի դատավճիռը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2012 թվականի հոկտեմբերի 4-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության...»:

Վճռաբեկ դատարանի վերը նշված որոշման հետ կապված հատկապես պետք է փաստել, որ իրավաբանական գրականության մեջ դեռևս շարունակում են առանձնակի քննարկման արժանանալ դատական

Քրեական իրավունք

պրակտիկայում հանդիպող այն իրավիճակները, որոնք, ըստ էության, առաջանում են ավազակության և բռնությամբ զուգորդված կողոպուտի դեպքերը միմյանցից սահմանազատելու և քրեաիրավական ճիշտ գնահատականը տալու հարցերի շուրջ: Որպես այդպիսին հանդես է գալիս բռնության գործադրման սպառնալիքը: Բանավոր կերպով արտահայտված բռնությունը երբեմն կարող է կրել անորոշ բնույթ, օրինակ՝ «վատ կլինի», «կզոչաս» և այլն: Նույնիսկ այն դեպքերում, երբ դա առավել որոշակի կերպով է արտահայտվում (օրինակ՝ «կսպանեն», «կմորթեն» և այլն), կամ արտահայտվում է զենքը ցուցադրելով, ապա պարտադիր չէ, որպեսզի տուժողն այդ գործողությունն ըմկալի որպես կյանքի կամ առողջության համար իրական վտանգ ներկայացնող: Այս իրողություններն իրավաբանական գրականության մեջ բացատրվում են նրանով, որ քրեական օրենսդրության մեջ դեռևս իրենց վերջնական օրենսդրական լուծումները չեն ստացել այնպիսի հարցերի վերաբերյալ պարզաբանումներ, ինչպիսիք են ավազակության և բռնությամբ զուգորդված կողոպուտի հանցակազմերը որպես **մեկ միասնական հանցակազմ նախատեսելը**:

Եթե քրեական օրենսդրության կատարելագործման գործընթացը կընթանա այնպես, որ հնարավոր կլինի ձևավորել ավազակության միասնական հանցակազմ, ապա պատասխանատվության հարցը պետք է որոշվի՝ կապված այն բանից, թե գույքը հափշտակելու ժամանակ կիրառվել է իրական ֆիզիկական բռնություն, թե միայն բռնություն¹⁷: Այս խնդրի հետ կապված՝ Ռ.Ե. Տոկարչուկը գտնում է, որ Քր. օր-ում, բռնության բաժանումն ըստ ինտենսիվության՝ հիմնականում պայմանավորված է բռնությամբ զուգորդված կողոպուտն ավազակության հանցակազմից տարանջատելու հանգամանքով: Այն երկրներում, բացառությամբ՝ հետխորհրդային երկրներից, որտեղ բացակայում են բռնությամբ զուգորդված հափշտակությունների տարանջատումը կողոպուտի և ավազակության, ներառյալ՝ Գերմանիայի և Ֆրանսիայի քրեական

օրենքները, բռնության տարանջատումը բացակայում է: Նշված հանցակազմերի միավորման դեպքում անձի անձեռնմխելիության պաշտպանության քրեաիրավական նշանակությունը, որը նշված հանցակազմերի դեպքում հանդես է գալիս որպես ոչ անմիջական օբյեկտ, առավել կամրապնդվի ու կմեծանա, քան այն դեպքերում, երբ այն հանդես է գալիս առանձին հանցակազմերում: Օրենսդրի այն դիրքորոշումը, թե բռնությունը, ըստ կյանքի կամ առողջության համար ունեցած վտանգավորության աստիճանի, բաժանվում է տեսակների, պրակտիկայում չի գործում, քանի որ բռնության գործադրման փաստն, իր էությամբ, արդեն իսկ վտանգավոր է մարդու կյանքի և առողջության համար:

Ընդհանրացնելով իրավաբանական գրականության մեջ ավազակության և կողոպուտի հանցակազմերի միավորման խնդրի շուրջ առկա հիմնավորումները և այն, որ նշված հանցակազմերի միավորումը կարող է էական նշանակություն ունենալ չէ քր. օր-ի և նրա հետագա կատարելագործման համար, ինչպես նաև նկատի ունենալով այս հարցի շուրջ տարբեր երկրների քրեական օրենսդրությունների ունեցած պրակտիկան, առաջարկվում է համապատասխան օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում չէ քր. օր-ի «Սեփականության դեմ ուղղված հանցագործություններ» գլխում ընդգրկված ավազակության (չէ քր. օր-ի 175-րդ հոդված) և բռնությամբ զուգորդված կողոպուտի (չէ քր. օր-ի 176-րդ հոդված) հանցակազմերը միավորելով՝ ստեղծել **ավազակության միասնական հանցակազմ**, իսկ ավազակության հանցակազմը բնորոշող օրենսդրական սահմանումը վերախմբագրել հետևյալ բովանդակությամբ. **«Ավազակությունը՝ ուրիշի գույքի հափշտակությունն է, որը կատարվել է բռնություն գործադրելով կամ այդպիսի բռնություն գործադրելու սպառնալիքով»**: Միաժամանակ, նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ մնանատիպ բնորոշման արդյունքում ավազակության հանցակազմից դուրս է մնում կողոպուտի հասարակ տեսակը, այն է՝ **ուրիշի**

գույքի բացահայտ հափշտակությունը, ուստի առաջարկվում է՝ կողոպուտի հանցակազմի հասարակ տեսակն ընդգրկել գողության հանցակազմում (ՀՀ քր. օր-ի 177-րդ հոդված) և այն բնորոշել հետևյալ բովանդակությամբ. «Գողությունը՝ ուրիշի գույքի գաղտնի կամ բացահայտ հափշտակությունը, որը կատարվել է մանր չափերով...»: Նշված առաջարկի մեջ գողության զգալի չափը մանրով փոխարինումը պատճառաբանված է նրանով, որ, օրինակ, դատաքննչական պրակտիկայում դեռևս շարունակում են խնդիրներ առաջացնել այն դեպքերը, երբ գողության նպատակով բնակարան սպորինի մուտք գործած հանցավորը հափշտակում է մանր չափերի գույք, իսկ գողության որակյալ տեսակի համար հափշտակության չափը մնում է որպես խոչընդոտող հանգամանք: Նույնը վերաբերում է նաև գույքի բացահայտ հափշտակությանը, սակայն մի վերապահումով, որ ներկայիս գործող քր. օր-ը կողոպուտի հասարակ տեսակի համար վնասի կոնկրետ չափը չի սահմանում, սակայն այն անուղղակի կերպով ենթադրվում է: Նշված բոլոր փոփոխու-

թյունների արդյունքում՝ կողոպուտի հանցակազմից կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնության հատկանիշի հանելը և այն որպես ավագակություն համարելը, ինչպես նաև կողոպուտը որպես գողության հանցակազմի բացահայտ հափշտակության դրսևորում դիտարկելը, ըստ էության, փոխում են նշված հանցակազմի վերաբերյալ ներկայումս առկա պատկերացումները և ավելի նպատակահարմար հիմքեր ստեղծում, որպեսզի գույքի բացահայտ հափշտակությունը դիտվի որպես գողության հանցակազմի նոր եղանակ, իսկ այդպիսի հափշտակության հետևանքով պատճառված վնասը՝ ստանա հստակ օրենսդրական սահմանում: Առաջարկվող փոփոխությունները կարելի է առաջընթաց քայլ համարել նախկին ԽՍՀՄ տարիների քրեական օրենսդրությունների հետ դեռևս իր խորն արմատներով կապված ՀՀ քրեական օրենսդրության բարեփոխման հետ, որը գործնականում ենթադրում է ավելի ճկուն դարձնել նշված հանցակազմերի կիրառական նշանակությունը հանցագործությունների ճիշտ որակման գործում:

13. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии, законодательство зарубежных стран, Санкт-Петербург, Юридический центр Пресс, 2003г., с. 402.

14. Бюллетень Верховного Суда СССР, 1990г., N2, с. 15, 1989г., N2, с. 32-34, 1989г. N5, с. 33-36, 1988г. N2, с. 27-28, 1988г. N3, с. 14-15, 32-33, 1988г., N5, с. 13-15, 1987г. N1, с. 22-24, 1987г. N2, с. 19-22, 1987г. N3, с. 20-22, 1987г. N4, с. 19-22, 1987г. N5, с. 12-13, 1986г. N1, с. 24-25, 1986г. N2, с. 28-30, 1986г., N5, с. 33-36, 1986г., N6, с. 35-37, 1985г., N2, с. 20-21, 1976г., N1, с. 26-28, 1974г., N4, с. 14-17, 24-25, 1973г., N6, с. 23-25, 1972г., N3, с. 17-21, 1971г., N5, с. 31-33. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական և զինվորական գործերի պալատի որոշումների ժողովածու 2001թ., հատոր III, Երևան, 2002թ., էջ 23-26, 116-118, 308-310, 509-512, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական և զինվորական գործերի պալատի որոշումների ժողովածու 1999-2000թթ., հատոր I, Երևան, 2002թ., էջ 7-10, 14-18, 19-20, 23-24, 68-73, 294-297, 375-376, 411-418, 429-431, 473-479, 500-502, 541-543, 592-601, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական և զինվոր-

ական գործերի պալատի որոշումների ժողովածու 2000-2001թթ., հատոր II, Երևան, 2002թ., էջ 46-51, 241-245, 446-447, 492-493, 506-508, 522-526, 531-533, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական գործերով որոշումների ժողովածու 2006-2008թթ., հատոր I, Երևան, 2009թ., էջ 30-35, 57-62, 115-119, 156-167, 179-183, 193-197, 254-258, 317-321, 389-398, 427-432, 440-444, 491-500 և այլն:

15 Վճռաբեկ դատարանի հիշյալ որոշումը՝ ելնելով դրա կարևոր տեսական և գործնական նշանակությունից, որոշակի խմբագրումներով՝ հնարավորինս ներկայացվում է ամբողջությամբ:

16 Մանրամասը տե՛ս ԵԷԳ/0091/01/11 քր. գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի 2013 թվականի փետրվարի 15-ի որոշումը՝ ամբաստանյալներ՝ Ժ.Բ. Դուրյանի, Ա.Ա. Դևոնյանի և Վ.Գ. Գրիգորյանի գործի վերաբերյալ:

17. Курс уголовного права, в пяти томах, особенная часть, том 3, под редакцией док. юрид. наук, профессора Г.Н. Борзенкова и док. юрид. наук, профессора В.С. Комиссарова. М., Зерцало-М, 2002г., с. 451.

Արտակ ՄՆԱՅԱԿԱՆՅԱՆ

Հայ-ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի հայցորդ,

ՀՀ ոստիկանության շտաբի ավագ տեսուչ,

ՀՀ ոստիկանության ավագ լեյտենանտ

**НАРУШЕНИЕ УСТАВНЫХ ПРАВИЛ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ
МЕЖДУ ВОЕННОСЛУЖАЩИМИ ПРИ ОТСУТСТВИИ
МЕЖДУ НИМИ ОТНОШЕНИЙ ПОДЧИНЕННОСТИ**

АРТАК МНАЦАКАНЯН

**СОИСКАТЕЛЬ РУССКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА,
СТАРШИЙ ИНСПЕКТОР ПОЛИЦИИ РА,
СТАРШИЙ ЛЕЙТЕНАНТ ПОЛИЦИИ РА**

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 - 2 (175 - 176)

Действия, предусмотренные рассматриваемой статьей, в практике часто классифицируются либо комплексно, либо по составу преступления, предусмотренному за нанесение вреда дополнительному объекту. Мы считаем, что в правоприменительной практике нужно исключить практику преступлений, совершаемых военнослужащими, которые классифицируются по составу преступления других разделов уголовного кодекса, равно как и даже классификации по вышеуказанной совместимости, которые, как мы думаем, уже включены в обстоятельства, отягчающие настоящий состав преступления и классификация по дополнительной совместимости — это неправильный подход. В конце концов, мы хотим еще раз отметить, что при исполнении любых действий, предусмотренных настоящей статьей, непосредственный вред наносится прежде всего классу военной службы, боеспособности армии, авторитету вооруженных сил, разрушительное значение имеет для внешней безопасности государства, только после этого посягает на жизнь, здоровье, честь и достоинство военнослужащего, несмотря на то, что меры пресечения, предусмотренные в настоящем составе преступления, согласно индивидуализации справедливости и наказания, обеспечивают меру пресечения, соответствующую попираанию как основных объектов, так и дополнительных.

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Բանալի բառեր - զինծառայող, կանոնադրային փոխարարություններ, հրամանատար (պետ), ենթակա

ՉԻՆՏԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՆՈՆԱԳՐՔԱՅԻՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ ԽԱՄՏԵԼԸ ՆՐԱՆՅ՝ ՄԻԶԵՎ ՍՏՈՐԱԴԱՍՈՒԹՅԱՆ (ԵՆԹԱԿԱՅՈՒԹՅԱՆ) ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱՅԱԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ԴԵՊՔՈՒՄ

 ՁՈՒ կարգապահական կանոնագրի 3-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ զինծառայողները պարտավոր են պահպանել զինվորական կարգապահությունը, հավատարիմ լինել զինվորական երդմանը, խստորեն պահպանել Հայաստանի Հանրապետության Մահմանադրության և օրենքների պահանջները, իր զինվորական պարտքը և գործառնական պարտականությունները, օրվա կարգացուցակով նախատեսված միջոցառումները կատարել լիարժեք, բարեխղճորեն և արիաբար, պատշաճ ձևով ուսումնասիրել ռազմական գործը, պահպանել ռազմական և պետական գույքը, աննկուն կրել զինվորական ծառայության դժվարությունները, անմնացորդ միջավայրում զինվորական պարտքի կատարմանը, պահպանել զինծառայողների միջև կանոնադրային փոխհարաբերությունները, ամրապնդել զորային ընկերակցությունը, հարգել հրամանատարներին (պետերին) ու միմյանց, պահպանել զինվորական բարեկրթության և ողջույնի կանոնները, թույլ չտալ զինծառայողի պատիվն արատավորող արարք:

Չինվորական բարձր կարգապահության ապահովման միջոցներն են զինծառայողների մեջ բարոյականային ու մարտական հատկանիշներ դաստիարակելը, հրամանատարներին (պետերին) գիտակցաբար ենթարկվելը, իր պարտականությունների և զինվորական կանոնագրերի պահանջների կատարման համար յուրաքանչյուր զինծառայողի անձնական պատասխանատվության գիտակցումը, զորամասում (ստորաբաժանումում) ներքին կարգուկանոնի պահպանումը:

Բացի սրանից, զինծառայողի կողմից ծառայողական պարտականությունների պատշաճ կատարումը նախատեսված է նաև զինվորական ծառայությունը կարգավորող այլ կանոնագրերով, որոնց կատարումը հենց ապահովում է զինծառայողների կողմից կանոնագրային կանոններին համապատասխան և զինվորական ծառայության շահերից

բխող վարքագծի դրսևորումը: Վերը նշված կանոնագրային կանոնների խախտումը վնաս է հասցնում զինվորական կարգուկանոնին, զինծառայողի առողջությանը, պատվին և արժանապատվությանը և քայքայում է բանակի մարտունակության հիմքերը: Այս իրավախախտումներից ամենավտանգավորները ճանաչվում են զինծառայության դեմ ուղղված հանցագործություններ և սրանք կլանվում են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 359-րդ հոդվածի մեջ (Չինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնագրային կանոնները խախտելը նրանց միջև ստորադասության (ենթակայության) հարաբերությունների բացակայության դեպքում), որով սահմանվում է, որ զինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնագրային կանոնները խախտելը նրանց միջև ստորադասության (ենթակայության) հարաբերությունների բացակայության դեպքում, որն արտահայտվել է ծաղրոծանակի ենթարկելով կամ հալածելով կամ ծեծելով կամ այլ բռնի գործողություններ կատարելով:

Չինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնագրային կանոնները բոլոր զինծառայողների կողմից պարտադիր կատարման ենթակա հստակ սահմանված կանոններն են, որոնք ընկած են զինծառայողների վարքագծի չափանիշների և զինվորական ծառայության առանձնահատկությունների հիմքում, որոնց անվերապահ կատարումով ուղղակիորեն պայմանավորված են զինվորական կոլեկտիվի զինվորական պատրաստականությունը և միասնականությունը:

Օբյեկտիվ կողմից զինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնագրային կանոնների խախտում նշանակում է՝ զինծառայողների բռնության տարբեր դեպքեր այլ զինծառայողների նկատմամբ, նրանց ծաղրոծանակի ենթարկելը արարքը կատարողների համար ծառայության հեշտացված պայմաններ ստեղծելու, անձնակազմում գերիշխող դիրք ունենալու, ծառայակիցներին իր կամքին ենթարկելու նպատակով և դրանց հավարա-

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (176 – 176)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քրեական իրավունք

սարսապես այլ, այդ թվում՝ խուլիգանական դրդումներով:

Փոխհարաբերությունների կանոնագրքային կանոնների խախտումը կարող է դրսևորվել տուժողներին հարկադրելով՝ կատարելու նրանց անձնական արժանապատվությունն ստորացնող գործողություններ, կատարելու անձնական ծառայություններ ավելի վաղ գորակոչված զինծառայողներին, նրանց փոխարեն կատարելու զինծառայության այս կամ այն պարտականությունները, սեքսուալ, անառակաբարո գործողություններով և ծաղրածանակի այլ գործողություններով: Իրավախախտումները կարող են կապված լինել ավելի ուշ ժամկետում գորակոչված զինծառայողների համագգեստի, սննդամթերքի, այլ նյութական արժեքների առգրավման հետ: Այդ բոլոր գործողությունները, որպես կանոն, ուղեկցվում են բռնության գործադրմանը կամ դրա գործադրման սպառնալիքով:

Չինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնագրքային կանոնները խախտելը նրանց միջև ստորադասության հարաբերությունների բացակայության դեպքում հանցագործությունն օբյեկտիվ կողմով այլընտրանքային է: Այն կարող է արտահայտվել հողվածի դիսպոզիցիայում արտահայտված գործողություններից ցանկացածի կատարմամբ:¹ Մասնավորապես, սույն հանցագործությունը կատարվում է զինծառայողի կողմից այլ զինծառայողի նկատմամբ բռնության տարբեր ձևերի և ծաղրածանակի ենթարկելու միջոցով: Մինչև 2013 թվականի ապրիլի 30-ի «Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումը այս հանցակազմի դիսպոզիցիայում օբյեկտիվ կողմի հատկանիշներից էր նաև անձի պատիվն ու արժանապատվությունը ստորացնելը, որը նշված փոփոխություններով ուղղակի հանվեց: Պետք է նշենք, որ օրենսդրի մոտեցումը որոշ չափով այս հարցում ճիշտ էր, քանի որ պատիվն ու արժանապատվությունը ստորացնելը որպես օբյեկտիվ կողմի հատկանիշ նախատեսված էր ՀՀ քրեական օրենսգրքի 360-րդ հոդվածում (Չինծառայողին վիրավորանք հասցնելը): Ըստ էության 359-րդ հոդվածն իր մեջ կլանում էր նաև 360-րդ հոդվածի 1-ին մասը՝ չնայած իրավաբանական գրականության մեջ այս երկու հանցակազմերի նշված օբյեկտիվ կողմը տարբերակում էին

հետևյալ կերպ՝ 359-րդ հոդվածով որակելու համար անհրաժեշտ էր, որպեսզի զինծառայողի կողմից այլ զինծառայողի պատիվն ու արժանապատվությունը ստորացնելը կատարվեր պարբերաբար, որը, սակայն, վերածվում է նույն ծաղրածանակի ենթարկելու գործողությանը:

Չինծառայողին ծաղրածանակի ենթարկելը կարող է դրսևորվել անպարկեշտ արտահայտություններով, ժեստերով, հայիդանքներով, երեսին թքելով, ականջը քաշելով, երգեր կամ կենդանական ձայներ հանել ստիպելով, զուգարանը մաքրելուն հարկադրելով և նմանատիպ այլ գործողություններով: Պետք է նշենք, որ վերը նշված գործողությունների մի մասը համարվում է զինծառայողների կողմից գորամասերում կիրառվող ոչ կանոնագրքային պատժատեսակներ: Չինվորական ծառայության ընթացքում «ճնշող»² զինծառայողները իրենց պահանջները չկատարելու դեպքում կիրառում են որոշակի ոչ կանոնագրքային պատժատեսակներ, որոնց մեջ ամենածանր պատժատեսակը համարվում է զուգարան մաքրելուն հարկադրելը: Որպես պատժատեսակ կարող է կիրառվել նաև գումար պահանջելը, որոշակի նյութական պահանջներ դնելը կամ ուրիշ փոխարեն մաքրություն կատարելուն հարկադրելը: Պետք է նշենք, որ ՀՀ գորամասերի ոչ կանոնագրքային փոխհարաբերություններն էապես տարբերվում են, օրինակ, ՌԴ- գորամասերում տիրող ոչ կանոնագրքային փոխհարաբերություններից: Մասնավորապես, ՌԴ- գորամասերում տիրում է «ДЕДОВЩИНА»-ն, որտեղ, կախված զինծառայողի ծառայության ժամկետից, տվյալ զինծառայողը ձեռք է բերում որոշակի «հեղինակություն», և դրանից բխող «խազորություններ»: Սակայն ՀՀ գորամասերում տիրող ոչ կանոնագրքային փոխհարաբերությունները զինծառայողի ծառայության ժամկետը այդքան բացարձակ դեր չի կրում: Այստեղ նորակոչիկը, ինչ-ինչ հանգամանքներից ելնելով, կարող է ձեռք բերել որոշակի «հեղինակություն» և ճնշել բոլորին: Հեղինակություն վայելող զինծառայողներին անվանում են «գորամաս նայող», և իրականում տվյալ անձանց մյուս զինծառայողներն ավելի հեշտ են ենթարկվում և անվերապահորեն կատարում վերջիններիս պահանջները, քան որոշ պետերի հրամանները:³

Այս բոլոր գործողությունները, որպես կա-

նոն, ուղեկցվում են բռնությամբ կամ դրա գործադրման սպառնալիքով: Բռնությունը կարող է դրսևորվել՝ ծեծի ենթարկելով, առողջությանը տարբեր աստիճանի վնաս պատճառելով, այլ բռնի գործողություններով՝ կապված տուժողին ֆիզիկական ցավ պատճառելու կամ նրա ազատությունը սահմանափակելու հետ: Այս դեպքում «բռնություն» հասկացությունը ներառում է նաև տարբեր տեսակի ֆիզիկական բռնության գործադրման սպառնալիքը: Օրինակ՝ Սարգիս Հեքիմյանին մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ նա հանդիսանալով ՀՀ ՊՆ 32277 զորամասի 4-րդ վաշտի 3-րդ դասակի 2-րդ ջոկատի կուրսանտ, պարտադիր ժամկետային զինծառայող, կոչումով շարքային, 2013թ հունվարի 22-ին՝ ժամը 20:30-ի սահմաններում, ուսումնական վաշտի լսարանում «Հայրուր» լրատվական հաղորդումն սկսելուց առաջ նստատեղը զիջելու հարցի շուրջ վիճաբանության մեջ է մտել նույն ուսումնական վաշտի 3-րդ դասակի 3-րդ ջոկատի պարտադիր ժամկետային զինծառայող՝ կուրսանտ, կոչումով շարքային Տիգրան Հարությունյանի հետ, իսկ այնուհետև այն շարունակվել է հաղորդումն ավարտվելուց հետո ժամը 21:40-ի սահմաններում զորամասի ծխարանի դիմաց, որտեղ և խախտելով զինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնակարգային կանոնները նրանց միջև ստորադասության հարաբերությունների բացակայության դեպքում՝ ՀՀ զինված ուժերի ներքին ծառայության կանոնագրի 13-րդ և 16-րդ հոդվածների համաձայն, բարձր չի պահել զինվորական ընկերակցությունը, հարգանք չի տածել համաձայնակցի նկատմամբ, անհանդուրժող է գտնվել, որը զուգորդվել է բռնություն գործադրելով՝ այն է հարվածել է Տ.Հարությունյանի դեմքին, որովայնին և պատճառել մարմնական վնասվածքներ:⁴

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ քննարկվող հանցագործությունը զինվորական ծառայության կարգի դեմ ուղղված հանցագործություններից ամենատարածվածն է և այս հանցագործության օբյեկտիվ կողմը դրսևորվում է ամենատարբեր ձևերով, իրավակիրառ պրակտիկական որոշակի ճիշտ ուղու վրա դնելու նպատակով ՀՀ Գերագույն դատարանի 31.01.1997 թվականի թիվ 1 որոշմամբ⁵ սահմանվեց սույն հանցագործության որակման համար կարևորագույն դրույթներ:

Մասնավորապես, սահմանվեց, որ նշված հանցակազմով պետք է որակել.

ա) այն բռնությունը, որ կիրառվել է տուժողի նկատմամբ վերջինիս կողմից իր զինվորական ծառայության պարտականությունները կատարելու կապակցությամբ.

բ) այն բռնությունը, որը կիրառվել է տուժողի կամ հանցավորի զինվորական ծառայության պարտականությունները կատարելու ժամանակ.

գ) այն բռնությունը, որը թեև անմիջականորեն կապված չէ տուժողի զինվորական ծառայության պարտականությունների կատարման հետ կամ հանցագործության կատարման պահին, ոչ տուժողը և ոչ էլ հանցավորը չեն գտնվել այդ պարտականությունների կատարման մեջ, սակայն մեղավոր անձի կողմից կիրառվել է զինվորական հարաբերությունների կարգի խախտմամբ և դրսևորվել է զինվորական կոլեկտիվի նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով կամ խախտվել է ստորաբաժանման ներքին կարգ ու կանոնը, կամ խանգարվել անձնակազմի հանդիսուն ու ազատ ժամանակը:

Սուբյեկտիվ կողմից դիտարկվող հանցագործությունը կատարվում է ուղղակի դիտարկությամբ: Հանցագործը գիտակցում է, որ իր գործողություններով խախտում է զինված ուժերի կանոնագրերով սահմանված զինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնագրային կանոնները և ցանկանում է կատարել դա: 359-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանվում է նույն արարքը, որն անգոյություն է առաջացրել է այլ ծանր հետևանքներ, այսինքն՝ ծանր հետևանքների նկատմամբ դրսևորվում է անգոյություն: Ջինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնագրային կանոնների խախտումները նրանց միջև ստորադասության հարաբերությունների բացակայության պայմաններում որակելիս հանցագործության շարժառիթն ու նպատակն էական նշանակություն չունեն: Որպես կանոն, քննարկվող հանցագործությունը կատարվում է ծառայության առավել թեթև պայմանների ստեղծմամբ, կոլեկտիվում արտոնյալ դիրքի հասնելու, համաձայնակցիցներին իր կամքին ենթարկելու, այլ զինծառայողների նկատմամբ իր գերակայությունը հաստատելու նպատակով, ինչպես նաև խուլիգանական շարժառիթներով:

ՀՀ Գերագույն դատարանի 31.01.1997

Քրեական իրավունք

թվականի թիվ 1 որոշման 4-րդ կետով սահմանվում է, որ տվյալ հանցագործության սուբյեկտ կարող են լինել շարքային, սերժանտական (ավագային) կազմի այն զինծառայողները, ինչպես նաև այն ենթասպաներն ու սպաները, որոնք ստորադասության մեջ չեն գտնվում տուժողի հետ, այսինքն՝ ծառայության բերումով և կոչումով նրա պետք կամ ենթական չեն համարվում: Նրանք կարող են լինել ծառայական դրոշմաբեր (պաշտոնով) և զինվորական կոչումով միմյանց հավասար, ինչպես նաև կրտսեր կամ ավագ զինվորական կոչումով, եթե չեն գտնվում ստորադասության հարաբերությունների մեջ:

Դիտարկվող հանցագործության անմիջական օբյեկտ են հանդիսանում զինվորական կանոնագրերում ամրագրված զինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնները՝ նրանց միջև ստորադասության հարաբերությունների բացակայության պայմաններում, իսկ լրացուցիչ օբյեկտ՝ զինծառայողի կյանքը, առողջությունը, պատիվը և արժանապատվությունը:

Տվյալ հանցակազմի օբյեկտը ճիշտ որոշելը շատ կարևոր է հանցագործությունը որակելու համար: Մեր կարծիքով այս հանցագործությունը որակելու համար կարևոր նշանակություն է ձեռք բերում հանցագործության կատարման վայրն ու իրադրությունը: Մասնավորապես, զինվորական ծառայության ընթացքում զինծառայողները միմյանց հետ ունենում են ոչ միայն ծառայողական հարաբերություններ, որոնք կարգավորվում են զինվորական կանոնադրություններով, այլև գտնվում են գույքային, ամուսնաընտանեկան և այլ անձնական փոխհարաբերությունների մեջ, որոնք դուրս են զինվորական օրենսդրության կարգավորումից:

Այս հանցակազմով չի կարող որակվել զինծառայողի նկատմամբ կիրառված բռնությունը, արժանապատվությունն ստորացնելը, նրան ծաղրածանակի կամ հալածանքի ենթարկելը, որոնք կատարվել են գործամասի կամ ծառայության վայրի տարածքից դուրս՝ անձնական շարժառիթներով: Չնայած դա չի բացառում գործամասի տարածքից դուրս մնալ գործողությունների կատարման պարագայում սույն հանցակազմով որակումը, եթե այդ դեպքերը պայմանավորված են եղել զինծառայողի ծառայողական պարտականությունների կատարմամբ:

Ռուսական իրավաբանական գրականությունում առկա է այն մտտեցումը, որ անձնական շարժառիթներով պայմանավորված գործամասերի առանձնացված վայրերում կատարված դեպքերը չպետք է որակել որպես զինվորական ծառայության կարգի դեմ ուղղված հանցագործություն, օրինակ, այն դեպքերում, երբ սույն հանցակազմի օբյեկտիվ կողմով նախատեսված գործողությունները կատարվել են ինքնապատրաստման կամ քնի ժամանակ:⁶ Նման մտտեցում կա նաև մեր իրավակիրառ պրակտիկայում, օրինակ, Գևորգ Ջոնոբիկի Պողոսյանին և Հակոբ Մամվելի Դրմոյանին մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ հանդիսանալով ՀՀ ՊՆ 28233 զորամասի կոչումով շարքային 08.12.2011 թվականին՝ ժամը 21:30-ի սահմաններում, զինվորական գոտին նետելու պատրվակով միմյանց մեջ վիճաբանություն է առաջացել: Հ.Դրմոյանը Գ.Պողոսյանի հասցեին տվել է սեռական բնույթի հայտյանքներ՝ ստորացնելով նրա պատիվն ու արժանապատվությունը և մեկ անգամ հարվածել վերջինիս: Դատարանը փաստում է, որ զինծառայողների միջև առկա այն հարաբերություններն են զինվորական բնույթի, որոնք անհրաժեշտ պայման են հանդիսանում նրա կողմից զինվորական կանոնագրերով սահմանված ընդհանուր, հատուկ և պաշտոնական պարտականություններ կատարելու համար: Չինծառայողների միջև առկա այլ հարաբերություններն ընդհանուր բնույթի են:

Չինծառայողի ֆիզիկական բռնությունը մեկ ուրիշ զինծառայողի նկատմամբ կարող է համարվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 359-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործություն միայն այն դեպքում, երբ բռնությունն ուղղված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 356-րդ հոդվածի 5-րդ մասի բնութագրմամբ զինվորական ծառայությունը կրելու համար սահմանված կարգի դեմ և անմիջականորեն կապված է զինվորական գործունեության հետ:

Դատարանը հարկ է համարում նշել, որ զինծառայողի արարքը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 359-րդ հոդվածով պետք է որակել այն դեպքում, երբ այդ հոդվածում նշված գործողությունները կիրառվել են՝

ա) տուժողի նկատմամբ վերջինիս կողմից իր զինվորական ծառայության պարտականությունները կատարելու կապակցությամբ,

ինչը կարող է կապված լինել տուժողի նախկին, ներկա կամ ապագա զինվորական ծառայության գործունեության հետ.

բ) տուժողի կամ հանցավորի կողմից զինվորական ծառայության պարտականությունները կատարելու ժամանակ.

գ) այն գործողությունները, որոնք թեև անմիջականորեն կապված չեն տուժողի զինվորական ծառայության պարտականությունների կատարման հետ կամ հանցագործության կատարման պահին, ո՛չ տուժողը, ո՛չ էլ հանցավորը չեն գտնվել այդ պարտականությունների կատարման մեջ, սակայն մեղավոր անձի կողմից կատարվել են զինվորական հարաբերությունների կարգի խախտմամբ և դրսևորել են զինվորական կոլեկտիվի նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով կամ խախտել են ստորաբաժանման ներքին կարգուկանոնը, կամ խանգարել անձնակազմի հանգիստն ու ազատ ժամանակը:

Հետևաբար զինծառայողի արարքը կարող է որակվել որպես զինվորական հանցագործություն միայն այն դեպքում, երբ կոնկրետ քրեական գործով առկա է վերը նշված հատկանիշներից մեկը, այսինքն՝ զինվորական օրենսգրքերով սահմանված ընդհանուր կամ հատուկ կարգը որպես զինվորական հանցագործության հիմնական (հատուկ) օբյեկտ կարող է խախտվել այն դեպքում, երբ հանցավորի արարքը պայմանավորված է վերը նշված որևէ հանգամանքով:

Միևնույն ժամանակ դատարանը փաստում է, որ բռնության վերը թվարկված հատկանիշների լրիվ բացակայությունը բացառում է արարքի որակումը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 359-րդ հոդվածով, սակայն չի բացառում զինծառայողների նկատմամբ քրեական օրենսգրքի այն նորմերի կիրառումը, որոնք պատասխանատվություն են սահմանում բռնությանը կատարված արարքների համար:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ դատարանը փաստում է, որ գործնասի տարածքում կատարված ոչ բոլոր արարքներն են համարվում զինվորական հանցագործություն և հսկառակը՝ գործնասի տեղակայման տարածքից դուրս զինծառայողների արարքները կարող են որակվել որպես զինվորական հանցագործություն:

Հետևապես յուրաքանչյուր գործով անհրաժեշտ է զինվորական հանցագործությունը հստակ սահմանազատել բռնությանը գու-

գորդված այլ հանցագործություններից:

Ամբաստանյալներ Գևորգ Ջոնորիկի Պողոսյանին և Հակոբ Սամվելի Դրմոյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 359-րդ հոդվածի 1-ին մասով մեղադրանք առաջադրելիս, ինչպես արդեն նշվել է, հաշվի չի առնվել, որ ամբաստանյալները հանցանքը կատարելու պահին զինվորական ծառայության ընդհանուր կամ հատուկ բնույթի պարտականություններ կատարելիս չեն եղել, բացի այդ, նախաքննության մարմինը Գևորգ Ջոնորիկի Պողոսյանի և Հակոբ Սամվելի Դրմոյանի արարքները որակելով որպես զինվորական հանցագործություն, անտեսել է նաև այն հանգամանքը, որ ամբաստանյալների արարքը չի դրսևորվել զինվորական կոլեկտիվի նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով, չի խախտվել տվյալ կամ մեկ այլ ստորաբաժանման ներքին կարգուկանոնը, չի խանգարվել անձնակազմի հանգիստն ու ազատ ժամանակը:

Այսպիսով, դատարանը փաստում է, որ ամբաստանյալներ Գևորգ Ջոնորիկի Պողոսյանի և Հակոբ Սամվելի Դրմոյանի արարքները նման պայմաններում չեն կարող որակվել որպես զինվորական հանցագործություն, քանի որ տվյալ դեպքում հանցագործությունն ուղղված է եղել ոչ թե զինվորական ծառայության սահմանված կարգի, այլ միմյանց առողջության դեմ, որպես ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հիմնական օբյեկտի:

Դատարանը փաստում է, որ ամբաստանյալներ Գևորգ Ջոնորիկի Պողոսյանի և Հակոբ Սամվելի Դրմոյանի արարքներում բացակայում են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 359-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի հատկանիշները:

Արդյունքում դատարանը որոշեց Գևորգ Ջոնորիկի Պողոսյանի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 359-րդ հոդվածի 1-ին մասից վերադարձնել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով:⁷

Նույն մոտեցումն է ցույց տվել նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, արձանագրելով, որ գործնասի տարածքում կատարված ոչ բոլոր արարքներն են համարվում զինվորական հանցագործություն, հետևաբար յուրաքանչյուր գործով անհրաժեշտ է զինվորական հանցագործությունը հստակ սահմանազատել ՀՀ քրեական օրենսգրքով արգելված այլ

Քրեական իրավունք

արարքներից, ինչպես նաև կարգապահական պատասխանատվության հիմք հանդիսացող զանցանքներից: Այլ խոսքով՝ զինվորական կանոնագրքերով սահմանված՝ զինծառայողների փոխհարաբերությունների վարքագծի կանոնների խախտումն ինքնին չի նշանակում, որ հանցագործության հատկանիշներ պարունակող արարքն անպայման պետք է որակվի որպես զինվորական հանցագործություն, այն կարող է որակվել նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի այն նորմով, որը պատասխանատվություն է սահմանում զինվորական գործունեության հետ չկապված արարքի համար, կամ որակվել որպես կարգապահական խախտում և հանգեցնել կարգապահական պատասխանատվության: Վճարել դատարանն արձանագրում է նաև, որ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ զինվորական ծառայության կարգի դեմ ուղղված հանցագործությունների հանցակազմերը բլանկետային են, զինծառայողին զինվորական հանցագործության համար քրեական պատասխանատվության ենթարկելիս անհրաժեշտ է պարզել և դատավարական փաստաթղթերում (օրինակ՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշում, մեղադրական եզրակացություն, դատավճիռ) շարադրել, թե կոնկրետ ինչո՞ւմ է արտահայտվել մեղավոր անձի կողմից վարքագծի կանոնների խախտումը, կոնկրետ ո՞ր ակտում ամրագրված դրույթներն են խախտվել, արդյո՞ք արարքի և առաջացած հետևանքի միջև առկա է պատճառահետևանքային կապ:⁸

Սեր կարծիքով Վճարել դատարանի եզրակացությունները սխալ են, իսկ վերլուծությունները՝ անհիմն: Ինչպես վերը նշվել է, գործամասի տարածքում զինծառայողի վարքագծի յուրաքանչյուր կանոն սահմանված է ինչպես զինվորական ծառայության կանոնագրքերով, այնպես էլ գործամասի հրամանատարի հրամանով հաստատված կանոնակարգերով: Սեր կարծիքով զինծառայողը գործամասի տարածքում միշտ հանդիսանում է ծառայողական պարտականություններ կատարող: Նույնիսկ ռուսական գրականությունում օրինակ բերված այն դեպքերը, երբ զինծառայողը գտնվում է, ասենք, խորրանոցում կամ զուգարանում կամ գործամասի տարածքում առանձնացված տեղերում, կամ քնի ժամին է կատարվել սույն հոդվածով նա-

խատեսված գործողությունները և դրա պատճառը հանդիսացել անձնական բնույթի, պետք է փաստենք, որ բոլոր այս դեպքերում էլ զինծառայողի գտնվելու վայրը կամ իրադրությունը սահմանվում է կանոնագրքերով և հրամաններով, որով էլ հենց նախատեսվում է զինծառայողի այդ պահի գործողությունը: Մասնավորապես, զինծառայողը պետք է քնի «քուն» հրամանից հետո, պետք է յուզարանում կամ խորրանոցում գտնվի օրվա կանոնակարգով սահմանված ինքնապատրաստման ժամերին, այսինքն՝ ըստ էության գործամասի տարածքում զինծառայողը չի կարող լինել այնպիսի իրավիճակում, որի դեպքում ինքը համարվում է զինվորական ծառայությունից դուրս: Այս առումով պետք է կիսել Վլադիմիրովի, Իյասովի, Լևիցկու կարծիքն այն մասին, որ զինծառայողի կողմից զինծառայողի նկատմամբ բռնություն գործադրելու յուրաքանչյուր դեպքն անհրաժեշտ է որակել զինվորական ծառայության կարգի դեմ ուղղված հանցագործություններով:⁹

Պետք է հաշվի առնենք, որ այս հանցագործությամբ ինչքան էլ որ նպատակը և շարժառիթը նեղ անձնական բնույթի լինեն, անմիջականորեն վնաս է հասցվում զինվորական ծառայության կարգին և անկախ պատճառներից քայքայում է բանակի հիմքը և նվաստացնում է զինված ուժերի հեղինակությունը:

Որոշ գիտնականներ գտնում են, որ սխալ է առաջնային տեղ բարձրացնել հասարակական հարաբերությունները և դրանք գերադասել քրեական օրենքով պաշտպանվող ավելի բարձր արժեքներից՝ մարդու կյանքից և առողջությունից:¹⁰

Այսինքն՝ ենթադրվում է, որ այս պարագայում պետք է որպես քննարկվող հանցագործության օբյեկտ ընդունել զինծառայողի կյանքը և առողջությունը և, ըստ էության, այս մոտեցման նպատակն այն է, որ քրեական օրենքով պաշտպանվող ավելի մեծ արժեքին ոտնձգելու համար պետք է նախատեսել ավելի խիստ պատիժ: Հանցագործությունների որակման առումով իրավաբանական գրականության մեջ առկա է հետևյալ մոտեցումը, որ եթե տվյալ հանցագործությամբ վնասված լրացուցիչ օբյեկտի համար նախատեսված է ավելի խիստ պատժատեսակ, սպա տվյալ հանցագործությունները որակ-

վում են համակցությամբ, իսկ եթե լրացուցիչ օբյեկտի պատժաչափը հավասար է կամ ավելի մեղմ պատժաչափ է նախատեսված, քան անմիջական օբյեկտը վնասելու դեպքում, ապա լրացուցիչ օբյեկտի նկատմամբ ոտնձգությունը կլանվում է տվյալ հանցագործության մեջ: Քննարկվող հանցագործության ծանրացնող հանգամանքների մեջ անգոյությունը ծանր հետևանք հասցնելու համար նախատեսվում է չորսից ութ տարի ժամկետով ազատազրկում, ծանր հետևանքների մեջ ընդգրկվում են նաև անգոյությունը մահ պատժառեղ, սակայն քրեական օրենսգրքի 109-րդ հոդվածով (Անգոյությունը մահ պատժառեղ) նախատեսված է առավելագույնը երեք տարվա ազատազրկման պատժաչափ, իսկ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասի համար (Դիտավորությամբ առողջությանը ծանր վնաս հասցնելը) նախատեսվում է առավելագույնը յոթ տարի ժամկետով ազատազրկում: Նույն մոտեցումն առկա է նաև մյուս ծանրացնող հանգամանքների դեպքում, այսինքն՝ այս պարագայում ոչ միայն չի անտեսվում քրեական օրենքով պաշտպանվող բարձրագույն արժեքները՝ կյանքը և առողջությունը, այլև որպես սույն հանցակազմի լրացուցիչ օբյեկտ նախատեսվում է ավելի խիստ պատժաչափ, քան համապա-

տասխան բաժնում որպես անմիջական օբյեկտ լինելու դեպքում:

Սեր կարծիքով իրավակիրառ պրակտիկայում պետք է բացառել զինծառայողների կողմից կատարվող հանցագործությունների քրեական օրենսգրքի այլ բաժինների հանցակազմերով որակելու պրակտիկան և նույնիսկ վերը նշված համակցությամբ որակումները, որոնք մեր կարծիքով արդեն իսկ կլանվում են սույն հանցակազմի ծանրացնող հանգամանքներում և լրացուցիչ համակցությամբ որակելը սխալ մոտեցում է: Ի վերջո, ևս մեկ անգամ պետք է նշենք, որ սույն հոդվածով նախատեսված յուրաքանչյուր գործողությունների կատարման դեպքում անմիջականորեն վնաս է հասցվում նախ զինվորական ծառայության կարգին, բանակի մարտունակությանը, զինված ուժերի հեղինակությանը, քայքայիչ նշանակություն է ունենում պետության արտաքին անվտանգության համար և նոր միայն ոտնձգում է զինծառայողի կյանքի, առողջության, պատվի և արժանապատվության դեմ՝ չնայած սույն հանցակազմում նախատեսված պատժաչափերն արդարության և պատժի անհատականացման սկզբունքի համաձայն՝ ապահովում են և՛ հիմնական, և՛ լրացուցիչ օբյեկտների նկատմամբ ոտնձգելու համար համապա-

1. **Կոտուրյան Գ., Այվախյան Գ., Հարությունյան Ա., Գարուգյան Ա.** Ձեռնարկական ծառայության կարգի դեմ ուղղված հանցագործություններ, գիտագործնական մեկնաբանություններ, մաս 1, ՀՀ ՊՆ, Երևան 2012, էջ 44-45:

2. «Ճնշող» հավակցության վերաբերյալ ավելի մանրամասն տես սույն աշխատանքի «Ձեռնարկական ենթակայության կարգի և զինծառայողների կանոնադրային փոխարարելությունների դեմ ուղղված հանցագործությունների վիկտիմոլոգիական ասպեկտները» պարագրաֆում:

3. Նշված եզրահանգումները հիմնված են հեղինակի կողմից կատարված ուսումնասիրությունների վրա:

4. Թիվ ԱՎԳ/0011/01/13 գործով ՀՀ Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի 09.04.2013 թվականի դատավճիռը: Տես նաև թիվ ԵԶԲԳ/0504/01/08 որոշով ՀՀ Երևանի քրեական դատարանի 09.02.2009 թվականի դատավճիռը, թիվ ՍԳ/3/0022/01/13 գործով ՀՀ Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի 16.05.2013 թվականի դատավճիռը, թիվ ՍԳ/0030/01/13 գործով ՀՀ Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի 25.03.2013 թվականի դատավճիռը, թիվ ԱՎԳ/4/0014/01/13 գործով ՀՀ Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի 26.04.2013 թվականի դատավճիռը, թիվ ԵԶԳ/0045/01/13 գործով ՀՀ Երեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 21.05.2013 թվականի դատավճիռը, թիվ ԵԱԳԳ/0051/01/12 գործով ՀՀ Երևանի Աջափնյակ և Գավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 01.06.2012 թվականի դատավճիռը, թիվ ԵԱԳԳ/0003/01/13 գործով ՀՀ Երևանի Ավան և Նոր Նորք վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 13.04.2013 թվականի դատավճիռը, թիվ ՍԳ/0052/01/13 գործով ՀՀ Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի 08.04.2013 թվականի դա-

տավճիռը, թիվ ԵԱԳԳ/0113/01/12 գործով ՀՀ Երևանի Աջափնյակ և Գավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 14.12.2012 թվականի դատավճիռը, թիվ ՍԳ/0073/01/13 գործով ՀՀ Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի 11.04.2013 թվականի դատավճիռը, թիվ ՍԳ/3/0110/01/12 գործով ՀՀ Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի 27.02.2013 թվականի դատավճիռը, թիվ ԱՎԳ/0073/01/12 գործով ՀՀ Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի 29.04.2013 թվականի դատավճիռը, թիվ ԱՐԱԳ/0007/01/13 գործով ՀՀ Արագածոտնի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի 07.05.2013 թվականի դատավճիռը:

5. ՀՀ Գերագույն դատարանի 31.01.1997 թվականի թիվ 1 որոշումը:

6. **Волков Андрей Евгеньевич** Преступления против порядка подчиненности и воинских уставных взаимоотношений: уголовно- правовая и криминологическая характеристика, Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Иваново 2004, с. 105.

7. Թիվ ԳԳ/3/0007/01/12 գործով ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի 26.09.2012 թվականի դատավճիռը:

8. Թիվ ՍԳ/0204/01/11 գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի 08.06.2012 թվականի որոշումը, կետ 21:

9. **Владимиров В.А., Левичкий Г.А.** Субъект преступления по советскому уголовному праву. М., 1964, с. 59. **Ильясов Ф.Н.** Неуставное воспитание //Социологические исследования. 1989, N3, с. 119-120.

10. **Тер-Акопов А.А.** Ответственность за нарушения специальных правил поведения. М., Юридлит., 1995, с. 10.

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (175 – 176)

ՊԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

Գուրգեն ԶՈԹԱՆՁՅԱՆ
ԵՊՀ քրեական իրավունքի ամբիոնի հայցորդ

**УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ
 ТРАФИКИНГА ЧЕЛОВЕКА**

ГУРГЕН КОТАНДЖЯН

СОИСКАТЕЛЬ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРАВА ЕГУ

Торговля людьми стала глобальной проблемой в котором подчеркивается необходимость борьбы не только внутреннего, но и международного уровня. Не случайно, что регулированию данной проблемы и борьбы с ней посвящены многочисленные международно-правовые документы. В соответствии с данными документами в статье 132 УК РА предусмотрена ответственность за трафикинга человека. В данной статье выявлены проблемы относительно квалификации состава трафикинга человека, а так же представлены предложения, которые направлены на совершенствования статьи 132 УК РА.

Բանալի քառեր - թրաֆիքինգ, մարդկանց առևտուր, կանխարգելում, շահագործում, անձնական ազատություն

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 - 2 (175 - 176)

ՊԱՏԱԿԱՆ
 Իշխանություն

ՄԱՐԴՈՒ ԹՐԱՖԻՔԻՆԳԻ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐԸ

Մարդու թրաֆիքինգը վերջին տարիներին վերածվել է համաճարակային հիմնախնդրի, որի դեմ պայքարի անհրաժեշտությունը կարևորվում է ոչ միայն ներպետական, այլև միջազգային մակարդակներում: Պատահական չէ, որ թրաֆիքինգի դեմ պայքարի իրականացմանը նվիրված են բազմաթիվ միջազգային իրավական փաստաթղթեր, մասնավորապես՝ ՄԱԿ-ի «Ստրկության մասին» 1926թ., «Հարկադիր աշխատանքի մասին» 1930թ., «Մարդկանց առևտրի և երրորդ անձանց կողմից մարմնավաճառության շահագործման դեմ պայքարի մասին» 1949թ., «Անդրազգային կազմակերպված հանցագործության դեմ» 2000թ. կոնվենցիաները և մի շարք այլ փաստաթղթեր:

ՀՀ-ում այս երևույթը ևս տարածում է գտնում, ուստի մեր երկրում ևս արդիական է մարդու թրաֆիքինգի կանխարգելումը, դրա դեմ պայքարի իրականացումը, այս երևույթի տարածմանը նպաստող պատճառների և պայմանների չեզոքացումը: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 132-րդ հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում մարդու թրաֆիքինգի համար:

ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի համաձայն՝ մարդու թրաֆիքինգը՝ շահագործման նպատակով մարդուն հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը, ինչպես նաև մարդուն շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելն է: Նույն հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 132-րդ և 132.2-րդ հոդվածներով շահագործում են համարվում այլ անձի պաշտպանության շահագործումը կամ սեքսուալ շահագործման այլ ձևերը, հարկադիր աշխատանքը կամ ծառայությունները, ստրկության կամ ստրկությանը նմանվող վիճակի մեջ դնելը: Առանձին հետաքրքրություն են ներկայացնում սեքսուալ շահագործման նպատակ հետապնդող թրաֆիքինգին վերաբերող հարցերը:

Տեսական և գործնական կարևոր նշանակություն ունի տվյալ հանցակազմի օբյեկտի ճշգրիտ սահմանումը, մանավանդ որ այս հանցակազմի օբյեկտին վերաբերող մի շարք հարցերի շուրջ իրավաբանական գրականության մեջ տարբեր կարծիքներ են արտահայտվել: Մարդու թրաֆիքինգի տեսակային օբյեկտ է անձի ազատությունը, պատիվն ու արժանապատվությունը: Անձնական ազատությունը մարդու թրաֆիքինգի անմիջական օբյեկտն է: Անձնական ազատության հիմքում ընկած է մարդու հիմնական պահանջմունքներից մեկը՝ տեղաշարժվելու պահանջմունքը, ինչը մարդու՝ որպես կենդանի օրգանիզմի, ֆիզիկական գոյության և զարգացման պայմաններից է: Տեղաշարժման սահմանափակումը բնագրաբար ընկալվում է որպես անազատություն:

Անձնական ազատության և կամքի հասկացություններն անխզելիորեն կապված են, քանի որ ազատության իրագործումն իրենից ներկայացնում է կամաարտահայտության դրսևորում: Այս հարցն ունի նաև պրակտիկ նշանակություն: Դրա պատասխանն առաջացնում է մեկ այլ հարց, կարող է արդյո՞ք անձի ազատության դեմ ուղղված հանցագործություններում տուժող լինել կամքով չօժտված անձը (հոգեկան հիվանդ, նորածին և այլն): Որոշ հեղինակների կարծիքով անհրաժեշտ է, որ տուժող գիտակցի իր՝ սեփական կամքով տեղաշարժվելու հնարավորությունից զրկվելու փաստը¹: Գիտնականների մյուս խումբը նշում է, որ անձնական ազատության իրավունքի իրականացման փաստն արձանագրելու համար տուժողի կողմից այդ փաստը գիտակցելու հանգամանքը որևէ նշանակություն չունի²: Երկրորդ մտեցումն ավելի հիմնավոր է, քանի որ անձնական ազատությունը, անձի այլ իրավունքների և ազատությունների հետ միասին, մարդու բնական իրավունքներից է, այսինքն՝ այն

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (175 – 176)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քրեական իրավունք

պատկանում է մարդուն ծննդյան պահից: Յուրաքանչյուր պետության պարտականությունն է ճանաչել, պահպանել ու պաշտպանել դրանք:

Որոշակի հետաքրքրություն է ներկայացնում քննարկվող արարքի օբյեկտիվ կողմին առնչվող որոշ հարցերի, մասնավորապես՝ տվյալ արարքի կատարման եղանակների պարզաբանումը:

Իրավաբանական գրականության մեջ արտահայտվել է այն տեսակետը, որ հանցակազմ չկա այն դեպքում, երբ տուժողը տալիս է իր համաձայնությունն իր նկատմամբ որևէ գործարք կամ 132-րդ հոդվածով սահմանված այլ գործողություն կատարելու դեպքում: Օրինակ, երբ մի կավատ մարմնավաճառին՝ իր համաձայնությամբ փոխանցում է մեկ այլ կավատի՝ իր գործունեությունը շարունակելու համար³: Մենք համամիտ ենք այս կարծիքի հետ, քանի որ տուժողի համաձայնությունը բացառում է նրա ազատության սահմանափակումը, ուստի 132-րդ հոդվածի օբյեկտն այդ դեպքում բացակայում է, այդ պատճառով հանցակազմ չի կարող, եթե իհարկե, տուժողը երեխա չէ կամ չի տառապում հոգեկան խանգարումով: Եթե առկա է տուժողի համաձայնությունը, արարքը պետք է որակել 261-րդ հոդվածով: 132-րդ հոդվածի դիսպոզիցիայի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ արարքը կատարվում է գործողությունների միջոցով, արարքի կատարումն անգործությամբ բացառվում է: Մարդու թրաֆիքինգի հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է դիսպոզիցիայում նշված հանրորեն վտանգավոր մի քանի գործողությունների կատարմամբ: Դրանցից ցանկացածի կատարումն առաջ է բերում քրեական պատասխանատվություն: Այսինքն՝ պատասխանատվություն առաջանում է, եթե հանցավորը շահագործման նպատակով մարդուն հավաքագրում, փոխանցում, թաքցնում, ստանում կամ նրա նկատմամբ կատարում է դիսպոզիցիայում նշված այլ գործողություններից որևէ մեկը:

Մարդու թրաֆիքինգի կատարման եղանակներից է առևանգումը: 131-րդ հոդ-

վածի համաձայն՝ մարդուն առևանգելը բնորոշվում է խաբեության, վստահությունը չարաշահելու, բռնության կամ բռնություն գործադրելու սպառնալիքի միջոցով մարդուն գաղտնի կամ բացահայտ առևանգելով, եթե բացակայում են քրեական օրենսգրքի 218-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հատկանիշները: Փատորեն, հոդվածի դիսպոզիցիայում նշվում են միայն առևանգման կատարման եղանակները, իսկ առևանգման բովանդակությունը բացահայտված չէ: Սակայն գիտության մեջ առևանգումն ընկալվում է որպես մարդուն՝ իր կամքին հակառակ իր միկրոսոցիալական միջավայրից կտրելը, այսինքն՝ նրան այնտեղից տեղափոխելը՝ դուրս հանելը:

Թրաֆիքինգի իրականացման եղանակներից են այն կատարելը խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու միջոցով: Թրաֆիքինգը խաբեության միջոցով կատարելն այն է, որ կատարվածի փաստացի հանգամանքների վերաբերյալ տուժողը մատնվում է մոլորության: Խաբեությունը լինում է ինչպես ակտիվ, այնպես էլ պասիվ: Առաջին դեպքում հանցավորը տուժողին կեղծ տեղեկություններ է հայտնում, իսկ երկրորդ դեպքում հանցավորը չի հայտնում այն տեղեկությունները, որոնք պարտավոր էր հայտնել այդ իրավիճակում: Հանցագործության կատարումը վստահությունը չարաշահելու միջոցով այն է, երբ օգտագործվում են տուժողի և հանցավորի միջև ստեղծված սերտ հարաբերությունները: Առավել հաճախ դրանք օգտագործվում են երեխաների և հոգեկան հիվանդների նկատմամբ⁴: Մարդու թրաֆիքինգի մյուս եղանակը նրան վերահսկող անձի հետ համաձայնություն ձեռք բերելու նպատակով նյութական կամ այլ օգուտ տալու կամ ստանալու կամ այդպիսիք խոստանալու միջոցով կատարելն է: Տուժողին վերահսկող համարվում է այն անձը, ով օրենքի, պայմանագրի, այլ իրավական ակտի կամ որևէ հարաբերությունների ուժով պարտավոր է հսկողություն իրականացնել տուժողի նկատմամբ: Այդպիսիք

են՝ տուժողի ծնողները, խնամակալները, հոգաբարձուները, մանկատան կամ հիվանդանոցի տնօրինությունը և այլն: Դիսպոզիցիայում խտավում է վերահսկող անձի համաձայնությունն ստանալու նպատակով նյութական կամ այլ օգուտ տալու կամ ստանալու կամ այդպիսի խոստման մասին: Նյութական օգուտը կարող է լինել դրամական կամ գույքային այլ արտահայտությամբ, պարտքը մերելով կամ այդպիսի խոստում տալով: Այլ օգուտ ասելով՝ հասկացվում է հանցավորի կողմից տուժողին վերահսկող անձի օգտին որևէ գործողություն կատարելը կամ ծառայություն մատուցելը կամ որևէ ինֆորմացիայի տրամադրումը: Հողվածում վերահսկող անձի համաձայնությունը ձեռք բերելու համար նշվում է նյութական օգուտ տալու կամ ստանալու մասին: Մեր կարծիքով, «ստանալ» բառը տեղին չի օգտագործված, քանի որ հանցավորը չի կարող ձեռք բերել տուժողին վերահսկող անձի համաձայնությունն այն դեպքում, երբ հանցավորը նյութական օգուտ է ստանում այդ անձից կամ ունի այդպիսի ակնկալիք: Փաստորեն, այդ դեպքում հանցավորը գտնվում է տուժողին վերահսկող անձից նյութական կախվածության մեջ, մինչդեռ պետք է լինի հակառակը՝ հանցավորը պետք է նյութապես շահագրգռի տուժողին վերահսկող անձին՝ վերջինիս համաձայնությունն ստանալու համար: Այդ իսկ պատճառով գտնում ենք, որ «ստանալ» բառը 132-րդ հոդվածից հանելն արդարացված կլինի:

Ավարտելով մարդու թրաֆիքինգի եղանակների վերլուծությունը՝ ցանկանում ենք նշել, որ 132-րդ հոդվածի դիսպոզիցիայում նկարագրված արարքի կատարման եղանակների շրջանակը սպառիչ չէ: Մասնավորապես՝ բացակայում է այնպիսի եղանակ, ինչպիսին է՝ արարքի կատարումը տուժողի անօգնական վիճակն օգտագործելով:

Անհրաժեշտ է պարզաբանել նաև դիտարկվող հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմին վերաբերող մի քանի հարցեր: Այս արարքը կարող է կատարվել միայն դիտա-

վորությամբ, ընդ որում՝ բացառվում է անուղղակի դիտավորության դեպքերը: 132-րդ հոդվածում որպես սուբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ նշված է հատուկ նպատակ՝ հանցագործության կատարումը շահագործման նպատակով: Այսինքն՝ անձին պատասխանատվության ենթարկելու համար պետք է ապացուցել, որ նա արարքը կատարել է մարդուն շահագործելու նպատակով: Ակնհայտ է, որ թրաֆիքինգ կատարողները, առաջնորդվելով շահադիտական շարժառիթով, կարող են ունենալ տարբեր նպատակներ: Մասնավորապես, մարդուն հանձնողը (վաճառողը) հետապնդում է շահույթ ստանալու նպատակ հենց մարդուն հանձնելուց և նա անտարբեր է տուժողի հետագա ճակատագրի հանդեպ և ոչ միշտ է գիտակցում, թե ստացողն ինչ նպատակ է հետապնդում⁵:

Սի շարք հեղինակներ համարում են, որ նման իրավիճակը կարող է թույլ տալ վաճառողին խուսափել պատասխանատվությունից, քանի որ այս դեպքում հանցավորի դիտավորությունն ուղղված է ոչ թե տուժողին շահագործելուն, այլ նրա նկատմամբ որևէ գործարքի կատարմանը: Տուժողին տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կարող են կատարվել նրան առանց հետագայում շահագործելու նպատակով, այնպես էլ առանց գիտակցելու, որ այդպիսի նպատակով է գործում վերջնական ձեռք բերողը⁶: Խնդրի լուծման համար որոշ քրեագետներ առաջարկում են մարդուն շահագործելու նպատակը հանել դիսպոզիցիայից և այն նախատեսել որպես ծանրացնող հանգամանք⁷: Մենք գտնում ենք, որ նշված նպատակը պետք է ընդհանրապես հանել հոդվածից, քանի որ 132-րդ հոդվածի դիսպոզիցիայում անձին հավաքագրելու, թաքցնելու, փոխանցելու և այլ գործողությունների հետ նշված է անձին շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու մասին: Իսկ եթե շահագործման նպատակը նախատեսվի որպես ծանրացնող հանգամանք, կստացվի, որ անձը ենթարկվում է շահագործման շահագործման նպատակով:

Քրեական իրավունք

Կարևոր գործնական նշանակություն ունի քննարկվող արարքի ավարտման պահը և այլ հանցագործությունների հետ համակցությամբ որակման հարցերի պարզաբանումը: Հայտնի է, որ այս արարքն ունի ձևական հանցակազմ, ուստի այն ավարտվում է օրենքում նշված գործողությունները կատարելու պահից: Այս հանգամանքը որոշ հեղինակների հիմք է տվել կարծելու, որ մարդու թրաֆիքինգը կարող է որակվել համակցությամբ մարդուն առևանգելու և ազատությունից ապօրինի զրկելու հանցագործությունների հետ⁸: Սեր կարծիքով նման մտեցումը հիմնավոր չէ, քանի որ 132-րդ հոդվածի համաձայն՝ մարդու թրաֆիքինգի կատարման եղանակներից է նաև առևանգումը, ուստի առևանգումն այս հանցագործության կատարման միջոց է և մտնում է դրա օբյեկտիվ կողմի մեջ: Իսկ ազատությունից ապօրինի զրկելն առևանգման բաղկացուցիչ մասն է, այսինքն՝ մտնում է առևանգման հասկացության մեջ: Բացի այդ, նույնն է այդ հանցագործությունների և թրաֆիքինգի հիմնական անմիջական օբյեկտը: Ուստի, այս արարքները չեն կարող որակվել 132-րդ հոդվածի հետ համակցությամբ, եթե եղել են վերջինիս կատարման միջոց: Սեր հանգամանք, համակցությամբ չեն կարող որակվել նաև 132-րդ հոդվածը 261-րդ, 262-րդ հոդվածների հետ: Բանի որ 132-րդ հոդվածը շահագործման նպատակով մարդուն հավաքագրելու, տեղափոխելու, թաքցնելու, փոխանցելու կամ ստանալու հետ մեկտեղ նախատեսում է նաև մարդուն շահագործելը կամ շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը: Իսկ ըստ նույն հոդվածի 4-րդ մասի՝ շահագործում է համարվում այլ անձի՝ պոռնկության շահագործումը կամ սեքսուալ շահագործման այլ ձևերը: Փաստորեն, շահադիտական նպատակով այլ անձի պոռնկությամբ զբաղվելուն ներգրավելը (261-րդ հոդված) և պոռնկությամբ զբաղվելուն նպաստելը (262-րդ հոդված) նույնպես ընդգրկված են 132-րդ հոդվածի շրջանակներում:

Վերլուծության կարիք ունեն մարդու

թրաֆիքինգի ծանրացնող հանգամանքներից մի քանիսը: Մասնավորապես՝ 132-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետում սահմանված է, որ այդ արարքը հնարավոր է կատարել կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով: Կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնության հասկացությունը բացահայտելու համար նախ անհրաժեշտ է պարզել հենց բռնության բովանդակությունը: Ընդհանրապես, այս հասկացությունը ներառում է կոնկրետ հանցագործության ժամանակ կատարած բռնի գործողությունները, որոնք վնաս են պատճառել մարդու ֆիզիկական անձեռնմխելիությանը, առողջությանը կամ մահ են պատճառել, կամ էլ այդ գործողություններն ուղղված են եղել նման վնաս պատճառելուն⁹: Ըստ ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի երկրորդ մասի 4-րդ կետի՝ բռնությունն ունի հատուկ նշանակություն՝ այն պետք է վտանգավոր լինի կյանքի կամ առողջության համար: Գրականության մեջ հանցագործությունը տվյալ ծանրացնող հանգամանքով որակելու կապակցությամբ հեղինակները գրեթե նույն կերպ են արտահայտվում: Ըստ նրանց՝ կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնություն կիրառելը նշանակում է, որ հանցագործությունը կատարվում է տուժողին ծանր, միջին ծանրության կամ թեթև վնաս պատճառելով կամ բռնության գործադրմամբ, որն իրական վտանգ է առաջացրել տուժողի կյանքի կամ առողջության համար: Կյանքի կամ առողջության համար իրական վտանգի մասին կարող են վկայել մարդու կենսական օրգաններին կանխամտածված հարվածներ հասցնելը, տուժողին բարձրությունից գցելը, շնչուղիները փակելը և այլն¹⁰: Սա հանցագործություն կատարելիս բռնության կիրառման ընդհանուր բնորոշումն է: Իսկ կոնկրետ 132-րդ հոդվածի երկրորդ մասի 4-րդ կետի առումով բռնությունը նշանակում է առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառելը: Բանի որ ոչ մեծ ծանրության վնասի դեպքում արարքը կորակվի հոդվածի 1-ին մա-

տով, իսկ առողջությանը ծանր վնասվածք պատճառելու դեպքում՝ 3-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետով: Նշված հանգամանքն առկա է նաև, երբ հանցավորի գործողություններով ուղղակի վտանգ է առաջացել տուժողի կյանքի կամ առողջության համար կամ, երբ հանցավորն այդպիսի սպառնալիք է արտահայտել և եղել է դրա իրականացման իրական հնարավորությունը: Ամեն դեպքում, արարքը որակվում է 132-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, եթե բռնությունը կամ դրա սպառնալիքը հանդես են գալիս որպես հանցագործության կատարման միջոց, հակառակ դեպքում՝ արարքը ենթակա է որակման հոդվածի 1-ին մասով և համապատասխան հոդվածի համակցությամբ:

Թրաֆիքինգի ծանրացնող հանգամանքներից է արարքի կատարումը Հայաստանի Հանրապետության սահմանը հատելով՝ անձի տեղափոխումը կազմակերպելու միջոցով: Խոսելով այս հանգամանքի մասին՝ պետք է նշել, որ այն առկա է, եթե տուժողը դուրս է բերվում ՀՀ տարածքից: Ընդ որում, նշանակություն չունի տուժողին տեղափոխելու եղանակը՝ ինքնաթիռով, երկաթուղով, մեքենայով և այլն: Պարտադիր չէ, որ հանցավորը տուժողի հետ լքի ՀՀ տարածքը: Բավարար է, որ նա կազմակերպի տուժողի՝ ՀՀ սահմանը հատելը: Եթե անձը տուժողին փոխանցում է ստացողին և նախօրոք տեղյակ չի լինում, որ նա պետք է տեղափոխվի ՀՀ-ից դուրս, և ինքը չի մասնակցում սահմանը հատելուն, այս պարագայում ծանրացնող հանգամանքն առկա է միայն ստացողի արարքում: Մեր կարծիքով արարքը չի կարող որակվել տվյալ կետով, եթե տուժողը տեղափոխվում է Լեռնային Ղարաբաղ, քանի որ ՀՀ-ն և ԼՂՀ-ն չունեն սահմանային անցակետեր: Բացի այդ, ՀՀ քաղաքացիների կողմից ԼՂՀ-ն չի ընկալվում որպես արտերկիր. փաստորեն, այս ծանրացնող հանգամանքի առումով սուբյեկտիվ կողմը բացակայում է, քանի որ հանցավորը չի գիտակցում, որ տուժողին դուրս է բերում ՀՀ-ից:

Խոսելով մի խումբ անձանց կողմից

մարդու թրաֆիքինգի արարքի որակման մասին անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել, թե ինչ ծանրացնող հանգամանքներ են առկա յուրաքանչյուր կատարողի արարքում: Սի հանցակցի գործողություններում առկա ծանրացնող հանգամանքները մեխանիկորեն չի կարելի վերագրել մյուսներին: Սահմանափակաբար, ներկայացնենք դատական պրակտիկայից մեկ դեպք: 2007թ. հուլիսին ՀՀ-ն բնակվելով Հայաստանի Հանրապետությունում, մարդկանց թրաֆիքինգի՝ շահագործման նպատակով մարդկանց հավաքագրելու, տեղափոխելու, փոխանցելու, ստանալու ինչպես նաև սեռական՝ պռնկության շահագործման վիճակի մեջ դնելու և պահելու դիտավորությամբ նախնական համաձայնության է եկել ԱՄԷ-ի Դուբայ քաղաքում բնակվող քույրեր Ա.Թ-ի և Ա.Պ-ի հետ: Այնուհետև խաբեությամբ և վստահությունը չարաշահելու եղանակով՝ կարի արտադրամասում բարձր վարձատրվող աշխատանք տրամադրելու կեղծ խոստումով, ամբաստանյալ Հ. Հ-ն Երևան քաղաքում հավաքագրել և Դուբայ է տեղափոխել ՀՀ քաղաքացիներ՝ Ա. Գ-ին, Գ. Մ-ին, Լ. Ա-ին և Ա.Շ-ին, որտեղ քույրերը՝ Ա. Թ-ն և Ա. Պ-ն, ստանալով նրանց տուժողներ Ա. Գ-ին, Գ. Մ-ին, Ն. Ա-ին և Ա. Շ-ին, կյանքի և առողջության համար վտանգավոր բռնություն գործադրելու սպառնալիքով, ինչպես նաև վիճակի խոստիությունն օգտագործելով՝ վերջիններին ներգրավել են մարմնավաճառության մեջ և ստացել նրանց վաստակած գումարները: Դատարանը ՀՀ-ին մեղավոր է ճանաչել ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ, 4-րդ կետերով¹¹:

ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետը պատասխանատվություն է սահմանում մարդու թրաֆիքինգի համար, որը կատարվել է կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով: Սակայն բերված օրինակից երևում է, որ ամբաստանյալը կապ չի ունեցել բռնության գործադրման հետ: Նա միայն հանձնել է տուժողներին իր հանցակիցներ-

Քրեական իրավունք

րին, վերջիններս էլ տուժողների նկատմամբ բռնության գործադրման սպառնալիք են կիրառել: Փաստորեն, տուժողները գտնվել են քույրերի տիրապետման ներքո և ամբատանյալ Հ.Հ-ն նրանց նկատմամբ այդ պահին որևէ իրավագործություն չի ունեցել: Ուստի, մեր կարծիքով, նշված հանգամանքը ամբատանյալ Հ.Հ-ի արարքում բացակայում է:

Կարևոր նշանակություն ունի մի խումբ անձանց և կազմակերպված խմբի կողմից կատարված արարքների սահմանազատումը: Կայունությունը, որը բնորոշ է կազմակերպված խմբին, հիմնական հատկանիշն է, որով այն տարբերվում է նախնական համաձայնությամբ գործող անձանց խմբից: Իրավագետների մոտ չկա միասնական մոտեցում կազմակերպված խմբի կողմից կատարված արարքների որակյան վերաբերյալ: Ոմանք գտնում են, որ արարքի որակյան հարցում նշանակություն չունի հանցագործության մասնակցի ունեցած դերը: Անկախ նրանից՝ մասնակիցը կազմակերպիչ է, օժանդակող, թե կատարող, բոլոր մասնակիցները համարվում են համակատարող¹²: Մյուսների կարծիքով կազմակերպված խմբի անդամներ կարող են լինել միայն համակատարողները¹³: Մեր համոզմամբ իրավացի են երկրորդ մոտեցման կողմնակիցները, քանի որ նրանց տեսակետը բխում է օրենքից: Քրեական օրենսգրքի 42-րդ հոդվածի համաձայն՝ հանցանքը համարվում է կազմակերպված խմբի կողմից կատարված, եթե դա կատարվել է այնպիսի անձանց կայուն խմբի կողմից, ովքեր նախապես միավորվել են մեկ կամ մի քանի հանցանքներ կատարելու համար: Օրենքում ուղղակիորեն նշվում է «կատարել» բառը, այսինքն՝ առնվազն երկու հոգի պետք է իրականացնեն հանցագործության օբյեկտիվ կողմն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն: Բացի այդ, կազմակերպված խումբը նախնական համաձայնությամբ գործող խմբից տարբերվում է ընդամենը կայունությամբ, այդ պատճառով արարքի որակյան կանոնների տարբերություն չի կարող լինել¹⁴: Հա-

ջորդ առավել ծանրացնող հանգամանքն արարքի կատարումն է, որն անգուշությամբ առաջացրել է տուժողի մահ կամ այլ ծանր հետևանքներ: Այս հանգամանքը հանցավորին վերագրելու համար պետք է պարզել, թե տուժողի մահը կամ այլ ծանր հետևանքները թրաֆիքինգի հետևանք են, թե ոչ: Այսինքն՝ հանցանքի և նշված հետևանքների միջև գոյություն ունի՞ պատճառական կապ: Ուշադրության է արժանի այն փաստը, որ ոչ միշտ է բացահայտվում հանցավորի հոգեբանական վերաբերմունքը տուժողի մահվան և այլ ծանր հետևանքների հանդեպ: Անհրաժեշտ է հիշել, որ հետևանքների հանդեպ հանցավորը պետք է դրսևորի անգուշություն, այլապես արարքը կորակվի նաև 104-րդ հոդվածով:

132.2-րդ հոդվածը՝ երեխայի կամ հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձի թրաֆիքինգը կամ շահագործումը, պատասխանատվություն է սահմանում շահադիտական նպատակով երեխային, հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունն ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձին հավաքագրելու, տեղափոխելու, փոխանցելու, թաքցնելու կամ ստանալու, ինչպես նաև այդպիսի անձանց շահագործելու կամ շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու համար: Ինչպես երևում է վերոնշյալից, 132.2-րդ հոդվածը, ի տարբերություն 132-րդ հոդվածի, արարքի կատարման եղանակներ չի նախատեսում: Այս հանգամանքը պայմանավորված է նրանով, որ 132.2-րդ հոդվածով նախատեսված արարքի տուժողներն այնպիսի անձինք են, ովքեր զրկված են իրենց արարքի բնույթն ու նշանակությունը գիտակցելու կամ ղեկավարելու հնարավորությունից, այսինքն՝ նրանց նկատմամբ 132.2-րդ հոդվածով նախատեսված գործողությունները ցանկացած եղանակով կատարելու դեպքում նրանց ազատությունը սահմանափակվում

է: Սակայն, 132.2-րդ հոդվածի դիպագիցիայից հստակ չէ, թե իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը գիտակցելու կամ ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված լինելու հանգամանքը վերաբերում է միայն հոգեկան խանգարում ունեցողներին, թե նաև երեխաներին: Բացի այդ, արարքի բնույթն ու նշանակությունը գիտակցելու կամ ղեկավարելու հնարավորությունից կարող են զրկված լինեն ոչ միայն երեխաներն ու հոգեկան խանգարում ունեցողները, այլ նաև ուրիշները: Մասնավորապես՝ իրենց արարքի բնույթն ու նշանակությունը գիտակցելու կամ ղեկավարելու հնարավորությունից կարող են զրկվել այն անձինք, ովքեր գտնվում են ակտիվալային հարբածության մեջ, թմրանյութերի կամ հիպնոսի ազդեցության տակ: Անձը կարող է զրկվել նաև հնարավորությունից նաև որոշ ծանր հիվանդությունների (ոչ հոգեկան) և հիվանդագին վիճակների դեպքում:

Վերոնշյալ խնդիրները լուծելու համար

հարկավոր է փոփոխություններ կատարել 132.2-րդ հոդվածում: Առաջարկում ենք նախ հոդվածը վերնագրել որպես՝ *իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձի թրաֆիքինգը կամ շահագործումը*: Իսկ 132.2-րդ հոդվածի դիպագիցիան առաջարկում ենք սահմանել այսպես. «Իր արարքի բնույթն ու նշանակությունն ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձին հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը, ինչպես նաև այդպիսի անձանց շահագործելը կամ շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը...»: Առաջարկվող փոփոխությունների արդյունքում անհրաժեշտություն կառաջանա 132-րդ հոդվածում որպես ծանրացնող հանգամանք նախատեսել հետևյալ կետը՝ *նույն արարքը, որը կատարվել է անչափահասի նկատմամբ*:

1. Коментарий к уголовному кодексу РСФСР. М., 1974, с. 274.
2. **Бойко Н.В.** Ответственность за незаконное лишение свободы по советскому уголовному праву. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Харьков. 1984, с. 10.
3. **Макаров С. Н.** Реализация международно-правовых обязательств по борьбе с рабством и работорговлей в уголовном законодательстве России. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М., 2004, с. 136-137.
4. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Հատուկ մաս. Երևանի պետ. համալս., 2004, էջ 134:
5. **Кислова Е.А.** Уголовно-правовые средства противодействия рабству и торговле людьми. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М., 2005, с. 104.
6. **Кислова Е.А.** Уголовно-правовые средства противодействия рабству и торговле людьми. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М., 2005, с. 104.
7. **Смирнов Ю.П.** Уголовная ответственность за сексуальную эксплуатацию других лиц в

- форме занятия ими проституцией. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М., 2010, с. 114.
8. **Смирнов Ю.П.** Уголовная ответственность за сексуальную эксплуатацию других лиц в форме занятия ими проституцией. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М., 2010, с. 109.
9. **Порфиенко И. П.** Уголовно-правовая и криминологическая характеристика похищения человека. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Иркутск, 2007, с. 65.
10. Коментарий к Уголовному кодексу РФ / Под ред. Ю. И. Скуратова и В. М. Лебедева. М., 1996, с. 284.
11. Դատական գործ թիվ ԵԷԴ / 0158 / 01 / 11:
12. **Андреева Л. А.** Квалификация убийств совершенных при отягчающих обстоятельствах. СПб., 1998, с. 27.
13. **Кругликов Л. Л.** Преступления против личности. Ярославль, 1998, с. 25.
14. **Թանուզյան Ա.** Մի խումբ անձանց կամ կազմակերպված խմբի կողմից կատարված սպանությունը: Օրենք և իրականություն, #3, մարտ, 2008թ., էջ 7:

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (175 – 176)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ԱՆԻ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

*Հայ-ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի ասպիրանտ,
սահմանադրական և մունիցիպալ իրավունքի ամբիոնի դասախոս,
ՀՀ դատական դեպարտամենտի կազմակերպահրավական
վարչության ավագ մասնագետ*

**THE PLACE AND ROLE OF THE HUMAN RIGHT TO
CONSTITUTIONAL JUSTICE IN THE SYSTEM OF HUMAN
RIGHTS AND FREEDOMS**

ANI SARGSYAN

**POST-GRADUATE STUDENT OF THE RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) UNIVERSITY,
LECTURER OF CHAIR OF CONSTITUTIONAL
AND MUNICIPAL LAW, SENIOR SPECIALIST
OF THE JUDICIAL DEPARTMENT OF RA**

This article is devoted to the study of the place and role of human right to constitutional justice in the system of human rights and freedoms. The author has analyzed current problems associated with the human right to constitutional justice in the Republic of Armenia, has represented the role of specialized bodies of constitutional control in the protection of other constitutional rights, has reviewed the decisions and legal positions of the Constitutional Court of RA connected with this human right.

Բանալի բառեր - արդարադատության մատչելիության իրավունք, անձի սահմանադրական արդարադատության իրավունք, սահմանադրական իրավունքների անմիջական պաշտպանություն, մարդը՝ որպես հասարակական հարաբերությունների սահմանադրականացման ակտիվ և գործուն մասնակից

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (175 – 176)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՄԱՐԴՈՒ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՂՆ ՈՒ ԴԵՐԸ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

Մարդու իրավունքների և ազատությունների իրացման և դրանց պաշտպանության ապահովման հետ կապված հիմնախնդիրներն իրենց ամբողջ բազմազանությամբ և բարդությամբ հանդիսանում են ցանկացած հասարակության ու պետության գործունեության կարևորագույն ուղղությունները, ուստի միանշանակորեն կարելի է փաստել, որ մարդու հիմնարար իրավունքների և ազատությունների երաշխավորումն ու պաշտպանությունն առավել էական և հրատապ են, քան պարզապես դրանց հռչակումը, սահմանումը կամ ճանաչումը:

Սույն հետազոտության շրջանակներում առանձնակի կարևորելով մարդու իրավունքների հասկացության բովանդակության բացահայտումն ու մեկնաբանումը, նախևառաջ, նշենք, որ մարդու իրավունքներն ու ազատությունները մարդկային քաղաքակրթության ընդհանուր ձեռքբերումներ են: Ժողովրդավարական իրավական պետությունների ձևավորումն, իհարկե, անհնար է պատկերացնել առանց հասարակական գիտակցության մեջ և պրակտիկայում մարդու իրավունքների ու ազատությունների հաստատման և ամրապնդման: Անվիճելի է, որ իրավունքների և ազատությունների ինստիտուտը հանդես է գալիս որպես սահմանադրական իրավունքի կենտրոնական ինստիտուտ՝ կազմելով սահմանադրական կարգի միջուկը:

Առհասարակ, «սահմանադրական իրավունքներ և ազատություններ» ասելով, առաջին հերթին, հասկանում ենք մարդու և քաղաքացու ամենակարևոր և

անքակտելի իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք բացահայտում են ազատության բնական վիճակը և ստանում են բարձրագույն իրավաբանական պաշտպանություն:

Կանխավ նկատենք, որ մարդու իրավունքներն ունեն բավականին բարդ կառուցվածք, մասնավորապես, գոյություն ունեն որոշակի տարբերություններ այնպիսի հասկացություններում, ինչպիսիք են՝ «մարդու իրավունքներ» և «քաղաքացու իրավունքներ», մարդու «իրավունքներ» և «ազատություններ», «հիմնական և այլ իրավունքներ», «անհատի իրավունքներ» և «կոլեկտիվ իրավունքներ» և այլն:

Անդրադառնալով «իրավունք» և «ազատություն» եզրույթներին՝ հարկ է շեշտել, որ դրանք՝ իրենց իրավաբանական բնույթով և երաշխիքների համակարգով, ըստ երևույթին նույնական են: Չնայած, միաժամանակ, «ազատություն» հասկացությունը կոչված է ընդգծելու անհատական ընտրության ավելի մեծ հնարավորությունների առկայությունը, իսկ իրավունքը որոշում է մարդու առավել հստակ ամրագրում ստացած կոնկրետ գործողությունները¹:

Ինչ վերաբերում է «հիմնական իրավունքներ» հասկացությանը, ապա նկատենք, որ այդ իրավունքներին բնորոշ են այնպիսի հատկանիշներ, ինչպիսիք են անօտարելիությունը և բնական բնույթը: Առհասարակ, «հիմնական իրավունքներ» եզրույթը շրջանառության մեջ է դրվել 19-րդ դարի կեսերից և այդ իրավունքներն իրենց արտացոլումն են գտել աշխարհի տարբեր պետություններում գոր-

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (175 – 176)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սահմանադրական իրավունք

ծող Հիմնական օրենքների իրավանորմերում: Հետագայում այդ իրավունքները որոշակի ամրագրում ստացան նաև միջազգային իրավական մի շարք կարևորագույն փաստաթղթերում, բազմակողմ և երկկողմ պայմանագրերում և այլն:

Աներկբա է, որ աշխարհի բոլոր պետությունների սահմանադրությունները պարունակում են որոշակի հիմնարար բնույթի իրավունքներ կամ հղում են կատարում հիմնական այնպիսի իրավունքների ցանկի վրա, որոնք ունեն սահմանադրական կամ առնվազն վերօրենսդրական ուժ: Սակայն, այնուամենայնիվ, ակնհայտ է, որ անձի ոչ բոլոր իրավունքները կարող են առիթ կամ չափանիշ հանդիսանալ վերահսկողության իրականացման համար, քանզի որոշ իրավունքներ պարզապես կրում են ծրագրային կամ հռչակագրային բնույթ, ինչը նշանակում է, որ ծրագրային նորմերի կամ ազգային նպատակների խախտման դեպքերում անձն օժտված չէ իրավական պաշտպանություն հայցելու հնարավորությամբ: Բացի դրանից, միջազգային զարգացումների պատմությունը վկայում է, որ պարտադիր չէ, որպեսզի պաշտպանվող իրավունքներն անպայմանորեն նախատեսված լինեն պետության Հիմնական օրենքի իրավադրոյթներով կամ ապահովված լինեն իրավական սանկցիայով, դրանք կարող են նաև լինել դատական իրավաստեղծ գործունեության արդյունք, այսինքն՝ նորմի հիմնական իմաստը, բովանդակությունն ու նշանակությունը կարող է բացահայտվել նաև դատական պրակտիկայի շրջանակներում:

Միևնույն ժամանակ հարկ է շեշտել, որ որոշ իրավունքներ հիմնական իրավունքների շարքին դասելն ամենևին չի նսեմացնում մարդու մյուս իրավունքները, և վերջիններս ոչ մի պարագայում չեն կարող վերածվել երկրորդական, անկարևոր կամ պաշտպանության ոչ արժանի իրավունքների: Իրավունքների մասնօրինակ դասակարգումն ուղղակի-

րեն պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ օբյեկտիվորեն հնարավոր չէ սահմանադրական կամ կոնվենցիոն իրավադրոյթներում սահմանել բոլոր իրավունքներն ու ազատություններն առանց բացառությունների, հետևապես, ամրագրելով միայն հիմնական իրավունքները, մյուս իրավունքները բխեցվում են դրանցից և երաշխավորվում ու պաշտպանվում են հիմնական իրավունքների համար նախատեսված դատավարական և ընթացակարգային կանոններով:

Ներկայացվածի առնչությամբ անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ 2005թ. մեր երկրում իրականացված սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում ՀՀ Սահմանադրության 2-րդ գլխում կատարվել են զգալի կառուցվածքային փոփոխություններ, որոնք, սակայն, իրականացվել են իրավունքների ու ազատությունների չտարբերակված ամրագրման տրամաբանության շրջանակներում և, ըստ այդմ, սկզբունքային լուծում չեն տվել ներկայումս առկա մի շարք հիմնախնդիրների, որոնցից են, մասնավորապես՝

ա) սահմանադրական մակարդակով հստակ տարանջատված ու ամրագրված չեն անմիջականորեն գործող իրավունքներն ու դրանց երաշխավորման, ապահովման ու պաշտպանության առանձնահատկությունները.

բ) այդ առանձնահատկությունները հստակ հաշվի չեն առնվել նաև սահմանադրական մակարդակում գործառութային ու կառուցակարգային խնդիրները լուծելիս.

գ) ներպետական մակարդակում համակարգային ամբողջականության մեջ չի ձևավորվել մարդու սահմանադրական իրավունքների դատական ու այլ միջոցներով պաշտպանության արդյունավետ համակարգ.

դ) արդյունավետ ձևով չի երաշխավորվել նաև մարդու սահմանադրական արդարադատության իրավունքի իրա-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 - 2 (175 - 176)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ցումը?:

Մինչդեռ բոլորին է հայտնի, որ ժամանակակից աշխարհի հասարակական հարաբերությունների զարգացման արդյունքում ավելի ու ավելի ակնհայտ և հրատապ են դառնում մարդու իրավունքների և ազատությունների երաշխավորվածության և պաշտպանության խնդիրները: Դա է պատճառը, որ մարդու իրավունքների պաշտպանության հիմնահարցը վաղուց ի վեր դուրս է եկել ներպետական կարգավորման շրջանակներից և ձեռք է բերել «համամոլորակային» (համամարդկային, համընդհանուր) բնույթ: Բազմաթիվ երկրների վերջին տասնամյակների սահմանադրական փոփոխությունների համեմատական համալիր վերլուծությունը վկայում է, որ մարդը՝ իր անօտարելի իրավունքներով ու արժանապատվությամբ, դառնում է հասարակական պետական հարաբերությունների առանցքը: Մարդու իրավունքները սահմանադրորեն ամրագրվում ու ճանաչվում են որպես անմիջական գործող իրավունքներ, ստանում են ներպետական ու միջազգային պաշտպանության հուսալի երաշխիքներ, դառնում տվյալ հասարակական համակարգի գնահատման հիմնական չափանիշներ:

Այս ամենի հետ մեկտեղ անառակելի է այն իրողությունը, որ մարդու սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների իրավական երաշխիքների համակարգում եզակի տեղ է զբաղեցնում **արդարադատության մատչելիության իրավունքը**: Արդարադատությունը, ինչպես գիտենք, իրենից ներկայացնում է դատարանի գործունեությունը, որն իրականացվում է դատավարական օրենքով սահմանված կարգով և ուղղված է իրավունքի տարբեր ճյուղերի նորմերի իրական կամ ենթադրյալ խախտումների հետ կապված վեճերի լուծմանը: Քաղաքակրթական բարձր մակարդակ ունեցող հասարակություններում դատարաններն իրավական համակարգում զբաղեցնում են կենտրոնական տեղ, և որքան երկրում

բարձր է օրինականության և ժողովրդավարության աստիճանը, այնքան ավելի հուսալի է մարդու իրավունքների և ազատությունների երաշխավորվածությունն ու պաշտպանությունը: Այսպիսով, արդարադատության (այլ կերպ՝ դատական պաշտպանության, արդար դատաքննության, արդարադատության մատչելիության) իրավունքը մարդու իրավունքների հսկայածավալ ինստիտուտում գրավում է առաջնային դիրք և ունի անգնահատելի մեծ դերակատարություն:

Իրավական պետության և ժողովրդավարական հասարակության սկզբունքները, մարդու իրավունքների միջազգային չափորոշիչները միանշանակորեն ենթադրում են խախտված իրավունքների դատական պաշտպանության հնարավորությունների առկայության անհրաժեշտությունը, ինչի արդյունքում գրեթե բոլոր երկրների սահմանադրություններն ամրագրում են յուրաքանչյուրի իրավունքը՝ դատական կարգով բողոքարկելու պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, հասարակական և քաղաքական կազմակերպությունների գործողություններն ու անգործությունը:

Գիտական գրականության մեջ, մասնավորապես, նշվում է, որ մարդու իրավունքների *դատական պաշտպանությունը* ֆիզիկական անձին (անկախ պետական, սոցիալական, սեռական, ռասայական, ազգային, լեզվական, քաղաքական կամ այլ հատկանիշներից) պատկանող նյութական և դատավարական իրավունքների ամբողջություն է, որի շնորհիվ դատարան դիմելու միջոցով ապահովվում է խախտված իրավունքների վերականգնումը կամ իրավական նորմերի անիրավաչափ կիրառման կանխումը³:

Մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը, հանդիսանալով ցանկացած ժամանակակից պետության և՛ սահմանադրաիրավական, և՛ միջազգային իրավական

Սահմանադրական իրավունք

պարտականություն, իրականացվում է այնպիսի սկզբունքների, ինստիտուտների, կառուցակարգերի և ընթացակարգային կանոնների համակարգի միջոցով, որոնք ուղղակիորեն կամ անուղղակի կերպով նախատեսված են այդ նպատակների համար: Մարդու իրավունքների պաշտպանությունը, ինչպես նաև սույն նպատակով հուսալի երաշխիքների համակարգի ստեղծումը պետության սահմանադրական և միջազգային իրավական կարևոր պարտականություններն են:

Այս կապակցությամբ նշենք, որ միջազգային իրավական պրակտիկան վկայում է, որ մարդու իրավունքների իրավական պաշտպանության արդյունավետ իրականացման գործում ներկայումս գնալով **ավելի է կարևորվում հենց սահմանադրական վերահսկողության մասնագիտացված մարմինների դերակատարությունը:**

Կարծում ենք, անհնար է վիճել այն հարցի շուրջ, որ արդի ժողովրդավարական պետության և հասարակության մեջ անձի իրավունքների պաշտպանության ամենարդյունավետ ինստիտուտներից մեկը հենց *սահմանադրական արդարադատությունն է:* Այս բնագավառում սահմանադրական արդարադատության լայն լիազորությունները պայմանավորված են մի շարք սկզբունքներով, որոնք իրենց անմիջական ամրագրումն են ստացել ազգային, տարածաշրջանային և միջազգային իրավունքի ընդարձակ համակարգում: Դրանց թվին, առաջին հերթին, դասվում են մարդու իրավունքների և ազատությունների՝ որպես բնական, անօտարելի արժեքների, ներպետական և միջազգային մակարդակներում գերակա նշանակության ճանաչումը, Սահմանադրության և միջազգային իրավական փաստաթղթերի դրույթներով այն սկզբունքի ամրագրումը, որից բխում է, որ մարդու իրավունքները՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք, հստակ պարտավորություններ են դնում պետա-

կան իշխանության վրա: Այդ իսկ պատճառով սահմանադրական վերահսկողության ցանկացած համակարգում մարդու իրավունքները դառնում են նախապատվելի և առաջնահերթ նշանակություն ունեցող չափանիշներ, որոնցով էլ առաջնորդվում են սահմանադրական համապատասխան կառույցները:

Վերոգրյալի համատեքստում անդրադառնալով վերացական և կոնկրետ սահմանադրական վերահսկողությանը՝ նկատենք, որ եթե նախնական և հետագա սահմանադրական վերացական վերահսկողության դեպքում առաջին պլան է մղվում Սահմանադրության գերակայության երաշխավորումը՝ իրավական համակարգում օրենքների և նորմատիվ իրավական այլ ակտերի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունն ապահովելու ճանապարհով, ապա անհատական դիմումների հիման վրա իրականացվող կոնկրետ վերահսկողության նպատակը Սահմանադրության դրույթների *անմիջական գործողության երաշխավորումը, մարդու և քաղաքացու սահմանադրական իրավունքների ապահովումն ու պաշտպանությունն է, ինչպես նաև տվյալ պարագայում առաջնային նշանակություն է ձեռք բերում անհատական շահերի պաշտպանության խնդիրը*⁴:

Այսպիսով, սահմանադրական արդարադատության մարմինների կողմից մարդու իրավունքների պաշտպանության գործառույթի իրականացման եղանակներից մեկն անհատական կամ կոլեկտիվ դիմումների քննության ինստիտուտն է: Անհատական սահմանադրական դիմումների «հեղինակությունը» հետզհետե ավելի է աճում, քանի որ այն մարդու իրավունքների և ազատությունների հարցում էականորեն ընդլայնում է անձի իրավական հնարավորությունները, մեծապես նպաստում է սահմանադրական մյուս բոլոր իրավունքների իրացման ապահովմանը: Անհատական դիմումն իրավաբանական դրկտորինայում և պրակտիկայում ընկալվում և գնահատ-

վում է **որպես ժողովրդավարության (որի հիմքը կազմում են մարդու իրավունքները և ազատությունները) սահմանադրաիրավական ակունքների ապահովման ու զարգացման միջոց**: Այդ իսկ պատճառով իրավաչափ է պնդել, որ անհատական սահմանադրական բողոքը ոչ միայն պաշտպանում է անհատին և նրա սուբյեկտիվ իրավունքները, այլ, միևնույն ժամանակ, նպաստում է մարդու իրավունքները և ազատությունները երաշխավորող Սահմանադրությամբ և օրենքներով իշխանության բոլոր ճյուղերի կապվածություն և կախվածության իրավական պետության սկզբունքի իրացմանը: **Այդ իմաստով անհատական դիմումն, անշուշտ, հանդես է գալիս որպես մարդու սահմանադրական իրավունքների յուրահատուկ երաշխիք**: Ավելին, քաղաքացուն տալով պետության և նրա մարմինների (սահմանադրական կայացրած ակտերը վիճարկելու, նրանց հետ «վեճի բռնվելու» հնարավորություն, ներկայացվող ինստիտուտը մեծապես աջակցում է նաև պետության կառավարման գործին քաղաքացիների ներգրավվածությանը⁵:

Ի սկզբանե նշենք, որ արդարադատության մատչելիությունը, ի թիվս այլնի, ենթադրում է ազատ մուտք դեպի սահմանադրական արդարադատություն: Մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության պետական համակարգը կարող է վերջնական տեսք ստանալ և ամբողջական դառնալ միայն համապատասխան մարմնի կողմից սահմանադրական արդարադատության իրականացմամբ: Դատական սահմանադրական վերահսկողության բնագավառում իր գործունեության իրականացման առանձնահատկություններով, խնդիրներով, ծավալով ու եղանակներով սահմանադրական արդարադատության մարմինը ներկայանում է իբրև մի կառույց, որի էական գործառույթը մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության ապահովումն է: Այն մասին, որ սահմանադրա-

կան վերահսկողության մարմինների գործունեության մեջ հենց այդ գործառույթն է հանդիսանում հիմնականը և կենտրոնականը, վկայում է ինչպես համապատասխան սահմանադրաիրավական նորմերի համակարգային և ամբողջական մեկնաբանությունը, այնպես էլ սույն ոլորտում ձևավորված իրավակիրառական պրակտիկան: Մի շարք ժողովրդավարական երկրների սահմանադրական արդարադատության համակարգում դա արտացոլվում է իրավունքի այնպիսի աղբյուրների շրջանակի ընդլայնման մեջ, որոնց առանցքային նպատակը մարդու իրավունքների երաշխավորումն ու պաշտպանությունն է:

Գարծյալ մատնանշելով այն հանգամանքը, որ իրավական ժողովրդավարական յուրաքանչյուր պետությունում մարդու իրավունքներն ու ազատությունները սահմանադրական դատարանի գործունեության գերակա արժեքներ և որոշիչ ուղղություններ են՝ նկատենք, որ դրանք հանդես են գալիս որպես հիմնարար չափորոշիչներ, որոնցով սահմանադրական արդարադատություն իրականացնող մարմինը գնահատում է օրենքների և այլ ակտերի դրույթների համապատասխանությունը տվյալ պետության հիմնական իրավական փաստաթղթով ներկայացվող պահանջներին: Մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը դիտարկելով որպես Սահմանադրական դատարանի բանալի-գործառույթ՝ հիմնականում շեշտը դնում ենք այդ իրավունքների հատուկ, գերակա կարգավիճակի և համապատասխանաբար պաշտպանվածության անչափելի բարձր աստիճանի ճանաչման անհրաժեշտության վրա:

Այսպիսով, օրենսդրության սահմանադրականության նկատմամբ վերահսկողության իրականացման շրջանակներում սահմանադրական դատարանի գործունեությունը մեծապես ուղղված է մարդու իրավունքների պաշտպանության երաշխավորմանը, ընդ որում, անա-

Սահմանադրական իրավունք

ռարկելի է, որ այդ հարցում առավելապես կարևորվում է Սահմանադրական դատարան ներկայացվող անհատական դիմումների նշանակությունը:

Անձի սահմանադրական արդարադատության իրավունքի իրացման, այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան անհատական դիմումների ներկայացման կարևորությունն հատկապես ընդգծում է այն հանգամանքի առկայությունը, որ այդօրինակ դիմումները նաև միտված են *մարդու մյուս բոլոր սահմանադրական իրավունքների անմիջական պաշտպանության իրականացմանը*՝ այն բոլոր իրավունքների (և ոչ միայն դրանց), որոնք, որպես կանոն, իրենց ուղղակի ամրագրում են ստանում պետության Սահմանադրության «Մարդու (հիմնական) իրավունքներ և ազատություններ» անվանումը կրող գլխում կամ բաժնում:

Միաժամանակ շեշտենք, որ իրավաբանական տեսության մեջ և պրակտիկայում ձևավորված է համընդհանուր և միանշանակ մոտեցում առ այն, որ սահմանադրական դիմումը (այլ կերպ՝ բողոքը, զանգատը) լրացուցիչ (սուբսիդիար) իրավական միջոց է: Իսկ ինչպես հայտնի է, լրացուցիչ իրավական միջոցը կարող է օգտագործվել այն դեպքում, եթե այլ իրավական միջոցը (կամ միջոցները) արդեն օգտագործվել է, եթե այն բավարար չէ կամ դրա կիրառումն անհնար է⁶:

Այսպիսով, կարծում ենք, ակնառու է, որ մարդու սահմանադրական արդարադատության իրավունքը վերջինիս բազմատեսակ և բազմաբովանդակ իրավունքների ու ազատությունների համակարգում զբաղեցնում է ուրույն և յուրօրինակ տեղ, քանզի *այն կոչված է անձի մյուս բոլոր իրավունքների և ազատությունների երաշխավորմանն ու պաշտպանությանը, դրանց պատշաճ և արդյունավետ իրացման ապահովմանը*:

Հավելենք նաև, որ ակնհայտորեն աչքի են ընկնում սահմանադրական դատարանների կողմից մարդու հիմնական իրավունքների պաշտպանության նորա-

գույն կառուցակարգերի ներդրման իրական ձգտումներն ու հետզհետե աճող տեմպերը: Առհասարակ, Եվրոպայում 20-րդ դարի վերջին տասնամյակներում և 21-րդ դարի առաջին տասնամյակում նկատելի են դարձել անհատական բողոքարկման ինստիտուտի ընդլայնման որոշակի լուրջ և էական միտումներ: Ադրբեջանում, Լատվիայում, Լեհաստանում, Ռուսաստանում, Սլովենիայում և բազում այլ պետություններում, հետևելով Ավստրիայի, Գերմանիայի, Իսպանիայի, Հունգարիայի օրինակներին, որոնցում այդ ինստիտուտը գործում էր ավելի վաղ ժամանակներից սկսած, նախատեսվեց անհատական սահմանադրական դիմումի ինստիտուտը: Հարկ է ընդունել, որ որոշակի թերությունների, բացթողումների և խնդիրների հետ մեկտեղ (ինչպիսիք են, օրինակ՝ սահմանադրական դատարանների ծանրաբեռնվածությունը, Սահմանադրական դատարանի և իշխանության մյուս ինստիտուտների միջև հնարավոր հակադրությունները) սահմանադրական անհատական զանգատարկման համակարգի կիրարկումը անհրաժեշտ, հիմնավորված ու արդարացված է մի շարք փաստարկներով, որոնցից են, մասնավորապես, հետևյալ հանգամանքները. ազգային մակարդակում այն ծառայում է որպես գործերի քննության նախաձեռնման միջոց բազմաթիվ կարևորագույն սահմանադրական հարցերով, էապես նպաստում է սահմանադրական դրկտրինայի զարգացմանը և մարդու հիմնական իրավունքների ու ազատությունների երաշխավորմանն ու պաշտպանությանը և այլն: Բացի դրանից, անվիճելիորեն կարելի է արձանագրել, որ Սահմանադրական դատարան դիմելու և իրավական ակտերի սահմանադրականությունը վիճարկելու քաղաքացիների (այդ բառի լայն իմաստով) հնարավորությունը նպաստում է երկրում ժողովրդավարության և քաղաքացիական հասարակության ձևավորմանը, կայացմանն ու զարգացմանը: Ուստի, վստահաբար փաս-

տում ենք, որ անհատական դիմումի՝ որպես սահմանադրաիրավական առանձին ինստիտուտի, գոյության անհրաժեշտությունն ու նպատակահարմարությունը կարող է դիմակայել ցանկացած՝ նույնիսկ ամենակոշտ քննադատությանը:

Ընդ որում, քանի որ անհատական սահմանադրական դիմումների համակարգը հիմնականում իրականացնում է մարդու իրավունքների պաշտպանության գործառույթ, և քանի որ այդ իրավունքները (բացառությամբ քաղաքական, երբեմն նաև՝ որոշ սոցիալական իրավունքների) սովորաբար տրամադրվում են թե՛ կոնկրետ պետության քաղաքացիներին, թե՛ «ոչ քաղաքացիներին» առանց որևէ տարբերակման և խտրականության, անհատական մատչելիության վերաբերյալ համապատասխան սահմանադրաիրավական կամ օրենսդրական դրույթները վերաբերում են հասարակության բացառապես բոլոր անդամներին: Չնայած միաժամանակ բնական և տրամաբանական ենք համարում, որ կոնկրետ պետության տարածքում իր քաղաքացիների իրավունքների պաշտպանության կառուցակարգերը, որպես կանոն, ավելի լայն և համընդգրկուն են լինում, քան օտարերկրացիների իրավունքների պաշտպանության համար նախատեսված մեխանիզմները:

Տվյալ աշխատանքի շրջանակներում նպատակահարմար չհամարելով մանրամասն շարադրել մեր կողմից ուսումնասիրված բոլոր պետությունների հիմնական օրենքներում՝ առկա իրավակարգավորումները՝ պարզապես նկատենք, որ բազմաթիվ երկրներում սահմանադրական արդարադատության իրավունքի իրացման կարգը սահմանադրական մակարդակով հիմնականում ամրագրված է լինում գուտ ընդհանրական գծերով, իսկ այդ իրավունքի իրացման հետ կապված հարցերն առավել մանրակրկիտ և լիարժեքորեն կարգավորվում են օրենսդրական մակարդակով՝ սահմանադրական, օրգանական կամ սովորական օրենքներ-

րի համապատասխան իրավադրույթներով՝ ելնելով տվյալ պետության օրենսդրական դաշտի յուրահատկություններից:

Սահմանադրական արդարադատության միջազգային պրակտիկայի հետազոտության արդյունքները վկայում են, որ չնայած համանման և միաբնույթ բազում կարգավորումների առկայությանը, յուրաքանչյուր պետությունում անհատական դիմումների ինստիտուտն, այնուհանդերձ, ունի իր գործառույթային և դատավարական էական առանձնահատկությունները ու նրբերանգները: Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ ենք համարում շեշտադրումը կատարել այն հանգամանքի վրա, որ բոլոր դեպքերում, անկախ քննարկվող ինստիտուտի սահմանման և գործնական կիրարկման շուրջ յուրաքանչյուր առանձին պետությունում առկա յուրահատուկ հատկանիշներից կամ դրան բնորոշ նրբություններից, անվիճելի է այն փաստը, որ **մարդու սահմանադրական արդարադատության իրավունքը կոչված է ոչ միայն պաշտպանելու կամ վերականգնելու կոնկրետ անձի իրավունքներն ու ազատությունները, այլ նաև ունի համընդհանուր (գլոբալ) նշանակություն:**

Այսպիսով, ամփոփելով վերոգրյալը, ևս մեկ անգամ շեշտենք, որ մարդու իրավունքների և ազատությունների հարցերով սահմանադրական արդարադատության կառույցների կողմից քննված և քննվող գործերն ունեն *սոցիալ-իրավական լայնամասշտաբ նշանակություն:* Այդ դատարանների կողմից կայացված որոշումներով վերականգնվում են դիմած անձանց խախտված իրավունքները, և *նվազում է* (ողջամտորեն ենթադրվում է, որ պետք է նվազի) *սպագայում այլ անձանց համանման իրավունքների խախտման հավանականությունը:* Սահմանադրական դատարանների կողմից քննվող գործերով, ըստ էության, ոչ միայն կարևորվում է մարդկանց սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության երաշխավորումը, այլև այդ որոշումները մեծ

Սահմանադրական իրավունք

նշանակություն ունեն *օրյեկտիվ իրավունքների պահպանության և օրենսդրական անհրաժեշտ բարեփոխումների առումով*:

Հաշվի առնելով սահմանադրական դատարանների որոշումների մասն բնույթը՝ վերջինների ընդունված է կոչել «նեգատիվ օրենսդիր»: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ այդ մարմինների կողմից ընդունված որոշումները գրկում են իրավաբանական ուժից օրենսդիր մարմնի ակտերը (չնայած այն առումով դա կարող են լինել ոչ միայն օրենսդիր, այլ նաև գործադիր մարմնի, որոշ դեպքերում նաև՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ակտերը): Սահմանադրական դատարանների հենց «նեգատիվ-օրենսդիր» գործառույթը, օրենսդիր մարմնի քաղաքական կամքի հաղթահարումն է հանդիսանում սահմանադրական արդարադատության հիմնական կոչումը: Ասվածը հարկավոր է դիտարկել մեկ այլ հարթության մեջ ևս. ինչպես գիտենք, սահմանադրական դատարանները ոչ միայն դադարեցնում են օրենսդրի ընդունած ակտերի իրավաբանական ուժը և գործողությունը, այլև «հաստատում են» դրանք, ժխտում են դրանց սահմանադրականության վերաբերյալ առկա կասկածները: Թե՛ առաջին և թե՛ երկրորդ դեպքում անգնահատելի է Սահմանադրական դատարանի կողմից կայացված որոշումների դերը մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության գործում՝ համարժեք օրենսդրական դաշտի և միատեսակ իրավակիրառական պրակտիկայի ձևավորման տեսանկյունից:

Միաժամանակ տարբեր պետությունների սահմանադրական արդարադատության պրակտիկայում հաճախ են հանդիպում այնպիսի որոշումներ, որոնցում օրենքը կամ նորմատիվ իրավական այլ ակտը (դրա առանձին դրույթը/դրույթները) ճանաչվել են Սահմանադրությանը համապատասխանող միայն այն պայմանով, որ այն պետք է

հանկանալ «այսպես, և ոչ այլ կերպ», այսինքն՝ տվյալ իրավական ակտը չի հակասում Սահմանադրությանը բացառապես այն մեկնաբանությամբ, որը տրվել է Սահմանադրական դատարանի կողմից: Այն հանգամանքը, որ Սահմանադրական դատարանն այդ ակտը մեկնաբանել է այլ կերպ, քան դա արվել էր մինչ այդ պահը, տվել է վիճարկվող ակտի բացարձակ մոտ ընկալման հնարավորություն, նշանակում է, որ վերջինս դրանով իսկ փոխարինել է օրենսդրին, պատկերավոր ներկայացրած՝ զբաղեցրել է նրա տեղը և ինքը փաստացիորեն ընդունել է «օրենք», ընդ որում՝ «հետին ամսաթվով»: Այսինքն՝ երբեմն նրանք հանդես են գալիս ոչ թե որպես «նեգատիվ», այլ հենց այսպես ասած՝ «պոզիտիվ» օրենսդիրներ⁶:

Սահմանադրական դատարանի որոշումների (այդ թվում՝ հատկապես անհատական դիմումների հիման վրա կայացված) այսօրինակ բնույթն ու նշանակությունը վկայում են, որ անձի սահմանադրական արդարադատության իրավունքի իրացման միջոցով սահմանադրական վերահսկողության համապատասխան կառույցներին դիմումներ ներկայացնող անձինք իրենց այդ քայլով մեծապես նպաստում են նաև համանման հարցերի հետ առնչություն ունեցած և դեռևս դիմելու իրավունքով օժտված սուբյեկտների (և ոչ միայն նրանց) իրավունքների պաշտպանությանը: Բացի դրանից, այդ դիմումներով կայացված որոշումների արդյունքում ստեղծվում է «նախադեպային դաշտ», որը բացառում է հետագայում նմանաբնույթ իրավիճակների առաջացման հնարավորությունը կամ գոնե նվազեցնում է դրա հավանականությունը՝ դրանով իսկ ձևավորելով միատեսակ իրավակիրառական պրակտիկա և ապահովելով անձանց իրավունքների միատեսակ և հավասար պաշտպանության երաշխավորում տվյալ պետության ողջ տարածքում:

Այսպիսով, անձանց սահմանադրա-

կան դիմումները հանդիսանում են օրենսդրության բացերի հաղթահարմանն ուղղված Սահմանադրական դատարանի գործունեության հիմքը: Կոնկրետ գործերով կայացված որոշումներով իրական ավանդ է ներդրվում մարդու և քաղաքացու սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների ապահովման գործում: *Հետևապես, անհատը, իրացնելով սահմանադրական արդարադատության իր իրավունքը, հանդես է գալիս որպես համապատասխան իրավահարաբերությունների անմիջական և ակտիվ մասնակից:* Այս առումով Գ.Հարությունյանը ևս իրավացիորեն շեշտել է, որ *ազնայական դիմումների միջոցով ոչ միայն պաշտպանվում են կոնկրետ անձի իրավունքները, այլ նաև մարդը դառնում*

է հասարակական հարաբերությունների սահմանադրականացման գործընթացների ակտիվ (գործուն) մասնակից, որոշ իմաստով իրականացնում է անմիջական ժողովրդավարության իր իրավունքը: Սահմանադրական դատարան ներկայացվող ցանկացած անհատական դիմում ունի նաև հասարակական որոշակի շահ⁹: Հետևաբար, ընդհանրացնելով վերոգրյալը, նշենք, որ անձը, իրացնելով իր սահմանադրական արդարադատության իրավունքը, ձգտելով վերականգնել իր խախտված իրավունքները, միաժամանակ, իր անզնահատելի ներդրումն է ունենում այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների երաշխավորման և պաշտպանության ապահովման հարցում:

1. Права человека. Учебник для вузов/ Отв. ред. Е.А. Лукашеа. М., Изд. НОРМА, 2001, с. 132-133.

2. Կարծում ենք, այս հիմնախնդիրները կդառնան քննարկման առարկա և կստանան իրենց լուծումը հետագա սահմանադրական բարեփոխումների իրականացման արդյունքում: Այսպես, 2013թ. սեպտեմբերի 4-ին ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել է հրամանագիր (ՆՀ-207-Ն), ըստ որի, մասնավորապես՝ ելնելով իրավունքի գերակայության սկզբունքի իրացման, մարդու հիմնական իրավունքների և ազատությունների երաշխավորման սահմանադրական կառուցակարգերը կատարելագործելու, իշխանությունների լիարժեք հավասարակշռման ապահովելու և հանրային կառավարման արդյունավետությունը բարձրացնելու անհրաժեշտությունից, որոշվել է ստեղծել ՀՀ Նախագահին առընթեր սահմանադրական բարեփոխումների մասնագիտական հանձնաժողով (Գ.Հարությունյանի նախագահությամբ), որը մինչև 2014թ. ապրիլի 20-ը ՀՀ Նախագահին պետք է ներկայացնի սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգը, որին հավանություն տրվելուց հետո՝ տասն ամսվա ընթացքում, ներկայացնի մշակված սահմանադրական բարեփոխումների նախագիծը:

3. **Азаров А., Ройтер В., Хюфнер К.** Права человека. Международные и российские механизмы защиты. М., Московская школа прав человека, 2003, с. 294.

4. ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2008թ. ապրիլի 15-ի ՍԳ-Ո-751 որոշման 6-րդ կետ:

5. Права человека. Учебник для вузов/ Отв. ред. Е.А. Лукашеа. М., Изд. НОРМА, 2001, с. 416-417.

6. **Ненадич Б., Манойлович-Андрич К.**

Конституционная жалоба как правовое средство защиты прав и основных свобод человека в Республике Сербия /Конституционное правосудие, Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии, Выпуск 4(50)2010/, с. 70-71.

7. Վերը ներկայացված պետությունների, ինչպես նաև բազում այլ երկրների Սահմանադրությունները տես http://concourt.am/armenian/legal_resources/world_constituions/constit/consts2.html կայքէջում:

8. **Эгидиус Курис** О стабильности Конституции, источниках конституционного права и мнимом всемогуществе конституционных судов //Конституционное правосудие: Вопросы теории и практики. Председатели конституционных судов о конституционном правосудии. Изд. Центром конституционного права РА. Ер., 2004, с. 15.

9. Современные вызовы обеспечения верховенства Конституции, Доклад на XIV Ереванской международной конференции, 1-3 октября 2009г., с. 154; Современные вызовы гарантирования права человека на конституционное правосудие, Доклад на 15-й Ереванской международной конференции, 21-23 октября 2010г. /Конституционализм: уроки, вызовы, гарантии: сб. избр. публ. и выступлений на междунар. форумах, посвящ. дан. проблематике/Г.Г.Арутюнян. К., Логос, 2011/, а также Международный Альманах, конституционное правосудие в новом тысячелетии, Ер.: «НЖАР», 2009 и 2010.

Վարդան ՖԱՐԱՄԱԶՅԱՆ

Հայ-ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի
սահմանադրական և մոնիցինգայալ իրավունքի ամբիոնի հայցորդ

**ПОНЯТИЕ, СУЩНОСТЬ И ПРАВОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ
НАЛОГОВОГО КОНТРОЛЯ**

ВАРДАН ФАРАМАЗЯН

**СОИСКАТЕЛЬ РУССКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА**

Налоговый контроль-это действие полномочных государственных органов, направленное на налогоплательщиков, налоговых инспекторов и сбороплательщиков, гарантирующих подобающее поведение при оплате налогов и сборов, где непосредственным объектом налогового контроля становятся действия (бездействия) налогоплательщиков, налоговых инспекторов и сбороплательщиков в отношении оплаты налогов и сборов, а также выполнение других обязанностей, предусмотренных налоговым кодексом, которые оцениваются в меру их законности, надежности и сроком.

Этот вывод подтверждает тот факт, что требования полномочных субъектов налогового контроля влияют именно на налагающуюся сторону, которая под этим воздействием осуществляет действия для исправления допущенных нарушений и должного выполнения своих налоговых обязанностей.

Բանալի բառեր - հարկային հսկողություն, հարկային վերահսկողություն, հարկային ուսումնասիրություն, կատարման ստուգում, ներքին (կամերալ) հսկողություն, արտաքին հսկողություն

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 - 2 (175 - 176)

ՂԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Հարկերի ու գանձումների նշանակությունը որպես հարկային համակարգի տարրերի և որպես ՀՀ պետական և տեղական բյուջեների եկամտի աղբյուրներ՝ առաջին հերթին պայմանավորում է հարկային վերահսկողության գերակայությունը որպես հարկային մարմինների գործունեության ուղղություն: Հենց հարկային վերահսկողության շրջանակներում է տեղի ունենում հարկային բնագավառում պետական շահերի իրականացումը, ինչը, բնականաբար, մեծ հետաքրքրություն է առաջացնում հարկային վերահսկողության անցկացման կազմակերպման ուսումնասիրմանը:

Հարկային վերահսկողությունը ՀՀ հարկային համակարգի բաղկացուցիչ մասերից է: Միայն հարկային վերահսկողության շնորհիվ հարկային համակարգը ապահովում է պետական գլխավոր նպատակի կատարումը, այն է՝ պետական բյուջեի եկամտային մասի ապահովումը, որը ստեղծվում է հիմնականում հարկերի հաշվին: Ինչպես արդարացիորեն նշում է Ի. Կ. Չումակը. «Հարկային վերահսկողությունը ապահովում է կազմակերպությունների կողմից հարկային պարտավորությունների ամբողջական և ժամանակին կատարումը, այսինքն՝ բյուջե վճարումներ չկատարելու և հարկումից խուսափելու վերահսկման պարտականությունը դրված է հենց հարկային վերահսկողության վրա, որի իրականացման արդյունավետությունը մեծ մասամբ որոշում է ինչպես հարկային մուտքերի մեծությունը, այնպես էլ բյուջեում ունեցած պարտքի չափը»¹:

Սույն ուսումնասիրության խնդիրների լուծման համար հատուկ նշանակություն ունի հարկային վերահսկողության էության հետազոտությունը, քանի որ էությունը ամենակարևորն ու էականն է, ինչպես նաև հարկային վերահսկողության ներքին բովանդակությունն է²: Հարկային վերահսկողության էությունը կարելի է բացահայտել դրա հասկացության սահմանմամբ, որն արտահայ-

տում է հարկային վերահսկողության գլխավոր հատկանիշները, հարկային վերահսկողության անհատականությունը, որոշում է դրա դերն ու տեղը մոտիկ այլ հասկացությունների միջև, ինչպիսիք են վերահսկողությունը, հսկողությունը, ֆինանսական վերահսկողությունը, բյուջետային վերահսկողությունը, բանկային վերահսկողությունը, գերատեսչական վերահսկողությունը և այլն:

Ժամանակակից տնտեսական բառարանը բերում է վերահսկողության հետևյալ սահմանումը. «Վերահսկողությունը դա տնտեսական օբյեկտների և պրոցեսների կառավարման բաղկացուցիչ մասն է, որը կայանում է օբյեկտների հսկման մեջ, անց է կացվում օրենքներով, կանոնադրություններով, հրահանգներով և այլ նորմատիվային ակտերով, ինչպես նաև ծրագրերով, պլաններով, պայմանագրերով, նախագծերով, համաձայնագրերով նախատեսված ցանկալի ու անհրաժեշտ վիճակին հսկվող օբյեկտի համապատասխանության ստուգման նպատակով»³: Սոցիալական կառավարման բառարան-տեղեկագրում վերահսկողությունը սահմանվում է որպես ստուգում, զննում, որն անց է կացվում օրենքների, որոշումների, կառավարչական որոշումների և այլնի կատարման ստուգման նպատակով⁴: Իրավաբանական հանրագիտարանային բառարանը պետական վերահսկողությունը սահմանում է որպես պետության մարմինների կողմից հրապարակված օրենքների և այլ իրավական ակտերի կատարման ապահովող պետական կառավարման իրականացման ձևերից մեկը⁵:

Վերահսկողության էության բարդությունը, որն ունի տարբեր դրսևորումներ և հնարավորություն է տալիս վերլուծել նրան տարբեր դիրքերից, որոշել է դրա հասկացման մոտեցումների բազմազանությունը: Օրինակ՝ Ս. Օ. Շոխինը և Լ. Ի. Վորոնինան, ուսումնասիրելով վերահսկողությունը որպես պետական և տնտեսական կառավարման մարմինների գործունեության ոլորտ,

Մունիցիպալ իրավունք

ասհմանում են այն որպես գործունեության կատարողականավարչական մեթոդ կամ ձև: Գ. Վ. Ատամանչուկը կազմակերպման, պլանավորման, կարգավորման, կադրային ապահովման հետ մեկտեղ վերահսկողությունը դասում է կառավարման գործառույթին⁶: Վ. Վ. Բուրցևը քննարկում է վերահսկողությունը որպես կառավարման (պլանավորում, կարգավորում, վերահսկողություն) պրոցեսի փուլերից մեկը, նրա կարծիքով «վերահսկողության տակ ամենանեղ իմաստով պետք է հասկանալ հետևյալ գործողությունների ամբողջությունը՝

1) կազմակերպության կառավարման համակարգի կառավարվող օղակի փաստացի վիճակի կամ գործողության ասհմանում (վերահսկողության օբյեկտ),

2) փաստացի տվյալների համեմատությունը պահանջվող տվյալների հետ, կազմակերպության մեջ ընդունված կամ դրսից հանձնարարված, կամ ռացիոնալության վրա հիմնված համեմատության բազայի հետ,

3) ասհմանային թույլատրված մակարդակի գերազանցող շեղումների կազմակերպության գործունեության տարբեր բնագավառների վրա ազդելու աստիճանի գնահատում,

4) տվյալ շեղումների պատճառների բացահայտումը⁷:

Վ. Գ. Աֆանասևը վերահսկողությունը քննարկում է որպես ընդունված որոշումների կատարմանն ուղղված կառավարչական գործունեության ձև: Նա գտնում է, որ «վերահսկողությունը դա աշխատանք է ընդունված կառավարչական որոշումներին, օրենքներին, պլաններին, նորմերին, ստանդարտներին, կանոններին, հրամաններին և այլնին օբյեկտի գոծունեության համապատասխանության հսկման և ստուգման ուղղությամբ, որը բացահայտում է օբյեկտի վրա սուբյեկտի ազդեցության հետևանքները, այն է՝ կառավարչական որոշումների պահանջներից, կազմակերպության ընդունված սկզբունքներից և կարգավորումից թույլ տրված շեղումները: Բացահայտելով շեղումներն ու դրանց պատճառները, վերահսկողության աշխատողները որոշում են կառավարման օբյեկտի կազմակերպչական ուղղման ճանապարհները, շեղումները հաղթահարելու նպատակով օբյեկտի վրա ազ-

դելու, համակարգի օպտիմալ գործելու ճանապարհին խոչընդոտների վերացման ձևերը⁸:

Մի շարք դեպքերում վերահսկողությունը կապում են հետադարձ կապերի կազմակերպման հետ, որի միջոցով կառավարող համակարգը ստանում է անհրաժեշտ տեղեկատվություն: Ա. Ա. Գոդունովը գրում է, որ «վերահսկողության տեղն ու նշանակությունը որոշվում է նրանով, որ այն հանդիսանում է հետադարձ կապերի կազմակերպման այն միջոցը, որի շնորհիվ կառավարման մարմինը տեղեկատվություն է ստանում իր որոշումների կատարման ընթացքի վերաբերյալ⁹: Նույն դիրքորոշումն ունի նաև Ե. Ա. Կոչերգինը, արդարացիորեն նշելով, որ «այդպիսի մոտեցումը, անկասկած օրինական է, չնայած՝ ոչ ամբողջական: Հետադարձ կապի մեխանիզմը կազմում է վերահսկողության միջուկը¹⁰:

Մյուս հեղինակները, օրինակ՝ Յու. Ա. Դանիլևսկին, առաջարկում է քննարկել վերահսկողությունը մի քանի դիրքերից: Առաջին հերթին, որպես յուրահատուկ ձևի կառավարչական գործունեության անբաժանելի մաս: Երկրորդ, որպես կառավարչական որոշումների ընդունումն ապահովող գործընթաց: Երրորդ, որպես տնտեսվարող սուբյեկտի փաստացի վիճակի ստուգման համակարգ՝ նրա գործունեության օրինականության հաստատման նպատակով: Չորրորդ, որպես հետադարձ կապի մեխանիզմ, որի միջոցով կառավարող համակարգը անհրաժեշտ տեղեկատվություն է ստանում կառավարվող օբյեկտի իրական վիճակի մասին¹¹:

Ի. Ա. Բելոբեցկին քննարկում է ֆինանսատնտեսական վերահսկողությունը որպես «ձեռնարկությունների, միավորումների, հիմնարկությունների ու կազմակերպությունների և նյութական արտադրության ու ոչ արտադրական ոլորտի այլ ստորաբաժանումների ֆինանսատնտեսական գործունեությունը վերահսկելու գործառույթներով օժտված պետական և հասարակական մարմինների հսկողական համակարգ՝ այդ գործունեության տնտեսական արդյունավետությունը գնահատելու, տնտեսական և ֆինանսական գործառույթների օրինականության, արժանահավատության, նպատակահարմարության հաստատման, սեփա-

կանության պահպանման, պետական բյուջեի եկամուտների աճի և արտադրության արդյունավետության բարձրացման ներտնտեսական ռեզերվների բացահայտման նպատակով¹²:

Հաշվի առնելով վերոշարադրյալը, արձանագրում ենք, որ վերահսկողությունը ուղղակի անբաժանելիորեն կապված է կառավարչական գործունեության հետ: Ինչպես հաստատում է Ի. Ա. Բելոբժեցկին «վերահսկողության էությունն ու բովանդակությունը չեն կարող հանգամանորեն բացահայտվել իր կողմից սպասարկվող կառավարչական գործունեության ոլորտից կտրված: Իրականում չկա վերահսկողություն ընդհանրապես, այլ կա կոնկրետ բովանդակության և կոնկրետ ձևերի վերահսկողություն»¹³:

Կառավարման ոլորտում վերահսկողությունը քննարկվում է առաջին հերթին որպես գործունեություն, որի միջոցով վերահսկող սուբյեկտների կողմից ստուգվում է վերահսկվող սուբյեկտների (պետական մարմինների, կազմակերպությունների և ֆիզիկական անձանց) վարքի և գործունեության համապատասխանությունը իրավական նորմերի պահանջներին: Վերահսկողությունը թույլ է տալիս ոչ միայն վերացնել կառավարման օբյեկտների գործունեության թերությունները, գնահատել օրենսդրական ակտերի կատարման կարգապահությունը, այլ նաև դատել այն բանի մասին, թե որքանով է արդյունավետ հենց կառավարման այս կամ այն ոլորտում ինքը՝ իրավական կարգավորումը, այն բանի մասին, թե ինչ փոփոխություններ է անհրաժեշտ մտցնել նորմատիվային ակտերում՝ դրանց կատարման աստիճանը բարձրացնելու համար, այն մասին, թե որքանով են իրավական ակտերի նորմերը համապատասխանում կարգավորվող հասարակական հարաբերությունների էությանն ու օրինաչափություններին:

Ինչքանով կառավարումը սոցիալական իմաստով կապված է իշխելու հետ, այնքանով վերահսկողությունը որպես կառավարչական գործառույթ նույնպես իշխողական գործունեություն է, որն ազդում է կառավարչական գործառույթի մասնակիցների գործողությունների, արարքների վրա: Որպես կանոն, պարտադիր պահանջների կատարման ստուգման գծով իշխողական իրավա-

ստությունները իրավաբանական գրականության մեջ կոչվում են վերահսկողության գործառույթի իրականացում կամ վերահսկողական գործառույթ: Որպես կառավարչական գործառույթ վերահսկողության իշխողականությունը Մ. Ս. Ստոլենիկինայի կարծիքով, արտահայտվում է նրանով, որ վերահսկողական մարմիններն ունեն մի շարք իրավասություններ. ա) վերահսկվող օբյեկտներին տալ կատարման համար պարտադիր ցուցումներ բացահայտված թերությունների վերացման համար, բ) իրավասու առյանների առջև բարձրացնել բացահայտված խախտումներում մեղավոր անձանց պատասխանատվության ենթարկելու հարցը, գ) անհրաժեշտ դեպքերում անմիջականորեն կիրառել պետական հարկադրման միջոցներ¹⁴:

Հարկային վերահսկողության իշխողականությունը ծագում է նրանից, որ այն հանդիսանում է պետական վերահսկողության տարատեսակ: Իրավական տեսակետից հարկային վերահսկողության իշխողական բնույթը ծագում է իշխողական հարաբերությունները կարգավորող իրավական նորմերի իմպերատիվությունից, որոնք ծագում են մի կողմից քաղաքացիների և կազմակերպությունների, և մյուս կողմից՝ պետության՝ ի դեմս իրավասու մարմինների, միջև:

Պետության վերահսկողական գործունեության մեջ թույլատրելի են միայն օրինական միջոցները: Այդ կապակցությամբ վերահսկողությունը որպես պետական կառավարման գործառույթ պետք է պարտադիր կերպով կարգավորվի: Մասնավորապես, հարկային վերահսկողությունը պետք է հիմնվի նորմատիվային իրավական ակտերի վրա, քանի որ դրա իրականացումը կարող է կապված լինել պետական հարկադրման տարբեր տեսակների կիրառման հետ: Հետևաբար, վերահսկողության հիմնական նշանակությունն է նպաստել սահմանված ժամկետում որոշումների անշեղ կատարմանը, հասնել վերջնական բարձր արդյունքների, բարձրացնել կառավարչական գործունեության մեջ կազմակերպվածության մակարդակը և բոլոր պաշտոնատար անձանց պատասխանատվությունը, ապահովել կառավարման պետական ապարատի աշխատանքի ռիթմը և նպատակատիրականությունը, ինչն ամբողջությամբ կարող է վերաբե-

Մունիցիպալ իրավունք

րել նաև հարկային վերահսկողությանը: Այդ կապակցությամբ վերահսկողության կարևորագույն խնդիրն է կանխել անցանկալի հետևանքները: Այսպիսով, վերահսկողության էությունն է վերահսկվող օբյեկտի վրա արդյունավետ, ժամանակին կառավարող ազդեցության մշակումն ու իրականացումը, որը պետք է ապահովի վերահսկող սուբյեկտի հանձնարարված նպատակին հասնելը:

Որպես կառավարման ինքնուրույն գործառույթ, վերահսկողությունն «ունի նպատակային ուղղվածություն, սահմանված բովանդակություն և իրականացման միջոցներ»¹⁵: Հաշվի առնելով Է. Ա. Վոզնեսենկոյի կարծիքը, որի համաձայն. «Վերահսկողության էությունը օրենսդրության կատարման պարբերական ստուգումը, տնտեսական կարգապահության խախտումների բացահայտումն է»¹⁶, վերահսկողության էությունը հանգում է օրինականության ապահովման միջոցներին, իրավական նորմերի՝ կատարման ստուգմանը:

Հանրագումարելով ասվածը՝ անենք հետևյալ եզրահանգումը հարկային վերահսկողության վերաբերյալ: Հարկային վերահսկողության էությունը վերահսկողության ձևերի ու մեթոդների կիրառմամբ իրավասու պետական մարմինների կառավարչական գործունեությունն է՝ վերահսկվող սուբյեկտների կողմից հարկային օրենսդրության նորմերի կատարումը վերահսկելու ուղղությամբ և այն է, որ կառավարման սուբյեկտը ստուգում ու հաշվառում է, թե ինչպես է կառավարվող վերահսկվող օբյեկտը կատարում սահմանված պահանջները:

Ինչ վերաբերում է հարկային վերահսկողություն հասկացությանը, ապա այն, ինչպես և վերահսկողությունն ընդհանրապես, տարբեր գիտնականներ մեկնաբանում են տարբեր կերպ: Օրինակ՝ Օ. Ա. Նոզինան քննարկում է հարկային վերահսկողությունը «որպես կառավարման կազմակերպատիրական մեխանիզմի բաղկացուցիչ մաս, որն իրենից ներկայացնում է հատուկ իրավասու պետական մարմինների գործունեության տեսակ, որի արդյունքում ապահովվում է հարկման ոլորտում անձանց կողմից հարկային իրավունքի նորմերով սահմանված պարտականությունների կատարումը, բյուջետային համակարգ հարկադիր հար-

կային մուծումների իրականացման համար հիմքերի ուսումնասիրությունն ու բացահայտումը, ինչպես նաև կատարված հարկային իրավախախտումների համար պատասխանատվության ենթարկելու միջոցառումների կիրառման համար հիմքերի սահմանումը»¹⁷: Նման դիրքորոշման կողմ է նաև Տ. Ֆ. Յուտկինան, որը հարկային վերահսկողությունը սահմանում է որպես *ֆինանսական վերահսկողության և հարկային մեխանիզմի տարր*: «Հարկային վերահսկողությունը անցնում է տնտեսության միջով ուղղահայաց և հորիզոնական ուղղություններով ապահովելով հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվությունների կանոնների, հարկման օրենսդրական հիմքերի կատարումը»¹⁸:

Ա. Մ. Նիկիտինը գտնում է, որ «հարկային վերահսկողությունը դա հարկային օրենսդրության իրավական նորմերի կատարման, հարկերի ու գանձումների ճիշտ հաշվարկման, Ռուսաստանի Դաշնության բյուջետային համակարգ և պետական ոչ բյուջետային հիմնադրամներ դրամական միջոցների ամբողջական և ժամանակին մուծմանն ուղղված միջոցառումների համակարգ է»¹⁹:

Ուշադրության է արժանի Ա. Վ. Բրիզգալիցի հարկային վերահսկողության սահմանումը որպես «օրենսդրությամբ սահմանված իրավասու մարմինների ղեկավարության եղանակների ու միջոցների ամբողջություն», որոնք ապահովում են հարկային օրենսդրության պահպանումը և հաշվարկների ճշտությունը, ամբողջությամբ ու ժամանակին հարկի մուծումը բյուջե կամ արտաբյուջետային հիմնադրամ»²⁰:

Հարկային վերահսկողության մասնագիտական բնույթն է նշում Ա. Պ. Ալյոխինը, սահմանելով, որ այդպիսի վերահսկողությունը ձևավորվել է կազմակերպչորեն և իրավաբանորեն ինքնուրույն *պետական կառավարման մարմինների* ձևով²¹:

Ի. Ի. Կոչերովն արդարացիորեն ընդգծում է, որ հարկային վերահսկողությունը «ֆինանսական վերահսկողության կարևորագույն ուղղություն է, որն իրենից ներկայացնում է հատուկ ձևերի ու մեթոդների կիրառմամբ *համապատասխան իրավասությամբ օժտված սուբյեկտների գործունեություն*՝ նպա-

տակառդղված հարկման կատարյալ համակարգի ստեղծմանը և հարկ վճարողների և հարկային գործակալների միջև կատարողական (հարկային կարգապահության) այնպիսի մակարդակին հասնելուն, որի դեպքում բացառվում են հարկային օրենսդրության խախտումները»²²:

Սույն հասկացության առավել հաջողված սահմանում առաջարկվել է Ե. Յու. Գրաչյովայի կողմից, որը նշում է. «Հարկային վերահսկողությունը հարկային ստուգումների անցկացման, հարկ վճարողների և այլ պարտավորված անձանց բացատրությունների ստացման, հաշվառման և հաշվետվությունների տվյալների ստուգման, ինչպես նաև *իրավասու մարմինների և դրանց պաշտոնատար անձանց կողմից այլ ճանապարհով իրականացված գործունեություն է*, որն անց է կացվում հարկային օրենսդրության կատարման ու հաշվարկների ամբողջականության ճշտության և բյուջե կամ արտաբյուջետային հիմնադրամներ հարկերի ու գանձումների ժամանակին մուծման նպատակով»²³: Արտասահմանյան երկրների հարկային օրենսդրությունները վկայում են, որ պետական իրավասու մարմինների գործունեության վրա շեշտ է դնում նաև հարկային օրենսդրությունը: Մասնավորապես, Ռուսաստանի Դաշնության Հարկային օրենսգիրք մտցվել է «հարկային վերահսկողություն» հասկացության սահմանում²⁴: Այսպես, ՌԴ ՀՕ 82-րդ հոդվածի համաձայն. «Հարկային վերահսկողությունը իրավասու մարմինների գործունեությունն է՝ հարկ վճարողների, հարկային գործակալների և գանձումներ վճարողների կողմից սույն Օրենսգրքով սահմանված կարգով հարկերի ու գանձումների մասին օրենսդրության կատարման վերահսկողության ուղղությամբ»:

Հարկային վերահսկողություն հասկացության ուսումնասիրմանը նվիրված գիտական աշխատանքների վերլուծությունը թույլ է տալիս առանձնացնել նրա սահմանման հետևյալ գերակա մոտեցումները՝ 1) հարկային վերահսկողությունը ինչպես սոցիալական, այնպես էլ պետական կառավարման հատուկ գործառնություն է, 2) հարկային վերահսկողությունը եղանակների ու միջոցների (միջոցառումների, գործողությունների, կանոնների) ամբողջություն է, 3) հար-

կային վերահսկողությունը հատուկ կազմակերպարարական մեխանիզմ է, 4) հարկային վերահսկողությունը իրավասու մարմինների գործունեությունն է: Այս մոտեցումների հիմնավորվածությունն ու օրինականությունը կասկածներ չի հարուցում, դրանցից յուրաքանչյուրը այս կամ այն կողմից բնութագրում է քննարկվող իրավական ինստիտուտը: Սակայն հարկային վերահսկողության սահմանումը որպես եղանակների և միջոցների ամբողջություն կամ կազմակերպարարական մեխանիզմ, արտահայտում է պետական ֆինանսական վերահսկողության կարևորագույն ուղղություններից մեկի ստատիկ դիրքորոշումը, ինչը չի համապատասխանում իրականությանը, քանի որ նրան բնորոշ է վերահսկող սուբյեկտների վարքի ակտիվ բնույթը: Առավել ընդունելի է այն դիրքորոշումը, որի համաձայն՝ հարկային վերահսկողությունը իրենից ներկայացնում է համապատասխան իրավասու մարմինների և դրանց պաշտոնատար անձանց *գործունեություն*: Այսպիսով, առաջարկում ենք քննարկել հարկային վերահսկողությունը որպես *իրավասու մարմինների գործունեություն՝ հարկ վճարողների, հարկային գործակալների և գանձումներ վճարողների կողմից հարկերի ու գանձումների մասին օրենսդրության պահանջների կատարման ստուգման ուղղությամբ, որն անց է կացվում հարկային իրավախախտումների կանխման, ինչպես նաև խախտված իրավունքների վերականգնման, սպազայում աղբյուրի խախտումներ թույլ չտալու և օրենսդրությանը համապատասխան որոշումներ ընդունելու նպատակներով*:

Քանի որ հարկային վերահսկողությունը հանդիսանում է պետական վերահսկողության տարատեսակ, այն իր մեջ կրում է վերջինիս բոլոր էական հատկանիշները: Միևնույն ժամանակ հարկային վերահսկողությունն ունի առանձնահատուկ հատկանիշներ, որոնք նրան տարբերում են վերահսկողական գործունեության այլ ուղղություններից և բովանդակում են նրա նպատակների և խնդիրների, օբյեկտի և առարկայի, սուբյեկտիվ կազմի, ինչպես նաև ձևերի և մեթոդների առանձնահատկությունները:

Հաշվի առնելով ասվածը՝ կարելի է հետևություն անել, որ հարկային վերահսկողությունը *նպատակ ունի բացահայտել*

Մունիցիպալ իրավունք

հարկերի ու գանձումների մասին օրենսդրության պահանջների խախտումները, ընդունել անհրաժեշտ կանոնադրող միջոցներ, մեղավորներին ենթարկել պատասխանատվության և փոխհատուցել պետությանը պատճառված վնասը, ինչպես նաև հետագայում կանխել կամ կրճատել այդպիսի խախտումները:

«Հարկային վերահսկողության նպատակն իրականացվում է պետության կողմից անցկացվող ֆինանսական քաղաքականությունից կախված որոշակի *խնդիրների* լուծման ուղղությամբ, այն է.

- «դրամական միջոցների հասարակական կենտրոնացած և ոչ կենտրոնացած հիմնադրամների ձևավորման ժամանակ պետության տնտեսական անվտանգության ապահովում,

- պետական եկամուտների ձևավորման և դրանց ռացիոնալ օգտագործման պատշաճ վերահսկողության ապահովում,

- Հայաստանի Հանրապետությունում վերահսկիչ մարմինների գործունեության փոխհամագործակցության և կորդինացիայի բարելավում,

- պետության և վարչական կազմավորումների կողմից կազմակերպությունների և ֆիզիկական անձանց ֆինանսական պարտավորությունների կատարման ստուգումներ,

- հարկային ոլորտում իրավախախտումների կանխում և կանխարգելում»²⁵:

Հարկային վերահսկողության տարբերակիչ հատկանիշն է հանդիսանում նրա *օբյեկտը*: Իրավաբանական գրականության մեջ հարկային վերահսկողության օբյեկտի միասնական հասկացություն չի մշակվել: Այժմ կան մի շարք աշխատություններ, որոնք այս կամ այն կերպ անդրադառնում են այդ խնդրին: Մասնավորապես, հարկային վերահսկողության օբյեկտը հասկացվում է որպես՝

- «հարկեր ու գանձումներ գանձելու և հարկային օրենսդրության խախտողներին պատասխանատվության ենթարկելու պրոցեսում ծագած հասարակական բնույթի դրամական *հարաբերությունների* տարատեսակ»²⁶,

- «հասարակական դրամական հիմնադրամների կուտակման գործընթացում *դրամական միջոցների շարժ*, ինչպես նաև հարկ

վճարողների նյութական, աշխատանքային և այլ ռեսուրսներ»²⁷,

- «հարկ վճարողների, հարկային գործակալների, գանձումներ վճարողների և այլ անձանց *գործողությունները (անգործությունը)* հարկեր ու գանձումներ վճարելու, ինչպես նաև նրանց կողմից հարկային օրենսդրությամբ նախատեսված այլ պարտականությունների կատարման ուղղությամբ, որոնք զնահատվում են դրանց օրինականության, արժանահավատության և ժամանակին լինելու տեսակետից»²⁸:

Քանի որ հարկային վերահսկողությունը դա իրավասու պետական մարմինների գործունեություն է, որն ուղղված է հարկ վճարողների, հարկային գործակալների և գանձումներ վճարողների՝ հարկեր և գանձումներ վճարելու ուղղությամբ իրականացվող պատշաճ վարքի ապահովմանը, ապա հարկային վերահսկողության անմիջական *օբյեկտ են* հանդիսանում հենց հարկ վճարողների, հարկային գործակալների, գանձումներ վճարողների գործողությունները (անգործությունը) հարկեր ու գանձումներ վճարելու, ինչպես նաև նրանց կողմից հարկային օրենսդրությամբ նախատեսված այլ պարտականություններ կատարելու ուղղությամբ, որոնք զնահատվում են դրանց օրինականության, արժանահավատության և ժամանակին լինելու տեսակետից: Սույն հետևությունը հաստատում է այն փաստը, որ հարկային վերահսկողության իրավասու սուբյեկտների պահանջները ազդում են հենց պարտադրող կողմի վրա, որն այդ ազդեցության տակ իրականացնում է գործունեություն՝ թույլ տրված խախտումների ուղղման և իր հարկային պարտականությունների պատշաճ կատարման ուղղությամբ:

Ինչ վերաբերում է հարկային վերահսկողության կոնկրետ միջոցառումների օբյեկտներին, ապա այս դեպքում օբյեկտը կարող է որոշվել այս կամ այն վերահսկողական գործունեության բնույթով: Օրինակ՝ որպես հարկային ստուգման օբյեկտ կարելի է ընդունել ստուգվող անձի գործողությունները (անգործությունը) պատշաճ հաշվառման և հարկման օբյեկտների հետ գործառույթներ իրականացնելու, հարկերի ու գանձումների վճարման կարգի կատարման, հարկային արտոնությունների օրինական օգտագործման և

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 - 2 (175 - 176)

ՊԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

այլնի ուղղությամբ: Հետագայում նշված գործողությունները կատանան իրենց իրավական գնահատականը հարկային ստուգման արդյունարար փաստաթղթում հարկային ստուգման ակտում, իսկ ավելի ուշ նաև ստուգման արդյունքների քննարկման հիման վրա ընդունված հարկային մարմնի որոշման մեջ: Արդյունքում հարկային վերահսկողության օրյեկտի առաջարկված սահմանման համար

լրացուցիչ փաստարկ է հանդիսանում այն, որ վերահսկողական միջոցառումների անցկացման ընթացքում փաստորեն բացահայտվում են հարկ վճարողի կամ այլ անձի գործողությունները, որոնք հետագայում կարող են որակվել որպես հնարավոր իրավախախտման օբյեկտիվ կողմ:

1. **Чумак И. К.** Основные направления совершенствования налогового контроля в целях предупреждения неплатежей в бюджет: дисс. ... канд. юр. наук. Краснодар, 2001, с. 81.
2. Философский словарь/под ред. И. Т. Фролова. 5-е издание. М., Политиздат, 1986, с. 469.
3. **Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш. Стародубцева Е. Б.** Современный экономический словарь, 3-е издание, перераб. и доп. М., ИНФРА-М, 2001, с. 191.
4. Социальное управление: Словарь-справочник/под ред. В. И. Добренкова, И. М. Слепенкова. М., Изд-во МГУ, 1994, с. 74.
5. Юридический энциклопедический словарь/под ред. А. Я. Сухарева. 2-е издание, дополненное. М., Советская энциклопедия, 1987, с. 86.
6. **Атаманчук Г. В.** Теория государственного управления. М., Юридическая литература, 1997, с. 124.
7. **Бурцев В. В.** Государственный финансовый контроль: методология и организация. М., Информационный внедренческий центр «Маркетинг». 2000, с. 57.
8. **Афанасьев В. Г.** Человек в управлении обществом. М., Политиздат, 1977, с. 125.
9. **Годунов А. А.** Социально-экономические проблемы управления социалистическим производством. М., Экономика, 1975, с. 133.
10. **Кочергин Е. А.** Контроль как функция управления. М., Знание, 1988, с. 29.
11. **Данилевский Ю. А., Овсянников Я. И.** Система государственного контроля и аудита в России//Бухгалтерский учет, 1999, № 3, с. 99.
12. **Белобжецкий И. А.** Финансовый контроль и новый хозяйственный механизм. М.: Финансы и статистика, 1989, с. 19.
13. **Шохин С. О., Воронина Л. И.** Бюджетно-финансовый контроль и аудит. М., Финансы и статистика, 1997, с. 6.
14. **Студеникова М. С.** Государственный контроль в сфере управления. М., Юридическая литература, 1974, с. 18-19.
15. Налоговое право России: учебник для ВУЗов/ под ред. Ю. А. Крохиной. М., Норма, 2008, с. 315.
16. **Вознесенский Э. А.** Финансовый конт-

- роль за деятельностью промышленных предприятий. Л., Изд. ЛГУ, 1985, с. 102.
17. **Ногина О. А.** Налоговый контроль: Вопросы теории: Учебное пособие/ СПб., Питер, 2002, с. 38.
18. Налоги и налогообложение: учебник. М., ИНФРА-М, 1998, с. 171.
19. **Никитин А. М.** Бюджетное право: учебное пособие для ВУЗов. М., ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001, с. 164.
20. Налоги и налоговое право: учебное пособие/под ред. А. В. Брызгалина. М., Аналитика-Пресс, 1997, с. 409.
21. **Алекин А. П., Кармолицкий А. А., Козлов Ю. М.** Административное право Российской Федерации: учебник. М., ЗЕРЦАЛО, 1997, с. 459.
22. **Кучеров И. И., Судаков О. Ю., Орешкин И. А.** Налоговый контроль и ответственность за нарушение законодательства о налогах и сборах/под ред. И. И. Кучерова. М. Центр ЮрИнфорР, 2001, с. 26.
23. Финансовый контроль: учебное пособие/ Грачева Е. Ю., Толстопятенко Г. П., Рыжкова Е. А. М., Издательский дом «Камерон», 2004, с. 168.
24. 27.07.2006թ. N137-ՂՕ Դաշնային օրենքով, ՌԴ Հարկային օրենսգրքի առաջին ու երկրորդ մասերում և ՌԴ առանձին օրենսդրական ակտերում հարկային վարչարարության կատարելագործման ուղղությամբ միջոցառումների իրականացման կապակցությամբ//ՌԴ ՕԺ, 2006, N31 (մաս 1), հոդված 3436:
25. Налоговое право России: учебник для ВУЗов/ под ред. Ю. А. Крохиной. М., Норма, 2008, с. 317.
26. **Кучеров И. И., Судаков О. Ю., Орешкин И. А.** Налоговый контроль и ответственность за нарушение законодательства о налогах и сборах/под ред. И. И. Кучерова. М., Центр ЮрИнфорР, 2001, с. 20 и др.
27. Налоговое право России: учебник для ВУЗов/ под ред. Ю. А. Крохиной. М., Норма, 2008, с. 316.
30. **Ногина О. А.** Налоговый контроль, Учебное пособие/ СПб., Питер, 2002, с. 306; Орлов С. Ю. О проблемах налогового права//Юридический мир. 1998, N11-12, с. 6-7 и др.

Հ Ո Ւ Ն Ի Կ Վ Ա Ր - Փ Ե Տ Ր Կ Վ Ա Ր 2014 1 - 2 (175 - 176)

Պ Ա Տ Ա Վ Ա Ս
Ի Ն Տ Ա Ն Ա Ն Ո Ւ Բ Մ Ո Ն

Անատոլի ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ
 ԼՂՀ ընդհանուր իրավասության առաջին
 ատյանի դատարանի նախագահ,
 իրավագիտության թեկնածու

**СПОСОБЫ ПРИНЯТИЯ НАСЛЕДСТВА (АНАЛИЗ
 ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
 И ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКИ НКР)**

АНАТОЛИЙ ТАДЕВОСЯН

**ПРЕДСЕДАТЕЛЬ СУДА ПЕРВОЙ ИНСТАНЦИИ
 ОБЩЕЙ ЮРИСДИКЦИИ НКР**

Статья посвящена проблемам реализации права наследования. В статье сделана попытка подробно представить способы принятия наследства в контексте оснований наследования, осветить особенности законодательного регулирования этих способов, проанализировать сформированную в НКР правоприменительную практику в области принятия наследства, выявить правовую задачу фактического принятия наследства по завещанию и решить проблемы устранения неопределенностей его правового урегулирования.

В статье также отражены правовые значения и последствия принятия наследства как односторонней сделки.

Բանալի բառեր - ժառանգման իրավունք, ժառանգության ընդունում, ժառանգ, ժառանգության գույք

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (175 – 176)

ՂԱՏԱՎԱՆ
 Իշխանություն

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ (ԱՂՉ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԻՐԱՌ ԴՐԱԿՏԻԿԱՅԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ)

Ժառանգման իրավունքը յուրաքանչյուր մարդու և քաղաքացու սահմանադրական իրավունքն է: ԱՂՉ Սահմանադրության 33-րդ հոդվածում հռչակված է օրինական հիմքերով որպես սեփականություն ձեռք բերած գույքը ժառանգելու յուրաքանչյուրի իրավունքը:

Ժառանգումը մահացած քաղաքացու (ժառանգատուի) իրավունքների և պարտականությունների՝ օրենքով սահմանված կարգով փոխանցումն է այլ անձանց՝ ժառանգներին:

Ժառանգումը սեփականության իրավունք ձեռք բերելու օրենքով նախատեսված հիմքերից մեկն է, ինչն անմիջականորեն բխում է ԱՂՉ քաղաքացիական օրենսգրքի (այսուհետ՝ Քաղ. օր.) 172-րդ հոդվածի 3-րդ կետից:

Ժառանգման իրավունքը մահացածի իրավունքները ձեռք բերելու և պարտականությունները ստանձնելու ժառանգի անձնական ոչ գույքային իրավունքն է: Ժառանգման իրավունքն իրականացվում է ժառանգությունն ընդունելու միջոցով: Այդ իրավունքի իրականացումը կախված է միայն ժառանգից: Հենց նա է որոշում ընդունել ժառանգությունը, հրաժարվել այն ընդունելուց կամ չընդունել ժառանգությունը: Ըստ Քաղ. օր. 1225-րդ հոդվածի 1-ին կետի՝ ժառանգությունը ձեռք բերելու համար ժառանգը պետք է այն ընդունի: Իսկ ի՞նչ պետք է հասկանալ «Ժառանգության ընդունում» հասկացության տակ և ինչպիսի՞ իրավական նշանակություն ունի այն: Որպեսզի ժառանգը ժառանգությունը ձեռք բերի, դառնա ժառանգված գույքի սեփականատերը, ժառանգատուին պատկանած իրավունքների և պարտականությունների կրողը, անհրաժեշտ է, որ նա որոշակի

ակտիվ գործողություններ կատարի: Այդ գործողությունները կրում են միակողմանի բնույթ և մեծամասամբ հանդես են գալիս որպես միակողմանի գործարքներ: Եվ ինչպես պրոֆ. Գ.Ղարախանյանն է նշում. «Ստացվում է, որ կտակ կազմելն էլ է միակողմանի գործարք, ժառանգությունն ընդունելն էլ է միակողմանի գործարք»¹: Ժառանգության ընդունման տակ հասկացվում է ժառանգությունը ձեռք բերելու ժառանգի համաձայնությունը՝ կամքի արտահայտությունը, որը կատարվում է այն պահին, երբ ժառանգատուն կենդանի չի լինում: Ժառանգության ընդունման իրավական նշանակությունն այն է, որ ժառանգված գույքի նկատմամբ ժառանգատուի սեփականության իրավունքը և այլ գույքային իրավունքները և (կամ) պարտականությունները՝ որպես մեկ միասնական ամբողջություն, ժառանգատուից փոխանցվում են ժառանգներին: Այլ կերպ ասած՝ տեղի է ունենում ընդհանուր (ունիվերսալ կամ համապարփակ) իրավահաջորդություն:

Քանի որ ժառանգության ընդունումն իրավական հետևանքներ (քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ) առաջացնող միակողմանի գործարք է, ուստի այն կնքելու ցանկություն ունեցող ժառանգը պետք է դրան նկատմամբ ցուցաբերի պատշաճ շրջահայացություն՝ ձեռնարկելով իր կամքն արտահայտող որոշակի գործողություններ: Հակառակ դեպքում, նա կկրի նման գործողությունները չկատարելու բացասական իրավական հետևանքը. կզրկվի իրեն հասանելիք ժառանգությունից: Չէ՞ որ Քաղ. օր. 1226-րդ հոդվածի 6-րդ կետը ժառանգությունը չընդունելն իրավաբանորեն հավասարեցնում է առանց այլ ան-

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (176 – 176)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական իրավունք

ձի օգտին ժառանգությունից հրաժարվելու հետ: Ընդ որում, ժառանգությունը ձեռք բերելուն ուղղված ժառանգի գործողությունները, և որ նույնն է՝ ժառանգության ընդունման եղանակները, Քաղ. օր. 1226-րդ հոդվածի ուժով, բաժանվում են երկու խմբի՝

1) ժառանգությունն ընդունելու կամ ժառանգության իրավունքի վկայագիր ստանալու մասին ժառանգի դիմումը ժառանգության բացման վայրի նոտարին հանձնելը:

2) ժառանգական գույքի փաստացի տիրապետմանը կամ կառավարմանն անցնելը:

Ժառանգության ընդունման առաջին եղանակն իրավակիրառ պրակտիկայում ընդունված է անվանել «ժառանգության ընդունում նոտարական կարգով»: Քաղ. օր. 1226-րդ հոդվածի 1-ին կետում ձևակերպված «դիմումը ժառանգության բացման վայրի նոտարին հանձնելով» բառակապակցության վերլուծությունից միանշանակ կարելի է անել մեկ եզրակացություն, որ ժառանգությունն ընդունելու կամ ժառանգության իրավունքի վկայագիր ստանալու ցանկություն պարունակող ժառանգի դիմումը պետք է ձևակերպված լինի գրավոր:

Հայկական ԽՍՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 549-րդ հոդվածում սահմանված էր. «Ժառանգությունը ժառանգի կողմից ընդունված է համարվում (...) երբ նա ժառանգության բացման վայրի նոտարական մարմնին հայտարարել է ժառանգությունն ընդունելու մասին»: Փաստորեն, նախկին օրենսդրությամբ ժառանգության ընդունման մասին նոտարական մարմնին գրավոր դիմելն իմպերատիվ (հրամայական) բնույթ չէր կրում:

Իմ համոզմամբ, գործող Քաղ. օր. 1226-րդ հոդվածի 1-ին կետում վերը նշված ձևակերպումն արդարացված է, քանի որ գրավոր դիմումը ժառանգության ընդունման փաստն անհերքելիորեն հաստատող ապացույց է, որով իսպառ վերացվում է ժառանգությունը նոտարա-

կան կարգով ընդունելու փաստի շուրջ ժառանգների միջև վեճերի ծագման հնարավորությունը:

Անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել, որ ժառանգությունն ընդունելու կամ ժառանգության իրավունքի վկայագիր ստանալու մասին ժառանգի դիմումը պետք է հանձնվի ժառանգության բացման վայրի նոտարին, որը որոշվում է Քաղ. օր. 1189-րդ հոդվածի կանոններով: Ըստ որում, դիմումը պետք է հանձնվի ժառանգատուի բնակության վերջին վայրի տարածքը սպասարկող նոտարին: Այն դեպքում, երբ ժառանգատուի բնակության վայրը գտնվում է ԼՂՀ սահմաններից դուրս կամ հայտնի չէ, ապա դիմումը պետք է ներկայացվի ժառանգական գանգվածի մեջ մտնող անշարժ գույքի (շենք, շինություն, բնակարան, ավտոտնակ, հողամաս և այլն) կամ դրա արժեքավոր մասի, իսկ անշարժ գույքի բացակայության դեպքում՝ շարժական գույքի կամ դրա արժեքավոր մասի գտնվելու վայրի տարածքը սպասարկող նոտարին:

Որպես ընդհանուր կանոն՝ դիմումը նոտարին պետք է հանձնի անձամբ ժառանգը: Սակայն, իրական կյանքում հնարավոր են դեպքեր, երբ ժառանգը ժառանգության բացման վայրում չբնակվելու և իր կամքից անկախ այլ պատճառներով դիմումն անձամբ նոտարին հանձնելու հնարավորություն չունենա: Նման դեպքերում Քաղ. օր. 1226-րդ հոդվածի 2-րդ կետի կանոններով, թույլատրվում է դիմումը ժառանգության բացման վայրի նոտարին հանձնել փոստով կամ կապի այլ միջոցներով այն պայմանով, որ ժառանգի ստորագրությունը վավերացված լինի իր բնակության վայրի նոտարի կամ նոտարական գործողություններ կատարելու համար լիազորված պաշտոնատար անձի կողմից:

Ներկայացուցչի միջոցով նոտարական եղանակով ժառանգության ընդունում օրենքով թույլատրվում է, եթե ներկայացուցչին տրված լիազորագրում հա-

Քաղաքացիական իրավունք

տուկ նշված է ժառանգությունն ընդունելու նրա լիազորության մասին:

Եթե ժառանգն անգործունակ է, ապա նրա փոխարեն ժառանգությունն ընդունելու դիմումը նոտարին կարող է ներկայացնել նրա խնամակալը, իսկ փոքրահասակների (մինչև տասնչորս տարեկաններ) անունից՝ ծնողները, որդեգրողները կամ խնամակալները: Անչափահասները (տասնչորսից տասնութ տարեկաններ) ժառանգությունն ընդունելու համար պետք է ստանան ծնողների, որդեգրողների կամ հոգաբարձուի համաձայնությունը:

Եթե ժառանգը ժառանգությունն ընդունելու դիմում է հանձնել նոտարին, ապա նա այլևս չի կարող իր դիմումը հետ վերցնել կամ հրաժարվել ժառանգությունից:

Ժառանգության ընդունման մյուս եղանակն իր օրենսդրական ձևակերպումն է ստացել Քաղ. օր. 1226-րդ հոդվածի 3-րդ կետում, ուր ասված է. «Եթե այլ բան ապացուցված չէ, ապա ժառանգությունը ժառանգի կողմից ընդունված է համարվում, երբ նա սկսում է փաստացի տիրապետել կամ կառավարել ժառանգված գույքը, ներառյալ, երբ ժառանգը՝

1) միջոցներ է ձեռնարկել գույքը պահպանելու և այն երրորդ անձանց ոտնձգություններից կամ հավակնություններից պաշտպանելու համար,

2) իր հաշվին կատարել է գույքը պահպանելու ծախսեր,

3) իր հաշվից վճարել է ժառանգատուի պարտքերը կամ երրորդ անձանցից ստացել է ժառանգատուին հասանելիք գումարները»:

Ազատ և մրցակցային շուկայական տնտեսության զարգացման արդի ժամանակաշրջանում, երբ բավականին ընդլայնվել է քաղաքացիական շրջանառության օբյեկտների շրջանակը, որով պայմանավորված սահմանվել և որոշակիորեն հստակեցվել են գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման օրենսդրական կառուցակարգերը, մեծա-

ցել են ժառանգական իրավունքների իրավական ձևակերպման անհրաժեշտությունն ու նշանակությունը: Սակայն, ժառանգները, հատկապես՝ քաղաքացի-ժառանգները, իրավական անիրազեկության, առողջական վիճակի, ժառանգության բացման վայրում չբնակվելու և այլ պատճառներով ժամանակին նոտարին դիմում չեն ներկայացնում և չեն ձևակերպում իրենց ժառանգական իրավունքները: Արդյունքում, ժառանգական գույքի նկատմամբ նրանց իրավունքների պաշտպանության իրավական միջոցը մնում է ժառանգությունն ընդունելու բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու, փաստացի տիրապետման կամ կառավարման եղանակով ժառանգությունն ընդունած ժառանգ ճանաչելու կամ ժառանգության ընդունման փաստը հաստատելու պահանջներով դատարան դիմելը:

Դատարանն էլ ժառանգի հայցադիմումը (դիմումը) քննարկելիս պարզում է, թե արդյոք ժառանգը ժառանգությունն ընդունելու համար ինչպիսի գործողություններ է կատարել:

Ժառանգական գույքի տիրապետման կամ կառավարման տակ պետք է հասկանալ գույքը ժառանգի փաստացի տնտեսական իշխանության ներքո գտնվելը, նրա տնտեսությունում պահելը: Որպես այդպիսի գործողություններ՝ պետք է համարել ժառանգական տանը բնակվելը, ժառանգատուի տնային կահավորանքի իրերից օգտվելը, ժառանգական տունը վարձակալության, այլ անձի ժամանակավոր օգտագործմանը հանձնելը, կիսակառույց տան կամ շինության կառուցումն ավարտելը, ավտոմեքենան, ավտոտնակը շահագործելը կամ այլ անձանց ժառանգական գույքից օգտվելու թույլտվություն տալը, ժառանգատուին պատկանող հողամասը ցանկապատելը, այն մշակելը և այլն:

Ընդ որում, ժառանգված գույքի փաստացի տիրապետումը կամ կառավարումը կարող են ներառել նաև հետևյալ գոր-

Քաղաքացիական իրավունք

ծողությունները, երբ ժառանգը՝

1) պետական կառավարման, տեղական ինքնակառավարման մարմիններ դիմելու կամ օրենքով չարգելված այլ միջոցներով ակտիվ գործողություններ է ձեռնարկել ժառանգական գույքի նկատմամբ իրավունքները պաշտպանելու և վերականգնելու, ինչպես նաև ժառանգական գույքը վնասվելուց, փչանալուց պահպանելու կամ գույքի նկատմամբ երրորդ անձանց ապօրինի գործողությունները վերացնելու համար.

2) սեփական միջոցներով կատարել է ժառանգական գույքը պահպանելու ծախսեր. կատարել է գույքի հիմնական վերանորոգման, վերակառուցման կամ ընթացիկ նորոգման, գույքն ի պահ հանձնելու, այն անվտանգ վայր փոխադրելու, գույքի անսարքությունները, թերությունները վերացնելու և այլ գործողություններ կատարելու հետ կապված ծախսերը.

3) իր միջոցներով ամբողջությամբ կամ մասամբ վճարել է ժառանգատուի պարտքերը, որոնք կարող են կապված լինել ինչպես ժառանգական գույքի ձեռքբերման, տիրապետման, օգտագործման, կառավարման կամ պահպանման, այնպես էլ ժառանգատուի՝ երրորդ անձանց հանդեպ ունեցած պայմանագրային, վնաս պատճառելու և այլ պարտավորությունների հետ: Օրինակ՝ հիպոթեքային վարկավորմամբ ձեռք բերված բնակարանի նկատմամբ ժառանգատուի վարկային պարտավորությունները կատարելը, գույքը գրավից հանելը, ավտոմեքենայի վերանորոգման աշխատանքի դիմաց վճարելը, օգտագործված բնական գազի, էլեկտրաէներգիայի, կոմունալ ծառայությունների դիմաց ժառանգատուի պարտքերը մարելը, այլ անձի գույքին ժառանգատուի պատճառած վնասը հատուցելը և այլն.

4) երրորդ անձանցից ստացել է ժառանգատուին հասանելիք գումարները, որոնք կարող են առաջացած լինել ինչպես ժառանգական գույքի տիրապետու-

մից, օգտագործումից, այնպես էլ ժառանգատուի կնքած գործարքներից, պայմանագրերից կամ էլ օրենքով նախատեսված այլ հիմքերից: Օրինակ՝ ժառանգված բնակարանի, ավտոմեքենայի, ավտոմեքենայի վարձակալության պայմանագրով վարձավճարները ստանալը, հողամասում աճեցրած ծառերի պտուղներն օգտագործելը, տնտեսական նշանակության օբյեկտների շահագործման արդյունքում ստացված արտադրանքը և եկամուտները ստանալը և այլն:

Պետք է նկատի ունենալ, որ ժառանգության ընդունում չի համարվում ժառանգի այն գործողությունները, որոնք միայն ուղղված են ժառանգական գույքը պահպանելուն և դրանցից չի բխում ժառանգությունն ընդունելու ժառանգի ուղղակի ցանկությունը (կամքը): Այլ կերպ ասած՝ վերը թվարկված գործողությունների կատարմամբ ժառանգը պետք է հետապնդի մեկ նպատակ՝ ձեռք բերել ժառանգատուի մահից հետո թողնված ժառանգությունը, այլապես նա կդառնա ժառանգությունը չընդունած ժառանգ: Հարկ են համարում հիշեցնել, որ ժառանգությունն ընդունելուն ուղղված գործողությունները կարող են իրավական նշանակություն ունենալ, եթե կատարվել են Քաղ. օր. 1227-րդ հոդվածում սահմանված ժամկետներում: Փաստորեն, նախքան ժառանգության բացումը կամ Քաղ. օր. 1227-րդ հոդվածում սահմանված ժամկետներն ավարտելուց հետո կատարված գործողությունները չեն կարող ժառանգության ընդունման հիմք հանդիսանալ, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դատարանը հարգելի է ճանաչել ժամկետը բաց թողնելու պատճառները: Այսպես, ժառանգության ընդունում չեն կարող համարվել գառամյալ ենթադրյալ ժառանգատուին խնամելը, նրա գույքի պահպանման ծախսերը կատարելը և այլն: Ժառանգության ընդունում չեն կարող համարվել նաև ժառանգատուի հուղարկավորությունը կազմակերպելը, ծիսակատարությունների, գերեզմանի կա-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 - 2 (175 - 176)

ՊԱՏԱԿԱՆ
ԻՆՅԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Քաղաքացիական իրավունք

ռուցման հետ կապված ծախսերը կատարելը, մահվան միանվագ նպաստը ստանալը և այլն, եթե այդ գործողությունները չեն զուգորդվել ժառանգության ընդունման ուղղված վերը շարադրված այլ գործողություններով:

Քաղ. օր. 1226-րդ հոդվածում ամրագրված բոլոր դրույթների բովանդակային վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ ժառանգության ընդունման երկու եղանակներն էլ հավասարապես տարածվում են ժառանգության ընդունման երկու հիմքերին էլ՝ ըստ օրենքի և ըստ կտակի ժառանգմանը: Ընդ որում, առաջին հայացքից ժառանգության ընդունման եղանակներից որևէ մեկին կամ մյուսին օրենքն առավելություն կամ նախապատվություն չի տալիս: Երկու եղանակներն էլ ամրագրված են մեկը մյուսից ինքնուրույն և որոշակի տեղ ու դեր ունեցող իրավական դրույթներում: Այնուամենայնիվ, ժառանգության ընդունման եղանակների օրենսդրական ձևակերպումներից և իրավակիրառ պրակտիկայի² ուսումնասիրությունից կարելի է եզրակացնել, որ ժառանգության ընդունման վերաբերյալ անառարկելի և անհերքելի փաստ է հանդիսանում նոտարին ներկայացված գրավոր դիմումի առկայությունը: Եվ պատահական չէ, որ նոտարներն էլ ժառանգին ժառանգության իրավունքի վկայագիր են տրամադրում, եթե առկա է ժառանգությունն ընդունելու մասին նոտարին հանձնված ժառանգի դիմումը: Իսկ դրա բացակայության դեպքում մերժում են նոտարական գործողությունների կատարումը: Ընդհակառակը, փաստացի տիրապետման կամ կառավարման եղանակով ժառանգության ընդունման հետ կապված ժառանգի իրավունքների պաշտպանությունն առավելապես իրականացվում է դատական կարգով: Դատարանն էլ ժառանգության հետ կապված գործերի մեծամասնությունը քննում է ԼՂՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված հատուկ վարույթի կարգով՝ իրավաբանա-

կան նշանակություն ունեցող փաստերի հաստատման վերաբերյալ դատավարական նորմերին համապատասխան (ՔԳՕ 173-176-րդ հոդվածներ)³: Եվ ինչպես ցույց է տալիս դատական պրակտիկան, դատարանները, որպես կանոն, փաստացի տիրապետման կամ կառավարման եղանակով ժառանգության ընդունման փաստերը հաստատում կամ ժառանգներին ժառանգությունն ընդունած ժառանգ են ճանաչում ըստ օրենքի ժառանգման հիմքով: Որոշ դատական ակտերում արտահայտվում է դատարանի իրավական դիրքորոշումն այն մասին, որ օրենքով սահմանված վեցամսյա ժամկետում նոտարին դիմում չհանձնելը դիտվում է ըստ կտակի ժառանգության չընդունում, իսկ այդ դեպքում ըստ կտակի ժառանգին հասանելիք ժառանգությունն անցնում է ըստ օրենքի ժառանգներին և նրանց միջև բաշխվում հավասար չափերով⁴: ԼՂՀ Գերագույն դատարանը, ԼՂՀ Սահմանադրության 113-րդ հոդվածի ուժով հանդես գալով որպես իրավունքի միատեսակ կիրառման ապահովող բարձրագույն դատական մարմին, թիվ 002-65/2008թ., թիվ 002-20/2009թ. և թիվ 002-41/02/2009թ. քաղաքացիական գործերով ուղղակիորեն արտահայտել է իր իրավական դիրքորոշումը, որ ըստ կտակի ժառանգությունը նոտարական կարգով չընդունելու դեպքում ժառանգությունն անցնում է ըստ օրենքի ժառանգներին: Չարիկ Բախչիի Իսրայելյանի հայցի վերաբերյալ թիվ 002-20/2009թ. քաղաքացիական գործով ԼՂՀ Գերագույն դատարանը մասնավորապես նշել է. «(...) Օրենսդիրը ըստ կտակի ժառանգություն ստացած ժառանգին տալիս է նախապատվություն՝ ժառանգության բացման օրվանից վեց ամսվա ընթացքում նոտարին դիմելու՝ իր ըստ կտակի ժառանգումն իրացնելու իրավունք, իրավունքը չիրացնելու դեպքում նման ժառանգը իր կարգավիճակով հավասարվում է, համարվում է ըստ օրենքի ժառանգ՝ օրենքով սահմանված ժառանգման հերթականու-

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (176 – 176)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական իրավունք

թյան համաձայն (...): Թիվ 02-22/2009թ. և թիվ 02-79/2009թ. քաղաքացիական գործերով համանման դիրքորոշում է արտահայտել ԼՂՀ Վերաքննիչ դատարանը: Չնայած՝ ըստ կտակի ժառանգությունը միայն նոտարական կարգով ընդունելու դատավորները համակարծիք չեն:՝ Ուշագրավ է, որ նշված գործերով ԼՂՀ Գերագույն դատարանի իրավական դիրքորոշումից հետևում է, որ Քաղ. օր. 1227-րդ հոդվածի 1-ին կետում սահմանված վեցամսյա ժամկետի ավարտից հետո ըստ կտակի ժառանգությունն ընդունելու միակ տարբերակը Քաղ. օր. 1228-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ կետերով սահմանված հնարավորությունն է, երբ առկա է ժառանգությունն ընդունած բոլոր ժառանգների համաձայնությունը կամ էլ դատարանը հարգելի է ճանաչել ժամկետը բաց թողնելու պատճառները: Փաստորեն, որպես ըստ կտակի ժառանգության ընդունման եղանակ, ԼՂՀ դատարաններն առաջնություն են տալիս նոտարական կարգով ժառանգության ընդունմանը և հիմնականում բացառում են ըստ կտակի ժառանգությունը փաստացի ընդունելու հնարավորությունը:

Վերոգրյալը հիմք է տալիս հանգելու այն հետևության, որ ժառանգության ընդունման նոտարական եղանակը փաստացի տիրապետման եղանակի համեմատ ունի նախապատվություն, ինչը մաս բխում է Քաղ. օր. 1226-րդ հոդվածի 3-րդ կետում «Եթե այլ բան ապացուցված չէ (...):» ձևակերպումից: Այսինքն՝ այն դեպքում, երբ ժառանգական գույքին փաստացի տիրապետող ժառանգն օրենքով սահմանված կարգով և ժամկետում դիմել է նոտարին, ապա որպես ժառանգության ընդունման փաստը հաստատող ապացույց նախևառաջ հիմք է ընդունվում հանձնված դիմումը, այլ ոչ թե ժառանգական գույքը փաստացի տիրապետելու կամ կառավարելու գործողությունների կատարման փաստը: Ընդհանրապես, ժառանգը Քաղ. օր. 1226-րդ հոդվածի 3-րդ կետով նախատեսված եղանակով

ժառանգության ընդունման հարց է բարձրացնում այն դեպքում, երբ Քաղ. օր. 1227-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված ժամկետում նա դիմում չի ներկայացրել նոտարին:

Կարծում են, որ ժառանգության ընդունման մասին միայն նոտարին դիմում տալն է միակողմանի գործարք, քանի որ նրանում միակողմանի և ուղղակիորեն արտահայտվում է ժառանգությունը ձեռք բերելու մասին ժառանգի կամքը:

Քաղ. օր. 1226-րդ հոդվածի 3-րդ կետով նախատեսված եղանակով ժառանգության ընդունման ընդգրկում է գույքի փաստացի տիրապետմանը կամ կառավարմանն ուղղված ժառանգի փաստական գործողությունների համակցությունը, որում անուղղակիորեն է արտահայտվում ժառանգությունը ձեռք բերելու մասին ժառանգի կամքը, ուստի նման եղանակն ընդունված է անվանել «ժառանգության ընդունում կոնկլյուզիոն գործողություններ կատարելով»: Նշված հիմնավորմամբ էլ գտնում են, որ Քաղ. օր. 1226-րդ հոդվածի 3-րդ կետով նախատեսված եղանակով ժառանգության ընդունումը ժառանգությունը ձեռք բերելուն ուղղված միակողմանի գործարք չէ:

Պետք է համաձայնվել այն կարծիքի հետ, որ Քաղ. օր. 1226-րդ հոդվածի 3-րդ կետով նախատեսված ժառանգության ընդունման եղանակը կիրառելի չէ ըստ կտակի ժառանգման նկատմամբ: Այլապես, կիմաստագրվեն Քաղ. օր. 1232-րդ հոդվածի 1-ին և 1227-րդ հոդվածի 3-րդ կետերի դրույթները, որոնցում ամրագրված է ժառանգությունը չընդունելու դեպքում ժառանգին հասանելի ժառանգության բաժինն այլ անձանց՝ հիմնականում ըստ օրենքի ժառանգներին, անցնելու իրավական հիմքը և ժամկետը: Կտակն այն իրավաբանական փաստն է, որի առկայությունը բացառում է ըստ օրենքի ժառանգման հնարավորությունը և ըստ օրենքի մեկ կամ մի քանի ժառանգներին գրկում է այն անձնից, ինչը նրանց կհասներ, եթե կտակը չլիներ:

Քաղաքացիական իրավունք

Ժառանգական գույքը փաստացի տիրապետող կամ կառավարող ժառանգները, որոնք հավակնում են ըստ օրենքի իրենց հասանելիք ժառանգության բաժնին, ժառանգությունն ընդունելու իրավունք կարող են ձեռք բերել, եթե ըստ կտակի ժառանգը ժառանգությունը չի ընդունել, ժառանգությունից հրաժարվել է, կտակն անվավեր է ճանաչվել և այլն: Ընդ որում, նրանք ժառանգությունն ընդունելուն ուղղված իրենց կամքը կարող են արտահայտել Քաղ. օր. 1227-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված վեցամսյա ժամկետն ավարտելուց հետո երեք ամսվա ընթացքում: Հետևաբար, անտրամաբանական կլինի և իրավական անորոշություն կառաջացնի այն, որ ըստ օրենքի ժառանգի (ժառանգների) կողմից Քաղ. օր. 1227-րդ հոդվածի 3-րդ կետում սահմանված ժամկետում ժառանգությունն ընդունելուց և ժառանգական իրավունքները ձևակերպելուց հետո որոշակի ժամանակ (նույնիսկ՝ ամիսներ, տարիներ) անց փաստացի տիրապետման եղանակով ժառանգությունն ընդունած ճանաչելու պահանջ ներկայացնի ըստ կտակի ժառանգը:

Վերը նշվածի վերաբերյալ ունեցած իրավական դիրքորոշումը հիմնավորվում

է նաև նրանով, որ միակողմանի գործարք հանդիսացող կտակի հիման վրա բացված ժառանգությունը պետք է ընդունվի միակողմանի գործարքի միջոցով՝ ըստ կտակի ժառանգի կողմից նուտարին գրավոր դիմում հանձնելով: Եվ ընդհակառակը, օրենքի հիման վրա բացված ժառանգությունը կարող է ընդունվել ինչպես նշված միակողմանի գործարքի, այնպես էլ օրենքով նախատեսված կոնկլյուզենա գործողություններ կատարելու միջոցով:

Այսպիսով, ստացվում է, որ ըստ կտակի ժառանգությունը Քաղ. օր. 1226-րդ հոդվածի 3-րդ կետով նախատեսված եղանակով ընդունելու արգելք չպարունակող քաղաքացիական օրենսդրության նորմերն իրավակիրառ պրակտիկայում գործնական կիրառություն չունեն:

Հետևաբար, օրենսդրության և իրավակիրառ պրակտիկայի անհամապատասխանությունը և իրավական անորոշությունը վերացնելու նպատակով առաջարկում են Քաղ. օր. 1226-րդ հոդվածի 3-րդ կետում «Եթե այլ բան ապացուցված չէ, ապա» բառերից հետո ավելացնել «ըստ օրենքի» բառերը:

1. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք, երրորդ մաս, Երևանի համալսարանի հրատ., Եր. 2003, էջ 290:

2. քաղաքացիական գործերով ԼՂՀ ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009, 2010 թվականների տարեկան հաշվետվությունները:

3. Նշված հաշվետվությունները:

4. ԸԻԳ- թիվ 1183/02/2010թ., 1428/02/2010թ., ԸԻԳ- թիվ 1528/02/2010թ. քաղաքացիական գործերով ԼՂՀ ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի վճիռները:

5. Թիվ 002-41/2009թ. քաղաքացիական գործով ԼՂՀ Գերագույն դատարանի դատավորի հատուկ կարծիքը:

Սուրեն ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ
 ՀՀ ոստիկանության ինֆորմացիոն կենտրոնի
 ինֆորմացիոն համակարգերի
 շահագործման բաժնի պետ,
 ոստիկանության գնդապետ

**CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PERSONS
 ILLEGALLY ENTERING FOR LARCENY**

SUREN ALEKSANYAN

**HEAD OF THE DEPARTMENT OF OPERATION OF INFORMATION
 SYSTEMS OF INFORMATION CENTRE OF POLICE OF RA,
 COLONEL OF POLICE**

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (175 – 176)

This article refers to the persons illegally entered for larceny, including the criminological problems of juvenile thieves. In this article there presented characteristics of “person” in general. As well as gender, age group, marital status of persons, which realize majority of the mentioned crimes, studied by the author.

There presented thieves` perception of the world, their behavior towards the society. Special attention is paid to the nuances of crimes of professional housing thieves and characteristics of juveniles, chosen the criminal way, taking into account that the latter is mainly carried out crimes.

Բանալի բառեր - հանցագործի անձ, բնակարանային գող, պրոֆեսիոնալ գող, ապօրինի մուտք գործելով գողություն կատարող

ԱՊՕՐԻՆԻ ՍՈՒՏՔ ԳՈՐԾԵԼՈՎ ԳՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐՈՂ ԱՆՁԱՆՅՑ ՔՐԵԱԲԱՆԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Քրեաբանության ուսումնասիրության գլխավոր օբյեկտներից մեկը հանցավորությունն է, որն իր հերթին բազմաթիվ և տարաբնույթ հանցագործությունների ամբողջությունն է: Սակայն հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ քրեաիրավական տեսանկյունից հանցագործության կատարման համար անհրաժեշտ պայման է ֆիզիկական, մեղսունակ և համապատասխան տարիքի հասած անձի ներգրավվածությունը, ուստի քրեաբանական տեսանկյունից ուսումնասիրության է ենթակա ոչ միայն «հանցագործություն» երևույթը, այլ նաև այն կատարող անձը:

«Անձ» հասկացության պարզաբանումը տրվել է գիտությունների գիտություն հանդիսացող փիլիսոփայության կողմից, որի համաձայն՝ վերջինս օժտված է գիտակցությամբ, կամքով, բնավորությամբ: Մարդուն՝ որպես հասարակական էակի, հատկանշական է գիտակցությունը և ինքնագիտակցությունը: Անձը, ինչ խոսք, պետք է գիտակցի ոչ միայն իրեն շրջապատող իրականությունը, այլ նաև իր հարաբերությունն այդ իրականության հետ:¹

Ընդհանուր առմամբ, «Անձի» բնութագրում առկա են հետևյալ հիմնական տարրերը՝

- սոցիալական կարգավիճակը կամ սոցիալ-տեղագրական բնութագիրը, որն իր մեջ ընդգրկում է սեռը, տարիքը, ընտանեկան վիճակը, կրթական մակարդակը, որևէ սոցիալական խմբի պատկանելությունը և այլն.

- սոցիալական գործառույթները, որոնք արտահայտվում են անձի հիմնական գործունեության ոլորտում և որի մեջ մտնում են աշխատանքային-մասնագիտական, սոցիալ-մշակութային և սոցիալ-կենցաղային գործունեությունները.

- բարոյահոգեբանական նախադրյալները, որոնք արտահայտում են մարդու վերաբերմունքը համաքաղաքացիական պարտականությունների, պետական մարմինների, օրենքի, իրավակարգի, աշխատանքի, ընտանիքի և այլնի նկատմամբ:

տանքի, ընտանիքի և այլնի նկատմամբ:

Հանցագործի անձի քրեաբանական վերլուծությունը հիմնվում է վերը նշված դրույթների վրա, բայց ունի նաև որոշակի առանձնահատկություններ: Դրանցից ամենակարևորը հանցագործի անձի հակահասարակական կյանքով ապրելու ձգտումն է, հասարակությանը հակադրվելու հատկությունը, որի վերջնական արդյունքը հանցավոր արարքի կատարումն է:

Հանցագործի անձի ամբողջական ուսումնասիրման ընթացքում համատեղվում են փիլիսոփայության, հոգեբանության, սոցիոլոգիայի, իրավունքի և գիտության այլ ոլորտների կողմից մշակված մեթոդներն ու մոտեցումները:

Իրավաբանական գրականությունում առկա բազմաթիվ սահմանումներից ուշադրության է արժանի Ս.Յա. Լեբեդևի կողմից ներկայացված «հանցագործի անձի» սահմանումը, որի համաձայն՝ հանցագործի անձը անհատի սոցիալ-հոգեբանական հատկությունների համակարգ է, որը ձևավորվում է նրա սոցիալականացման ընթացքում և արտահայտվում է անձի կողմից իր պահանջմունքները հանցավոր ճանապարհով բավարարելու ընտրությամբ՝ հանգեցնելով հանցագործության կատարմանը:²

Հանցագործի անձի բազմակողմանի ուսումնասիրությունն անհրաժեշտ է հանցագործության պատճառներն ուսումնասիրելու, հանցավոր վարքագծի մեխանիզմը որոշելու, ինչպես նաև հանցավորության կանխարգելման միջոցների մշակման համար:

Գողությունները, մասնավորապես՝ ապօրինի մուտք գործելով կատարվող գողությունները, հիմնականում կատարում են տղամարդիկ, իսկ կանանց տեսակարար կշիռը չի անցնում 1%-ը:³

Վիճակագրական տվյալների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ գողություն կատարողները հիմնականում 18-30 տարեկան անձինք են: Այս հանցատեսակի կատար-

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (176 – 176)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քրեաբանություն

ման մեջ բարձր է նաև անչափահասների մասնակցությունը:

Ապօրինի մուտք գործելով՝ գողություն կատարում են հիմնականում չամուսնացած կամ ամուսնալուծված, հակահասարակական կողմնորոշվածություն ունեցող տղամարդիկ: Դրանք ավելի հաճախ փորձառու գողեր են, որոնց թվում մեծ է ռեցիդիվի բաժինը և գործազուրկները: Գողերը համեմատաբար ավելի հանգիստ են, քիչ են դժգոհում իշխանություններից և իրենց կեցությունից, միաժամանակ բավական շարժունակ են, շփվող և լավ են ադապտացվում սոցիալական միջավայրին: Հանցավոր աշխարհում ընդունված սովորույթները գողերի մոտ ավելի արմատավորված են, ինչից ելնելով էլ նրանք հանցավոր աշխարհում զբաղեցնում են «պատվավոր» դիրք:

Բնակարաններից, պահպանվող խանութներից, պատկերասրահներից, թանգարաններից, պահեստարաններից ապօրինի մուտք գործելով գողությունների կատարման համար անհրաժեշտ են հմտություններ, որոնք սկսնակ գողերին են փոխանցվում պրոֆեսիոնալ գողերի կողմից: Գլխավոր պատճառներից մեկը սա է, որ բնակարան, պահեստարան կամ շինություն ապօրինի մուտք գործելով գողություն կատարողների թվում մեծ տեսակարար կշիռ են կազմում պրոֆեսիոնալ գողերը: Պրոֆեսիոնալ բնակարանային գողերը հիմնականում չեն շեղվում ընտրած մասնագիտացումից, քանի որ այլ «մասնագիտության» անցնելը պահանջում է լրիվ նոր որակավորում, փորձ և նոր «մասնագիտացման» նրբություններին տիրապետելու գիտելիքներ: Քրեաժին գիտելիքներն ու հմտությունները ձեռք են բերվում կամ պրոֆեսիոնալ հանցագործների ղեկավարությամբ անմիջապես հանցագործությունների կատարման ընթացքում, կամ փորձնական պարապմունքների մեթոդով: Պրոֆեսիոնալ գողերի զգալի մասը հիշյալ գիտելիքներն ու հմտությունները ստանում են ազատագրված վայրերում կամ այնտեղ բարձրացնում են արդեն ունեցածի որակավորումը:

Պրոֆեսիոնալ գողը բնակարանի դուռը հիմնականում բացում է հարմարեցված բանալիով, փականը կտրելու միջոցով և այլ եղանակներով, որի ընթացքում վերջինս ծախսում է միջին հաշվով 3-5 րոպե: Գողու-

թյան ընթացքում արձակվող աղմուկը նրան չի անհանգստացնում, քանի որ համոզված է հարևանների իներտության վրա: Գողության վայրից հանցագործը հափշտակում է առկա դրամը, թանկարժեք զարդերը և բարձր պահանջարկ ունեցող գույքը, որը պիտանի է հեշտ իրացման: Բնակարանում չի ծխում, չի ուտում, չի խմում: Գողությունը կատարում է 10-20 րոպեների ընթացքում, հիմնականում ձեռնոցներով, որպեսզի ձեռքի հետքեր չթողնի, առանց խախտելու բնակարանում տեղակայված իրերի դիրքը:⁴

Պրոֆեսիոնալ բնակարանային գողերի տեխնիկական պատրաստվածությունը բավականին բարձր է: Գողությունների ընթացքում նրանք օգտագործում են վաճառքում գտնվող մասնագիտական տարբեր գործիքներ, իսկ հաճախ նաև այնպիսի ինքնաշեն գործիքներ, որոնք իրենց կառուցվածքով յուրահատուկ են:

Վերլուծական տվյալների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ բնակարանային գողը միջինը ամսվա ընթացքում կատարում է 1-2 գողություն: Սա պայմանավորված է նրանով, որ օրինակ՝ ի տարբերություն պրոֆեսիոնալ գրպանահատի, բնակարանային գողը նախապես կատարում է նախապատրաստական աշխատանքներ մինչև դրա իրականացումը, իսկ գողոնը հիմնականում լինում է եկամտաբեր: Նախապատրաստական աշխատանքների մեջ մտնում են համապատասխան բնակարանի կամ շինության ուսումնասիրումը՝ պարզելու արժեքավոր իրեր լինելու հավանականությունը, բնակիչների շարժի հետ կապված օրվա ժամանակացույցը, նրանց տանից բացակայելու ժամերը (պարզաբանումները կատարվում են բնակարանի էլեկտրահաշվիչի պարբերաբար զննմամբ, բնակարանի և բնակիչների անմիջական դիտարկմամբ, հեռախոսով պարբերաբար զանգահարելով և ժամերը ֆիքսելով, հարևաններից որևէ լեզենդայով պարզաբանելով և այլն), դեպքի վայրից հեռանալու ճանապարհների ընտրումը, գողոնը տեղափոխելու և հետագայում թաքցնելու ու իրացնելու խնդիրների լուծումը:

Քանի որ, ինչպես նշվեց, գողոնը հիմնականում լինում է եկամտաբեր, գողերը դրանք վատնում են ռեստորաններում, թեթև վարքի տեր կանանց ծառայություններից

օգտվելով և իհարկե, որոշակի գումար են փոխանցում քրեակատարողական հիմնարկներում գտնվող իրենց ընկերներին: Այսինքն, գողերի գերակշռող մասի ընտանիք չունենալու հանգամանքը և «հեշտ» ձեռք բերվող եկամուտները խթան են հանդիսանում վերջիններիս կողմից ցույց ու պորտաբույժ կյանք վարելու համար: Հատկանշական բնութագրերից է նաև գողերի մեծամասնության մոտ մեղքի զգացումի բացակայությունը: Միաժամանակ վերջիններս ունեն խիստ արտահայտված հակահասարակական կողմնորոշվածություն:

Սույն հոդվածում արդեն հիշատակել էինք գողություններին, այդ թվում՝ ապօրինի մուտք գործելով կատարվող գողություններին անչափահասների ակտիվ մասնակցության մասին, որը հիմնավորվում է ՀՀ վիճակագրական տվյալներով: ՀՀ-ում 2006-2010թթ. ընթացքում անչափահասների կողմից կատարված գողությունները կազմում են քրեական հետախուզության գծով տարվա ընթացքում նրանց մասնակցությամբ գրանցված հանցագործությունների միջինը 72,11%-ը, իսկ բնակարանային գողությունները՝ գրանցված գողությունների 28,58%-ը: Բերված վիճակագրական տվյալները ցույց են տալիս, որ անչափահասների կողմից կատարվող հանցագործությունների գերակշռող մասը գողություններն են: Գողությունների շարքում զգալի թիվ են կազմում նաև բնակարանային գողությունները՝ յուրաքանչյուր երրորդ գողությունը բնակարանային գողություն է (այստեղ դեռևս հաշվարկված չեն պահեստարան կամ այլ շինություն ապօրինի մուտք գործելով կատարված գողությունները): Միաժամանակ նշվում է, որ անչափահասների կողմից կազմված խմբով կամ խառը խմբի կազմում, այսինքն՝ խմբակային, կատարվել է հանցագործությունների շուրջ 43%-ը: Փաստը խոսում է այն մասին, որ անչափահասները հիմնականում չեն համարձակվում միայնակ կատարել հանցագործություն, և նրանց

մասնակցությամբ յուրաքանչյուր երկրորդ հանցագործությունը կատարվում է խմբի կազմում:⁵

Անչափահասների հանցավորության բարձր մակարդակի արմատները գտնվում են այն միկրոմիջավայրում, որտեղ ձևավորվում է անչափահասը: Անձի ձևավորումը կատարվում է այնպիսի սոցիալական գործոնների ազդեցության ներքո, ինչպիսիք են սոցիալ-տնտեսական պայմանները, մշակութային և բարոյական արժեքները, ընտանիքը, դպրոցը, ժամանցի անցկացման մեթոդները շրջապատը և այլն: Անչափահասի (դեռահասի) կողմից հանցավոր ուղի ընտրելու համար հիմք են հանդիսանում անչափահասի չկայացվածությունը, ծնողների բացակայությունը, ընտանիքի աղքատությունը, ցածր առաջադիմությունը դպրոցում և այլն: Այս ամենը կարող է դեպրեսիոն վիճակի մեջ գցել անչափահասին, զայրացնել նրան և ինքնահաստատման պահանջը հրի նրան հանցավոր միջավայր: Հիշատակվածին ավելանում է դաստիարակչական աշխատանքի անբավարարությունը դպրոցում կամ դրա իսպառ բացակայությունն ընտանիքում, ինչն ավելի հավանական է դարձնում նման անչափահասների «վախճանը»:

Այսպիսով, ապօրինի մուտք գործելով գողություն կատարողը՝ հակահասարակական կողմնորոշվածությամբ, ցույց ու շվայտ կյանք վարող, հիմնականում 18-30 տարեկան տղամարդ է, որն ավելի մեծ հավանականությամբ չամուսնացած է կամ ամուսնալուծված: Դրանք հիմնականում կատարում են ավելի փորձառու գողերը, որոնց թվում մեծ տեղ են զբաղեցնում ռեցիդիվի բաժինը և գործազուրկները: Գողերի մոտ հանցավոր աշխարհում ընդունված սովորույթներն ավելի արմատավորված են, ինչից ելնելով էլ նրանք հանցավոր աշխարհում զբաղեցնում են «պատվավոր» դիրք: Այս հանցագործությունների շարքում բարձր է նաև պրոֆեսիոնալիզմի մակարդակը:

1. «Криминология», учебник для вузов, изд. 2-ое, под ред. профессора В.Н.Бурлакова, Академика В.П.Сальникова, Академика С.В.Степашина, С-Петербургский университет МВД РФ 1999г. стр. 165.

2. «Криминология» учебник для ВУЗ-ов, под ред. доктора юрид. наук, профессора С.Я. Лебедева, доктора юрид. наук, доцента М.А. Кочубей. М., 2007, с. 103-104.

3. ՀՀ 2006-2010թթ. հանցավորության վիճակագրական

պաշտոնական տվյալներ:

4. **Федотов А.В.** «Кража совершаемая с незаконным проникновением в жилище: уголовно-правовые и криминологические аспекты», диссертация кандидата юрид. наук. М., 2004, с. 79.

5. ՀՀ 2006-2010թթ. հանցավորության վիճակագրական պաշտոնական տվյալներ:

Մյուզաննա ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Հայ-ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի հայցորդ

**НЕОБХОДИМОСТЬ ВВЕДЕНИЯ ОБЯЗАТЕЛЬНОГО
 МЕДИЦИНСКОГО СТРАХОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ**

СЮЗАННА АВETИСЯН

**СОИСКАТЕЛЬ РУССКО-АРМЯНСКОГО
 (СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА**

Право на защиту здоровья является важнейшим, естественным, неотъемлемым правом гражданина и одновременно обязанностью государства. Однако сегодня медицинское страхование в Армении регулируется не отдельным актом, а общими нормами, регулирующими страховую деятельность.

В статье изучены основные модели медицинского страхования- национальная (государственная) система здравоохранения (Бивериджа), общественная (страховая) система здравоохранения (Бисмаркианская), здравоохранение, основанное на частной (добровольной) системе страхования (американская), и автор пытается выяснить возможность применения приемлемого варианта для РА.

Բանալի բաներ - պարտադիր ապահովագրություն, կամավոր ապահովագրություն, օրենսդրական բարեփոխումներ

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 - 2 (175 - 176)

ՊԱՐՏԱԴԻՐ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԴՐՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՆՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ԽԱՀՄ փուլումից հետո բժշկական ապահովագրությունն սկսեց ձևավորվել և զարգանալ հետխորհրդային պետություններում, որոնք սկսեցին ընդունել պարտադիր ապահովագրության ոլորտը կարգավորող օրենքներ, որը պայմանավորված էր շուկայական հարաբերություններին անցումով:

ՀՀ-ի անկախացումից հետո Արցախյան պարտադրված պատերազմը և Հայաստանի շրջափակումը ստեղծել էին այնպիսի վիճակ, որ ինչպես ՀՀ ողջ տնտեսական համակարգը, այնպես էլ ՀՀ-ի ապահովագրական շուկան ևս գտնվում էր անկայուն և ֆինանսապես անբարենպաստ իրավիճակում, ինչի արդյունքում ապահովագրության առանձին տեսակներ, մասնավորապես բժշկական ապահովագրությունը, այդպես էլ իր կիրառությունը չէր ստանում ՀՀ-ում:

Պարտադիր բժշկական ապահովագրությունը ՀՀ-ում առաջին անգամ իրավական կարգավորում ստացավ ՀՀ կառավարության 2011 թվականի դեկտեմբերի 29-ին ընդունված «Սոցիալական փաթեթի հատկացման կարգը հաստատելու մասին» թիվ 19171 և «Սոցիալական փաթեթի բովանդակությունը, ծառայությունների ցանկը, ծառայություններ մատուցող կազմակերպությունների ցանկը և/կամ չափորոշիչները հաստատելու մասին» թիվ 19232 որոշումներով:

Վերոգրյալ երկու որոշումները ՀՀ կառավարության 2012 թվականի դեկտեմբերի 27-ի թիվ 1691 որոշմամբ՝ իրենց ուժը կորցրին, և նույն որոշմամբ հաստատվեց սոցիալական փաթեթի հատկացման կարգը և փաթեթի մեջ մտնող ծառայությունների բովանդակությունը: Այս որոշմամբ սոցիալական փաթեթում ներառված է նաև առողջության ապահովագրությունը, որն ըստ էության իր բնույթով, մեր կարծիքով, համապատասխանում է պարտադիր բժշկական ապահովագրությանը:

Իսկ ինչո՞վ է պայմանավորված մեր կողմից վերևում արված այն եզրահանգումը, որ վերոգրյալ ՀՀ կառավարության որոշումներ

ընդունված առողջության ապահովագրությունն իր բնույթով համապատասխանում է պարտադիր բժշկական ապահովագրության բնույթին:

Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի՝ 983-րդ հոդվածի համաձայն՝ պարտադիր ապահովագրությունը ապահովադրի կամքից անկախ ապահովագրողի հետ օրենքի ուժով ծագող հարաբերություններն են, որի տեսակները, պայմաններն ու իրականացման կարգը կարգավորվում են սույն օրենսգրքով, «Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով և պարտադիր ապահովագրության մասին համապատասխան օրենքներով:

Այսինքն, պարտադիր ապահովագրությունը ծագում է ապահովադրի կամքից անկախ և ապահովագրության այդ տեսակի պայմանները՝ ապահովագրական գումարի չափը, վճարման կարգը, ապահովագրական հատուցման տեսակները, չափը և այլ պայմաններ, որոշվում են ոչ թե ապահովադրի, ապահովագրվողի և ապահովագրողի փոխադարձ համաձայնությամբ, այլ համապատասխան օրենքով կամ իրավական ակտով:

ՀՀ կառավարության 2012 թվականի դեկտեմբերի 27-ի թիվ 1691 Սոցիալական փաթեթի հատկացման կարգը և փաթեթի մեջ մտնող ծառայությունների բովանդակությունը հաստատելու, ՀՀ կառավարության 2011 թվականի դեկտեմբերի 29-ի թիվ 1917-Ն, ինչպես նաև 2012 թվականի ապրիլի 19-ի թիվ 594-Ն որոշումներն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին որոշման ուսումնասիրությունից ակնհայտ է դառնում, որ այդ որոշմամբ նախատեսված առողջության ապահովագրությունն իր բնույթով պարտադիր է, քանի որ ապահովագրվողի կամքից անկախ կողմերի միջև առաջանում են ապահովագրական հարաբերություններ և ապահովագրության պայմանները սահմանվում են վերոգրյալ իրավական ակտով:

Վերոգրյալ այս հանգամանքները հիմք են

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (175 – 176)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

տալիս ենթադրելու, որ ՀՀ կառավարության 2012 թվականի դեկտեմբերի 27-ի թիվ 1691 որոշմամբ նախատեսված առողջության ապահովագրությունն իր բնույթով պարտադիր բժշկական ապահովագրություն է:

Թեև առկա թերություններին, այնուամենայնիվ պետք է նշել, որ սոցիալական փաթեթի տրամադրումը պետական կազմակերպություններում աշխատող անձանց կարևոր քայլ էր ՀՀ-ում պարտադիր բժշկական ապահովագրության ինստիտուտի կայացման գործում:

Ավելին, ՀՀ կառավարության 2012 թվականի դեկտեմբերի 27-ի թիվ 1691 որոշմամբ պետական կազմակերպություններում աշխատող անձանց համար առողջության ապահովագրության նախատեսումը խթան հանդիսացավ մի շարք այլ կազմակերպություններում իրենց աշխատողների համար ևս նմանատիպ առողջության ապահովագրության պայմանագրեր կնքելու համար:

Մասնավորապես, «Հայաստանի կինոմատոգրաֆների միավորում» ՀԿ-ն առողջության ապահովագրության պայմանագիր է կնքել ՀՀ-ում գործող ապահովագրական կազմակերպության հետ, որի հիման վրա «Հայաստանի կինոմատոգրաֆների միավորում» ՀԿ-ի աշխատակիցներն ապահովագրվում են առողջության ապահովագրության շրջանակներում:⁵

Եվ չնայած բժշկական ապահովագրության ոլորտում առկա այս զգալի տեղաշարժի՝ ՀՀ-ում ի տարբերություն ԱՊՀ մի շարք երկրների՝ ՌԴ-ի, Ադրբեյջանի, Վրաստանի և այլն, բժշկական ապահովագրությունն առանձին իրավական կարգավորման չի ենթարկվել և ներկայումս էլ կարգավորվում է ապահովագրության ոլորտը կարգավորող ընդհանուր նորմերի միջոցով, ինչը բավականին լուրջ խնդիր է, քանի որ բժշկական ապահովագրությունը, հանդիսանալով ապահովագրության առանձին տեսակ, օժտված է մի շարք առանձնահատկություններով, ինչի պայմաններում հնարավոր չէ կարգավորման ենթարկել այս ոլորտը ապահովագրական հարաբերությունները կարգավորող ընդհանուր նորմերով, ուստի անհրաժեշտ է ընդունել անմիջականորեն բժշկական ապահովագրության ոլորտը կարգավորող առանձին իրավական ակտ, որը կարտացոլի բժշկական ապահովագրության ողջ առանձնահատկությունները:

որ:

Բժշկական ապահովագրության, մասնավորապես՝ պարտադիր բժշկական ապահովագրության մասին օրենք ընդունելը, մեր կարծիքով, ՀՀ-ի համար անհրաժեշտություն է, քանի որ բժշկական ապահովագրության համակարգի ներդրումը և զարգացումը ՀՀ-ում կառաջացնի հետևյալ դրական տեղաշարժերը առողջապահության, ինչպես նաև բնակչության առողջության պահպանման ոլորտում:

1. Կնպաստի առողջապահության ոլորտում կոռուպցիայի նվազեցմանը, քանի որ դրամական միջոցները ազատորեն չեն շրջանառվի բժշկական հաստատություններում, իսկ առողջապահության ոլորտում բժշկական ծառայությունների մատուցման գործընթացը կվերահսկվի պետության, ինչպես նաև ապահովագրական ընկերությունների կողմից:

2. Կնպաստի բժշկական ծառայությունների որակի բարձրացմանը, քանի որ կհանգեցնի առողջապահության ոլորտում լրացուցիչ ֆինանսական մուտքերի ներգրավմանը, ինչն էլ բնականաբար կնպաստի ժամանակակից սարքավորումների ձեռքբերմանը, բուժաշխատողների՝ արտերկրում վերապատրաստման հնարավորության ընձեռմանը:

3. Տրամադրվող բժշկական ծառայությունները հասանելի և մատչելի կլինեն բնակչության բոլոր խավերին, քանի որ պարտադիր բժշկական ապահովագրության ոլորտում ապահովագրված բոլոր անձինք որպես ապահովագրական հատուցում ստանում են անվճար բուժօգնություն:

4. Կներգրավեն ՀՀ առողջապահության ոլորտ հավելյալ ֆինանսական միջոցներ, ինչը դրական ազդեցություն կունենա ՀՀ առողջապահության համակարգի զարգացման վրա՝ նպաստելով բուժհաստատությունների տեխնիկական վերազինմանը, բուժաշխատողների մասնագիտական որակավորման բարձրացմանը և այլն:

Մենք կարծում ենք, որ ընդունվելիք օրենքը պետք է կարգավորի միայն պարտադիր բժշկական ապահովագրությունը՝ չընդգրկելով կամավոր բժշկական ապահովագրությունը, քանի որ պարտադիր և կամավոր բժշկական ապահովագրության համատեղումը նույն օրենքի շրջանակներում կհանգեցնի իրենց էությանը կարգավորման տարբեր մեխանիզմների կարգավորմանը, քանզի պարտա-

ղիւր բժշկական ապահովագրութիւնը կարգավորվում է հիմնականում վարչաիրավական նորմերի միջոցով, այն դեպքում, երբ կամավոր բժշկական ապահովագրութիւնը հիմնվում է քաղաքացիական իրավահարաբերութիւնների վրա:

Բացի վերոգրյալից (այն է՝ պարտադիր բժշկական ապահովագրությանը վերաբերող առանձին իրավական ակտ ընդունելու անհրաժեշտությանը), այսօր ՀՀ-ում արդիական է այն հարցը, թե բժշկական ապահովագրության գոյություն ունեցող որ մողելի կիրառման հիման վրա պետք է ձևավորվի բժշկական ապահովագրության համակարգը:

Այս առումով պետք է անդրադարձ կատարել գոյություն ունեցող բժշկական ապահովագրության մողելներին:

Ուսումնասիրելով տարբեր երկրներում առկա բժշկական ապահովագրության առանձնահատկությունները՝ կարելի է առանձնացնել բժշկական ապահովագրության համակարգի երեք տեսակ կամ մողել՝ Բիսմարկյան մողել⁶, Բեռլինյան մողել⁷ և մասնավոր կամ ամերիկյան մողել⁸:

Բիսմարկյան մողելն ստեղծվել է Գերմանիայի կանցլեր Օտտո ֆոն Բիսմարկի կողմից 1881թ. և առավել մեծ տարածում է գտել Գերմանիայում, Ավստրիայում, Բելգիայում, Նիդերլանդներում, Շվեյցարիայում և Կենտրոնական ու Արևելյան Եվրոպայի այլ երկրներում:⁹ Այս մողելի վրա հիմնված բժշկական ապահովագրության համակարգը հիմնված է համերաշխության սկզբունքի վրա, այսինքն՝ առողջը վճարում է հիվանդի փոխարեն, հարուստը՝ աղքատի, երիտասարդը՝ թոշակառուի¹⁰ և այն սերտորեն կապված է սոցիալական ապահովագրության համակարգի հետ և դեկավարվում է միայն օրենսդրությամբ: Ապահովադիրներին և ապահովագրված անձանց տրված է հնարավորություն՝ վերահսկելու ապահովագրական միջոցների օգտագործումը, ապահովագրված անձինք հնարավորություն ունեն ընտրելու բժշկին կամ բժշկական հաստատությանը: Այս մողելի դեպքում էական է առավել վտանգի խմբում գտնվող անձանց՝ ծերերի, հիվանդների, հաշմանդամների, ապահովել հավասար հնարավորություններով բուժօգնության ստացման համար, ինչպես նաև ապահովագրված անձանց միջև ֆինանսական միջոցների արդյունավետ բաշխումը:¹¹

Այս համակարգում ֆինանսավորման հիմնական աղբյուրներն են ինչպես պետական բյուջեն, այնպես էլ գործատուների և աշխատողների կողմից վճարվող ապահովագրավճարները: Այս մողելի վրա հիմնված բժշկական ապահովագրությունը հիմնված է սոցիալական ապահովագրության համակարգի վրա:

Բիսմարկյան մողելն առավել բնորոշ է այն պետություններին, որտեղ բժշկական ապահովագրությունն ունի զարգացման երկարատև պատմություն և հաստատել է իր արդյունավետությունը: Այս համակարգը ներկայիս փուլում, մեր կարծիքով, ամբողջությամբ կիրառելի չի կարող լինել ՀՀ-ի համար, քանի որ այս համակարգին բնորոշ է բնակչության մի զգալի մասի ընդգրկվածությունը կամավոր բժշկական ապահովագրության մեջ, ինչը ներկայումս, հաշվի առնելով ՀՀ-ում բնակչության կամավոր ապահովագրության մեջ ներգրավվածության ցածր աստիճանը, բավականին դժվար խնդիր է: Ավելին, այս համակարգի ներդրումը հանգեցնում է բժշկական ծառայությունների գների բարձրացմանը, ինչն առավել մեծ խնդիրներ կառաջացնի հասարակության մեջ: Սակայն, ուսումնասիրելով վերոգրյալ մողելի առանձնահատկությունները, գտնում ենք, որ ՀՀ-ում բժշկական ապահովագրության համակարգի ներդրման դեպքում, որոշ առանձնահատկություններ այս մողելից կարելի է վերցնել, օրինակ՝ ապահովագրված անձանց կողմից բժշկին կամ բժշկական հաստատությանը ընտրելու հնարավորությունը, ինչպես նաև որպես ֆինանսավորման աղբյուր, բացի պետական բյուջեից, նաև գործատուների կողմից վճարվելիք ապահովագրավճարների նախատեսումը:

Բեռլինյան մողելի հիման վրա բժշկական ապահովագրության համակարգն ապահովում է բնակչության սոցիալական պաշտպանվածության բարձր մակարդակ՝ անվճար բժշկական օգնության երաշխիքներ տրամադրելով, ինչը շատ արդյունավետ է հատկապես վտանգավոր ինֆեկցիոն հիվանդությունների տարածման շրջանում, ինչպես նաև արտակարգ իրավիճակներում, քանի որ անհրաժեշտ բուժօգնության ֆինանսավորումը կատարվում է պետական բյուջեի միջոցներից: Կենտրոնացված ֆինանսավորումը թույլ է տալիս զսպել բուժօգնության գների աճը, սա-

կայն այս համակարգի էական թերությունն այն է, որ այն առավել շատ հակված է ապահովագրության ոլորտում մենաշնորհի հաստատմանը, քաղաքացիների իրավունքների սահմանափակմանը, մասնավորապես՝ անձի կողմից բժշկի կամ բժշկական հաստատության ընտրության հնարավորության բացակայությունը: Բևերիջյան մոդելը կիրառվում է Մեծ Բրիտանիայում, Շվեդիայում, Գանիայում, Իտալիայում, Իռլանդիայում և այլուր:¹²

Սեր կարծիքով, վերոգրյալ մոդելի կիրառությունն առավել նպատակահարմար է իրականացնել բժշկական ապահովագրության ինստիտուտի ձևավորման սկզբնական ժամանակաշրջանում, երբ առանց պետական պատշաճ վերահսկողության հնարավոր չէ ապահովել ինստիտուտի կենսագործումը, սակայն հետագայում բժշկական ապահովագրության զարգացման հետ մեկտեղ պետությունը պետք է աստիճանաբար հրաժարվի այս համակարգից: Հետևաբար, մենք առաջարկում ենք ՀՀ-ում բժշկական ապահովագրության կայացման սկզբնական փուլում օգտագործել Բևերիջյան մոդելին բնորոշ որոշ առանձնահատկությունները՝ պետական վերահսկողությունը և պետական մասնակցության մեծ դերակատարումը, մինչև բժշկական ապահովագրության զարգացումը և կայացումը, քանի որ բժշկական ապահովագրության կայացման սկզբնական փուլում ապահովագրական հարաբերությունների բոլոր սուբյեկտներն էլ՝ ապահովագրական կազմակերպությունները, բժշկական հաստատությունները, քաղաքացիները, առանց պետության անմիջական հսկողության, սկստիվ մասնակցության մեծ դժվարությունների կհանդիպեն բժշկական ապահովագրության ոլորտում:

Երրորդ համակարգը պայմանականորեն կարելի է անվանել մասնավոր մոդելի վրա հիմնված առողջապահական մոդել կամ ամերիկյան: Այն ձևավորվել է ԱՄՆ-ում ազատ շուկայի պայմաններում, որտեղ մասնագիտացված բժշկական միավորումներն ունեն հսկայական իշխանություն և թույլ չեն տալիս պետությանը միջամտելու առողջապահության, այդ թվում՝ բժշկական ապահովագրության ոլորտին: Հիմնականում այս մոդելի կիրառման պայմաններում առողջապահության ոլորտում առավելություն է ստանում կամավոր բժշկական ապահովագրությունը, իսկ պարտադիր բժշկական ապահովագրությունը գրեթե բացակայում է: Այս մասնավոր մոդելի դեպքում բնորոշ է բժշկական ապահովագրության չկենտրոնացվածությունը, ապահովագրական կազմակերպությունների ապահովագրության տարբեր տեսակների ոլորտում բարձր զարգացվածությունը և պետական հսկողության բացակայությունը:¹³

Ուսումնասիրելով վերոգրյալ մեթոդը՝ կարծում ենք, որ առողջության ապահովագրության այս մոդելի ընտրության պարագայում մեր երկրում կառաջանան բավականին լուրջ խնդիրներ ապահովագրության ոլորտում, քանի որ ինչպես նշվեց վերևում, նրան բնորոշ է ապահովագրության մասնավոր բնույթը, որտեղ պետության դերը սահմանափակ է: Ավելին, սույն ապահովագրության դեպքում առկա է անհավասարությունը, բացակայում է ապահովագրության համակարգը կարգավորող միասնական օրենքը, չկա միջոցների վերաբաշխման մեխանիզմ, բարձր են վարչական ծախսերը, ինչպես նաև բժշկական ծառայությունների գների նկատմամբ հսկողության մեթոդը:

Այսպիսով, ամփոփելով պետական բժշկական ապահովագրության տարբեր ձևերը՝ գտնում ենք, որ ՀՀ-ի պարագայում, երբ բժշկական ապահովագրությունն այդքան էլ զարգացման հարուստ պատմություն չունի, չպետք է վերոնշյալ հարաբերությունների կարգավորման այս կամ այն համակարգը կամ մոդելը ամբողջությամբ «պատճենահանել»: Արևմտյան երկրների փորձն օգտագործելիս պետք է ուշադրություն դարձնել այն հանգամանքի վրա, որ որոշակի համակարգային տարրերի առկայությունը, ինչպիսիք են, օրինակ, ապահովագրական ֆոնդերը, պայմանագրային հարաբերությունները, ապացուցել են ժամանակի ընթացքում իրենց կենսունակությունը, ինչպես նաև հաշվի առնել այն, որ յուրաքանչյուր համակարգ ունի իր առավելությունները, մասնավորապես՝ Բիսմարկյան մոդելում ապահովագրված անձի կողմից բժշկին կամ բժշկական հաստատությունն ընտրելու հնարավորության նախատեսումը, որպես ֆինանսավորման աղբյուր, բացի պետական բյուջեից, նաև գործատուների կողմից վճարվելիք ապահովագրավճարների նախատեսումը, իսկ Բևերիջյան մոդելում պետական վերահսկողության և պետության մասնակցության մեծ դերակատարումը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք (ընդունվել է 1998թ. մայիսի 5-ին):

2. ՀՀ կառավարության 2012 թվականի դեկտեմբերի 27-ի թիվ 1691 Սոցիալական փաթեթի հատկացման կարգը և փաթեթի մեջ մտնող ծառայությունների բովանդակությունը հաստատելու, ՀՀ կառավարության 2011 թվականի դեկտեմբերի 29-ի թիվ 1917-Ն, ինչպես նաև 2012 թվականի ապրիլի 19-ի թիվ 594-Ն որոշումներն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին որոշում:

3. **Алексеев В.А., Борисов К.Н.** Обзор систем здравоохранения в странах мира // Росмедпортал- научно-практический медицинский журнал. — Том 2. -2011. URL: http://www.rosmedportal.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1267:2011-07.

4. **Бойко А.Т.** Принципы экономического построения систем здравоохранения // [URL: <http://www.maps.spb.ru/ordinator/element2.3.3.htm>].

5. **Бушуева В.П.** Конституционное право граждан на охрану здоровья и медицинскую помощь в Российской Федерации на современном этапе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Рос. гос. соц. унив. М., 2006.

6. **Лаврова Ю.А.** Обязательное медицинское страхование в Германии и России. Сравнительный анализ систем ОМС www.forinsurer.com.ru/public.

7. **Миронов А.А., Таранов А.М., Чейда А.А.** "Медицинское страхование", 1994, Российская академия наук, 1994.

1. ՀՀ ՊՏ 2012.01.18/4 (878) հոդ. 56:

2. ՀՀ ՊՏ 2012.01.25/5(879) հոդ. 60:

3. ՀՀ ՊՏ 2013.02.06/8(948) հոդ. 69:

4. ՀՀ ՊՏ 1998.08.10/17(50):

5. «Հայաստանի կինոմատոգրաֆիստների միավորում» ՀԿ-ի բոլոր աշխատակիցների առողջության մասին այսուհետ կհոգա «ՌԵՄՈ» ապահովագրական ընկերությունը (էլեկտրոնային աղբյուր. [http://www.insurance.am/others/89/2278-reso-health-insurance.html#](http://www.insurance.am/others/89/2278-reso-health-insurance.html#.Urcp3qxRWQA).Urcp3qxRWQA, (դիտման ամսաթիվ 22.11.2013թ.):

6. Բիսմարկյան մոդելը ստեղծվել է Գերմանիայի կանցլեր Օտտո ֆոն Բիսմարկի կողմից, այդ իսկ պատճառով ներկայումս այս համակարգը այդպես է անվանվում:

7. Այս համակարգը ներդրվել էր առաջին անգամ Մեծ Բրիտանիայում վարչապետ Գևորգ Լյոդ Բեկերիջի կողմից 1948թ., այդ իսկ պատճառով ներկայումս այս համակարգն այդպես է անվանվում:

8. Այն ձևավորվել է ԱՄՆ-ում: Հիմնականում այս մոդելի կիրառման պայմաններում առողջապահության ոլորտում առավելություն է ստանում կամավոր բժշկական ապահովագրությունն, իսկ պարտադիր բժշկական ապահովագրությունը գրեթե բացակայում է:

9. **Алексеев В.А., Борисов К.Н.** Обзор систем здравоохранения в странах мира (Электронный ресурс) // Росмедпортал- научно-практический медицинский журнал. —Том 2. -2011. URL: http://www.rosmedportal.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1267:2011-07-15-11-00-30&catid=25:the-project.

10. **Миронов А.А., Таранов А.М., Чейда А.А.** "Медицинское страхование", 1994, Российская академия наук, 1994, с. 26.

11. **Лаврова Ю.А.** Обязательное медицинское страхование в Германии и России. Сравнительный анализ систем ОМС www.forinsurer.com.ru/public.

12. **Бойко А.Т.** Принципы экономического построения систем здравоохранения // [URL: <http://www.maps.spb.ru/ordinator/element2.3.3.htm>] (22.11.2013).

13. **Бушуева В.П.** Конституционное право граждан на охрану здоровья и медицинскую помощь в Российской Федерации на современном этапе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Рос. гос. соц. унив. М., 2006.

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶԵՆԱԿԱՆ ԴԱՍԱԶ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2013 թվականի հոկտեմբերի 18-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2013 թվականի հուլիսի 11-ի որոշման դեմ դատախազ Զ.Ստեփանյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

1. Երևան քաղաքի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի դեկտեմբերի 1-ի դատավճռով Արմեն Արսենի Սկրտչյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 242-րդ հոդվածի 3-րդ մասով և դատապարտվել է ազատազրկման՝ 7 (յոթ) տարի ժամկետով՝ զրկվելով տրանսպորտային միջոցներ վարելու իրավունքից՝ 2 (երկու) տարի ժամկետով:

ՀՀ արդարադատության նախարարության «Կոշ» քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի 2012 թվականի հուլիսի 23-ի որոշմամբ կիրառվել է «Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2011 թվականի մայիսի 26-ի որոշման 8-րդ կետի 1-ին ենթակետը, դատապարտյալ Ա.Սկրտչյանի պատժի չկրած մասը կրճատվել է երկու երրորդով՝ 4 (տարի) 8 (ութ) ամսով, և վերջնական պատիժ է թողնվել կրելու ազատազրկում՝ 2 (երկու) տարի 4 (չորս) ամիս ժամկետով:

2. 2013 թվականի ապրիլի 30-ին ՀՀ արդարադատության նախարարության «Կոշ» քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմը դատապարտյալ Ա.Սկրտչյանի պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու մասին միջնորդագիր է ներկայացրել Արագածոտնի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան):

Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի մայիսի 23-ի որոշմամբ ՀՀ արդարադատության նախարարության «Կոշ» քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի միջնորդագիրը բավարարվել է, և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 77-րդ հոդվածի հիման վրա՝ դատապարտյալ Ա.Սկրտչյանի պատժի չկրած մասը՝ 1 (մեկ) տարի 4 (չորս) ամիս 14 (տասնչորս) օր ժամկետով ազատազրկումը, փոխարինվել է տուգանքով՝ 800.000 (ութ հարյուր հազար) ՀՀ դրամի չափով:

3. Դատախազ Զ.Ստեփանյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը 2013 թվականի հուլիսի 11-ի որոշմամբ բողոքը մերժել է՝ օրինական ուժի մեջ թողնելով Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի մայիսի 23-ի որոշումը:

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (175 – 176)

ԴԱՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

4. Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի հուլիսի 11-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել դատախազ Ջ.Ստեփանյանը:

Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի սեպտեմբերի 4-ի որոշմամբ դատախազ Ջ.Ստեփանյանի վճռաբեկ բողոքն ընդունվել է վարույթ:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2.Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը

5. ՀՀ արդարադատության նախարարության «Կոշ» քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի 2013 թվականի ապրիլի 30-ի միջնորդագրի համաձայն. «Դատապարտյալ Արմեն Արսենի Սկրտչյանը պատիժը կրելու ընթացքում կարգապահական տույժի չի արժանացել: Դատապարտյալի ռիսկայնությունը ցածր աստիճանի է, ընթացիկ գնահատման արդյունքները բարձր են: (...) Ունեցել է 1.000.000 ՀՀ դրամ քաղաքացիական հայց, որը մուծվել է: (...) Միջնորդում ենք դատապարտյալի պատժի չկրած մասը փոխարինել ավելի մեղմ պատժատեսակով» (տե՛ս նյութեր, թերթ 1):

6. Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտում առկա է հետևյալ ձևակերպումը. «Այսպիսով, դատապարտյալ Արմեն Սկրտչյանը, ազատագրկման դատապարտված լինելով միջին ծանրության հանցագործություն կատարելու համար, կրել է նշանակված պատժի ավելի քան մեկ երրորդը, (...), պատիժը կրելու ընթացքում դրսևորել է դրական վարքագիծ, հարթել է տուժողին պատճառված վնասը, «Կոշ» ՔԿՀ-ի վարչական հանձնաժողովը ընդունել է որոշում՝ ներկայացնել միջնորդություն դատապարտյալ Արմեն Սկրտչյանի պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ, որն էլ հավանության է արժանացել անկախ հանձնաժողովի կողմից:

Դատապարտյալ Արմեն Սկրտչյանը խնդրել է իր նկատմամբ նշանակված պատժի չկրած մասը փոխարինել տուգանքով և դատարանը հաշվի է առնում նաև դատապարտյալի գույքային դրությունը» (տե՛ս նյութեր, թերթ 13):

Առաջին ատյանի դատարանն իր դատական ակտի եզրափակիչ մասը շարադրել է հետևյալ կերպ. «Բավարարել միջնորդությունը և Արմեն Արսենի Սկրտչյանի նկատմամբ պատժի չկրած մասը՝ 1 (մեկ) տարի 4 (չորս) ամիս 14 (տասնչորս) օրը ՀՀ քր. օր-ի 77-րդ հոդվածին համապատասխան փոխարինել տուգանքով՝ 800.000 (ութ հարյուր հազար) ՀՀ դրամի չափով: (...)» (տե՛ս նյութեր, թերթ 13):

7. Վերաքննիչ դատարանն իր դատական ակտը պատճառաբանել է հետևյալ կերպ. «(...) Առաջին ատյանի դատարանը հիմնավոր կերպով դատապարտյալ Ա.Սկրտչյանի նկատմամբ ազատագրկման ձևով նշանակված պատժի չկրած մասը փոխարինել է տուգանքով: Նաև հիմք ընդունելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դրույթները՝ Առաջին ատյանի դատարանը տուգանքի չափը որոշել է՝ հաշվի առնելով կատարած հանցանքի ծանրությունն ու դատապարտյալ Ա.Սկրտչյանի գույքային դրությունը: Առաջին ատյանի դատարանը հիմնավոր կերպով արձանագրել է, որ (...) դատապարտյալ Ա.Սկրտչյանի՝ պատիժը կրելու ընթացքում դրսևորած վարքագիծը, տուժողին պատճառված վնասը հարթելու և մյուս հանգամանքները հիմք են հանդիսանում քրեակատարողական հիմնարկի վարչական հանձնաժողովի միջնորդությունը բավարարելու համար: Առաջին ատյանի դատարանի հետևությունները հիմնավոր է համարում նաև Վերաքննիչ դատարանը և գտնում է, որ Դատարանի նշված որոշումը բխում է նաև սույն որոշման 20-րդ կետում մատնանշված իրավական ակտերի պահանջներից» (տե՛ս նյութեր, թերթ 61-62):

Դատական պրակտիկա

3. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի ու հիմնավորումների սահմաններում.

8. Բողոքի հեղինակը փաստարկել է, որ ստորադաս դատարանները սխալ են մեկնաբանել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 49-րդ, 51-րդ և 77-րդ հոդվածների պահանջները, ինչի արդյունքում դատապարտյալ Ա.Սկրտչյանի պատժի չկրած մասը փոխարինվել է ավելի մեղմ պատժատեսակով՝ տուգանքով:

Ի հիմնավորումն իր վերոշարադրյալ փաստարկի՝ բողոքի հեղինակը նշել է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 51-րդ հոդվածում հստակ սահմանված են դատարանի կողմից որպես պատժատեսակ տուգանք նշանակելու չափորոշիչները, միաժամանակ, ի տարբերություն ազատազրկման ձևով նշանակված պատժի հանրային աշխատանքներով փոխարինելուն՝ սահմանված չեն ազատազրկման ձևով նշանակված պատժն ավելի մեղմ պատժատեսակով՝ տուգանքով փոխարինելու չափորոշիչները, այն է՝ ազատազրկման մեկ օրը որքան ՀՀ դրամ տուգանքով պետք է փոխարինվի: Հետևաբար, ըստ բողոքաբերի՝ ստորադաս դատարանը, դատապարտյալ Ա.Սկրտչյանի նկատմամբ ազատազրկման ձևով նշանակված պատժի չկրած մասը փոխարինելով ավելի մեղմ պատժատեսակով՝ տուգանքով և տուգանքի չափ սահմանելով 800.000 ՀՀ դրամը, թույլ է տվել դատական սխալ:

9. Ուստի, բողոքի հեղինակը խնդրել է բեկանել ու փոփոխել Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի հուլիսի 11-ի որոշումը և մերժել դատապարտյալ Ա.Սկրտչյանի վերաբերյալ ՀՀ արդարադատության նախարարության «Կոշ» քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի միջնորդագիրը:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

10. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելու նպատակն օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման, ինչպես նաև իրավունքի զարգացման գործառույթի իրացումն է: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 77-րդ, ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 114-րդ և 115-րդ հոդվածներով նախատեսված՝ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու ինստիտուտի կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Ուստի, անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

11. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. իրավաչափի են արդյոք դատապարտյալ Ա.Սկրտչյանի նկատմամբ ազատազրկման ձևով նշանակված պատժի չկրած մասը տուգանքով փոխարինելու վերաբերյալ ստորադաս դատարանների հետևությունները:

12. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 77-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործության համար ազատազրկում կրող անձի պատժի չկրած մասը դատարանը կարող է փոխարինել ավելի մեղմ պատժատեսակով՝ հաշվի առնելով պատժի կրելու ժամանակահատվածում նրա վարքագիծը և պատճառով վնասը հարթելու հանգամանքը: Ընդ որում, անձը կարող է լրիվ կամ մասնակիորեն ազատվել լրացուցիչ պատժից:

2. Պատժի չկրած մասը կարող է փոխարինվել ավելի մեղմ պատժատեսակով դատապարտյալի կողմից պատժի ոչ պակաս, քան մեկ երրորդը փաստացի կրելուց հետո:

3. Պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժով փոխարինելիս դատարանը կարող է ընտրել սույն օրենսգրքի 49-րդ հոդվածում նշված պատիժներին համապատասխան ցանկացած ավելի մեղմ պատժատեսակ՝ յուրաքանչյուր պատժատեսակի համար սույն օրենսգրքով նախատեսված սահմաններում»:

ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 114-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. (...) պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով կարող է փոխարինվել, եթե դատապարտյալը փաստացի կրել է պատժի՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով դրա համար սահմանված նվազագույն ժամկետը:

(...) պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինում չի կիրառվում, երբ հանցագործության կատարմամբ մարդու առողջությանը պատճառվել է վնաս կամ առաջացրել է մարդու մահ, և դատապարտյալը ամբողջությամբ չի հարթել տուժողին պատճառված վնասը:

2. Որոշակի ժամկետով կամ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձին (...) պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու ներկայացման հարցերը պատիժը կատարող հիմնարկի կողմից քննարկվելու կարգը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը՝ սույն օրենսգրքի 115-րդ և 116-րդ հոդվածներին համապատասխան:

(...)

3. Միջին, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարելու համար որոշակի ժամկետով կամ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձին (...) պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու միջնորդագիր ներկայացնելու վերաբերյալ պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմի որոշմանը հավանություն է տալիս պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովը, որի կազմավորման և գործունեության կարգը սահմանվում է Հանրապետության Նախագահի հրամանագրով:

(...):»

ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Պատժի ժամկետի՝ օրենքով սահմանված մասը լրանալու դեպքում պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմը մեկամսյա ժամկետում պարտադիր լսում է կարգապահական տույժ չունեցող դատապարտյալին (...) պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու ներկայացման հարցը:

Պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմը միջին, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարելու համար որոշակի ժամկետով կամ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձին (...) պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ միջնորդագիր ներկայացնելու մասին որոշում կայացնելու դեպքում որոշումը ներկայացնում է պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովի հավանությանը:

Պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմը միջնորդագիր է ներկայացնում դատարան միջին, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարելու համար որոշակի ժամկետով կամ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձին (...) պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ միայն պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովի հավանությունն ստանալու դեպքում:

2. (...) պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերա-

Դատական պրակտիկա

բերյալ դատարան ներկայացվող միջնորդագրի հետ ներկայացվում է նաև դատապարտյալի անձնական գործը:

(...):»:

Սեջբերված քրեախրավական դրույթի՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 77-րդ հոդվածի վերլուծությունից երևում է, որ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու իրավագործությունը սահմանելիս օրենսդիրն օգտագործել է «կարող է» ձևակերպումը՝ այդպիսով դատարանին հնարավորություն տալով դատական հայեցողության ընդհանուր հատկանիշների հիման վրա ընտրություն կատարել ազատագրկման ձևով անձի նկատմամբ նշանակված պատիժն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու կամ չփոխարինելու վերաբերյալ որոշումների միջև, ինչպես նաև ընտրել այն պատժատեսակն ու պատժաչափը, որով պետք է փոխարինվի ազատագրկման ձևով նշանակված պատիժը (դատական հայեցողության ընդհանուր հատկանիշների մասին *mutatis mutandis* տե՛ս, Հմայակ Գավթյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի մայիսի 8-ի թիվ ՇԳ/0126/01/12 որոշման 22-րդ կետը):

13. Ընդ որում, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու պայմանների առկայությունը կամ բացակայությունը պարզելու նպատակով դատարանը պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ միջնորդագրի քննության ժամանակ պետք է հաջորդաբար քննության առնի հետևյալ հարցերը՝

ա) անձի նկատմամբ ազատագրկման ձևով նշանակված պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ միջնորդությունը ներկայացվե՞լ է արդյոք ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 115-րդ հոդվածով սահմանված ընթացակարգով.

բ) անձը կրե՞լ է արդյոք իր նկատմամբ ազատագրկման ձևով նշանակված պատժի ոչ պակաս, քան մեկ երրորդը.

գ) դատապարտյալն ամբողջությամբ հարթե՞լ է արդյոք տուժողին պատճառված վնասը.

դ) անձի վարքագծի վերաբերյալ դատարան ներկայացված տվյալները վկայո՞ւմ են արդյոք այն մասին, որ նրա ուղղման նպատակին (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մաս) հնարավոր է հասնել ավելի մեղմ պատժատեսակի կիրառման միջոցով.

ե) անձի նկատմամբ ազատագրկման ձևով նշանակված պատիժը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 49-րդ հոդվածով նախատեսված ո՞ր պատժատեսակով պետք է փոխարինվի և ի՞նչ ժամկետով:

զ) դատապարտյալի նկատմամբ նշանակվե՞լ է արդյոք լրացուցիչ պատիժ և ենթակա՞ է արդյոք նա այդ պատժից լրիվ կամ մասնակի ազատման:

14. Իր հերթին, սույն որոշման 13-րդ կետի (ե) ենթակետում ամրագրված հարցադրման վերլուծության համատեքստում Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ անձի նկատմամբ ազատագրկման ձևով նշանակված պատիժը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 49-րդ հոդվածով նախատեսված պատժատեսակով փոխարինելու մասին որոշում կայացնելիս դատարանն իր հայեցողության շրջանակներում յուրաքանչյուր կողմերտ դեպքում որոշում է կայացնում, թե ինչ պատժատեսակով պետք է փոխարինվի անձի նկատմամբ նշանակված պատիժը: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելիս դատարանի հայեցողությունը սահմանափակված է օրինականության, հիմնավորվածության և արդարացիության հատկանիշներով (տե՛ս Հմայակ Գավթյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի մայիսի 8-ի թիվ ՇԳ/0126/01/12 որոշման 22-րդ

կետը), որոնց լույսի ներքո դատարանը յուրաքանչյուր դեպքում պետք է բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ գնահատման ենթարկի դատապարտյալի անձի վերաբերյալ տվյալները, ինչպես նաև նրա նկատմամբ ավելի մեղմ պատժատեսակի կիրառման դեպքում պատժի նպատակների իրականացման հնարավորությունը: Դատապարտյալի անձի վերաբերյալ տվյալները գնահատելիս՝ դատարանն ի թիվս այլոց պետք է հաշվի առնի քրեակատարողական հիմնարկում նրա դրսևորած վարքագիծը, մասնավորապես՝ կարգապահական տույժերի բացակայությունը, կապն ընտանիքի և արտաքին աշխարհի հետ, ռիսկայնության աստիճանը, ուղղման գործընթացի ծրագրի կատարման արդյունքները, կարգապահությունը, մասնակցությունը կրթական, մշակութային և այլ ծրագրերին, ներգրավվածությունը աշխատանքին և այլն (տե՛ս Լևոն Դևազարյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի մարտի 30-ի թիվ ԵԿԳ/0057/12/08 որոշման 22-րդ կետը, ինչպես նաև ՀՀ արդարադատության մախարարի 2008 թվականի մայիսի 30-ի հրամանով հաստատված՝ «Կալանավորվածների և դատապարտյալների հետ սոցիալական, հոգեբանական և իրավական աշխատանքներ իրականացնող կառուցվածքային ստորաբաժանումների գործունեության» կարգի՝ «Դատապարտյալների ախտորոշումը, գնահատումը և բնութագրումը սոցիալական, հոգեբանական և իրավական աշխատանքներն իրականացնելիս» 7-րդ գլխում գետեղված 45-49-րդ կետերը):

15. Ինչ վերաբերում է պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելիս դատարանի կողմից սահմանվող պատժաչափին, ապա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 77-րդ հոդվածի 3-րդ մասն ընդհանուր չափորոշիչ է սահմանում՝ դատարանին հնարավորություն տալով կոնկրետ դեպքում իր հայեցողության շրջանակներում պատժաչափ ընտրել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 49-րդ հոդվածում նշված յուրաքանչյուր պատժատեսակի համար նախատեսված սահմաններում: ՀՀ քրեական օրենսգրքում ընդհանուր չափորոշիչի առկայությունը ենթադրում է, որ դատարանը, սահմանափակված լինելով դատական հայեցողության օրինականության, հիմնավորվածության և արդարացիության հատկանիշներով, ինչպես նաև կոնկրետ պատժատեսակի համար ՀՀ քրեական օրենսգրքի ընդհանուր մասում նախատեսված նվազագույն և առավելագույն չափերով ու կիրառման պայմաններով, յուրաքանչյուր դեպքում պետք է որոշի, թե ինչ պատժաչափ պետք է սահմանվի այն անձի նկատմամբ, ում պատժի չկրած մասը փոխարինվում է ավելի մեղմ պատժատեսակով:

16. Սույն որոշման 13-րդ կետի (գ) ենթակետում ամրագրված հարցադրման կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ նշանակված լրացուցիչ պատժից դատապարտյալին լրիվ կամ մասնակի ազատելու հարցը լուծելիս դատարանը նույնպես պետք է ղեկավարվի դատական հայեցողության ընդհանուր հատկանիշներով, ինչպես նաև բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ գնահատման ենթարկի դատապարտյալի անձի վերաբերյալ տվյալները և լրացուցիչ պատժից դատապարտյալին լրիվ կամ մասնակի ազատելու դեպքում պատժի նպատակների իրականացման հնարավորությունը:

17. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 49-րդ հոդվածի 1-ին կետում որպես պատժի ինքնուրույն տեսակ նախատեսված է տուգանքը:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Տուգանքը դրամական տուժանք է, որը նշանակվում է ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցանքների համար սույն օրենսգրքի Հատուկ մասով նախատեսված դեպքերում և սույն օրենսգրքով նախատեսված սահմաններում՝ պատիժ նշանակելու պահին Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքով սահմանված նվազագույն աշխատա-

Դատական պրակտիկա

վարձի (...) երեսնապատիկից երեքիսպատիկի չափով:

2. Տուգանքի չափը դատարանը որոշում է՝ հաշվի առնելով կատարված հանցագործության ծանրությունը և դատապարտվողի գույքային դրությունը:

(...):»:

Մեջբերված իրավադրույթները մեկնաբանելով սույն որոշման 12-16-րդ կետերում շարադրված վերլուծության լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ անձի նկատմամբ ազատազրկման ձևով նշանակված պատիժը տուգանքով փոխարինելիս դատարանը պետք է հաջորդաբար քննության առնի սույն որոշման 13-րդ կետում շարադրված հարցադրումները:

Ինչ վերաբերում է անձի նկատմամբ ազատազրկման ձևով նշանակված պատիժը տուգանքով փոխարինելիս կոնկրետ պատժաչափի սահմանմանը, ապա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դատարանը, հիմք ընդունելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 77-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված չափորոշիչը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 51-րդ հոդվածով սահմանված՝ տուգանք պատժատեսակի չափերի, կիրառման կարգի ու պայմանների շրջանակում պետք է կոնկրետ անձի նկատմամբ տուգանքի չափ սահմանի: Տուգանքի չափը սահմանելիս դատարանը պետք է բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ գնահատման ենթարկի դատապարտյալի անձի վերաբերյալ տվյալները, ինչպես նաև նրա նկատմամբ տուգանք պատժատեսակի կիրառման դեպքում պատժի նպատակների իրականացման հնարավորությունը:

18. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ ՀՀ արդարադատության մախարարության «Կոշ» քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմը, հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ առկա են դատապարտյալ Ա.Սկրտչյանի նկատմամբ ազատազրկման ձևով նշանակված պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու պայմանները (պատիժը կրելու ընթացքում կարգապահական տույժի բացակայությունը, ռիսկայնության ցածր աստիճանը, ընթացիկ գնահատման բարձր արդյունքները, ինչպես նաև պատճառված վնասը հարթելը), համապատասխան միջնորդագիր է ներկայացրել Առաջին ատյանի դատարան (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Առաջին ատյանի դատարանը բավարարել է միջնորդագիրը և դատապարտյալ Ա.Սկրտչյանի պատժի չկրած մասը փոխարինել է տուգանքով՝ տուգանքի չափ սահմանելով 800.000 ՀՀ դրամը: Որոշում կայացնելիս Առաջին ատյանի դատարանը հիմք է ընդունել այն, որ Ա.Սկրտչյանը կատարել է միջին ծանրության հանցագործություն, փաստացի կրել է նշանակված պատժի ավելի քան մեկ երրորդը, պատժի կրման ընթացքում դրսևորել է դրական վարքագիծ, ամբողջությամբ հատուցել է հանցագործությամբ պատճառված վնասը: Առաջին ատյանի դատարանը տուգանքի չափը սահմանելիս հաշվի է առել նաև Ա.Սկրտչյանի գույքային դրությունը (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը): Վերաքննիչ բողոքի հիման վրա դատական ստուգման ենթարկելով Առաջին ատյանի դատարանի որոշման օրինականությունը և հիմնավորվածությունը՝ Վերաքննիչ դատարանն օրինական ուժի մեջ է թողել այն (տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը):

19. Սույն որոշման 12-17-րդ կետերում շարադրված վերլուծության և եզրահանգման լույսի ներքո մեկնաբանելով սույն որոշման 18-րդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով ստորադաս դատարաններն Ա.Սկրտչյանի նկատմամբ ազատազրկման ձևով նշանակված պատիժը տուգանքով փոխարինելիս պատշաճ ստուգման և գնահատման են ենթարկել պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 77-րդ, ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 114-115-րդ հոդվածներով

Դատական պրակտիկա

սահմանված պայմանների առկայությունը: Բացի այդ, ստորադաս դատարաններն իրենց հայեցողության շրջանակներում բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ գնահատման են ենթարկել դատապարտյալի անձի վերաբերյալ տվյալները, նրա նկատմամբ տուգանք պատժատեսակի կիրառման դեպքում պատժի նպատակների իրականացման հնարավորությունը և, հաշվի առնելով տուգանք պատժատեսակի համար ՀՀ քրեական օրենսգրքի ընդհանուր մասում նախատեսված նվազագույն և առավելագույն չափերը և այդ պատժատեսակի կիրառման պայմանները, մասնավորապես՝ Ա.Սկրտչյանի գույքային դրությունը, նրա նկատմամբ ազատազրկման ձևով նշանակված պատիժը տուգանքով փոխարինելու վերաբերյալ հիմնավորված, պատճառաբանված և օրինական որոշում են կայացրել:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատապարտյալ Ա.Սկրտչյանի նկատմամբ ազատազրկման ձևով նշանակված պատժի չկրած մասը տուգանքով փոխարինելու վերաբերյալ ստորադաս դատարանների հետևություններն իրավաչափ են, իսկ բողոքաբերի փաստարկն այն մասին, որ սույն գործով ստորադաս դատարանները դատապարտյալ Ա.Սկրտչյանի նկատմամբ ազատազրկման ձևով նշանակված պատժի չկրած մասը փոխարինելով ավելի մեղմ պատժատեսակով՝ տուգանքով, և տուգանքի չափ սահմանելով 800.000 ՀՀ դրամը, թույլ են տվել դատական սխալ (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը), անհիմն է:

Ուստի, ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: Դատապարտյալ Արմեն Արսենի Սկրտչյանի վերաբերյալ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2013 թվականի հուլիսի 11-ի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ՝ հիմք ընդունելով Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (176 – 176)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

87

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՒՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՆՎԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԼԱԶ
(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2013 թվականի հոկտեմբերի 4-ին
դռնբաց դատական նիստում, քննելով «Ռուբեն Գևորգյան» ՍՊԸ-ի (այսուհետ՝
Ընկերություն) վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 26.03.2013
թվականի որոշման դեմ՝ ըստ Ընկերության հայցի ընդդեմ ՀՀ կառավարությանն
առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի (այսուհետ՝ Կոմիտե) Սևանի տարած-
քային հարկային տեսչության (այսուհետ՝ Տեսչություն)՝ 05.11.2009 թվականի թիվ
1000253 ակտով վարչական վարույթը վերսկսելուն, այն մասնակիորեն փոփոխելուն և
նշված ակտով բյուջեի նկատմամբ տույժերը և տուգանքները 34.530.000 ՀՀ դրամ
սահմանելուն պարտավորեցնելու պահանջների մասին,

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 - 2 (175 - 176)

Պ Ա Ր Ջ Ե Յ

- Գործի դատավարական նախապատմությունը
Դիմելով դատարան՝ Ընկերությունը պահանջել է պարտավորեցնել Տեսչությանը
վերսկսել 05.11.2009 թվականի թիվ 1000253 ակտով վարչական վարույթը, մասնակի-
որեն փոփոխել այն և նշված ակտով բյուջեի նկատմամբ տույժերը և տուգանքները
սահմանել 34.530.000 ՀՀ դրամ:
ՀՀ վարչական դատարանի (դատավոր՝ Հ. Թորոսյան) (այսուհետ՝ Դատարան)
16.11.2012 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:
ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան)
26.03.2013 թվականի որոշմամբ Ընկերության վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, և Դատա-
րանի 16.11.2012 թվականի վճիռը թողնվել է անփոփոխ:
Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Ընկերությունը:
Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:
- Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը
Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ
հիմնավորումներով.
Վերաքննիչ դատարանը սխալ է մեկնաբանել «Վարչարարության հիմունքների և
վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, 33-րդ, 51-րդ հոդ-
վածները, «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և
անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածը, խախտել է ՀՀ վարչական դատավա-
րության օրենսգրքի 66-րդ, 117.12-րդ հոդվածները:
Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկնե-

րով.

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է, որ Ընկերությունը ներկայացրել է ոչ թե երկու միմյանցից չաժանցվող, այլ մեկ ընդհանուր պահանջ, որը բխել է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 51-րդ հոդվածից: Եթե Վերաքննիչ դատարանը ճիշտ ըմբռներ նշված հոդվածի իմաստը, ապա կգար այն հետևության, որ դրա բովանդակությունից հետևում է, որ վարչական մարմինը վարչական ակտը փոփոխելու համար սկզբում պետք է վերսկսի վարչական վարույթը, որից հետո նոր հնարավորություն կունենա մասնակիորեն կամ ամբողջությամբ փոփոխել վարչական ակտը:

Վերաքննիչ դատարանը նշել է նաև, որ Տեսչությունը կամ Տեսչության պետը վարույթը վերսկսելու և ստուգման ակտը փոփոխելու լիազորություններ չունի, ուստի Տեսչությանը հնարավոր չէ պարտավորեցնել կատարել այն: Մինչդեռ, Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել, որ Տեսչությունը մնան հիմնավորմամբ չի մերժել Ընկերության կողմից ներկայացված վարչական վարույթը վերսկսելու վերաբերյալ դիմումը և այդպիսի հիմնավորումներ չի ներկայացրել Դատարան: Բացի այդ, Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 33-րդ հոդվածի պահանջն այն մասին, որ եթե դիմումը ներկայացվել է ոչ իրավասու վարչական մարմին, ապա այն ստացած վարչական մարմինը եռօրյա ժամկետում դա վերահասցեագրում է իրավասու վարչական մարմին՝ ծանուցելով դիմողին:

Վերաքննիչ դատարանն ավարտված վարչական վարույթը վերսկսելը նույնականացրել է վերստուգման անցկացման հետ: Մինչդեռ, վերստուգումը նախկին վարչական վարույթի (ստուգման) հետ կապ չունեցող նոր վարչական վարույթ է, և այն չի կարող նույնականացվել ավարտված վարչական վարույթը վերսկսելու հետ: Մասնավորապես՝ տվյալ դեպքում առկա են եղել 05.11.2009 թվականի թիվ 1000253 ակտը վերանայելու վերաբերյալ վարչական վարույթը վերսկսելու համար օրենքով սահմանված բոլոր նախապայմանները, մինչդեռ Տեսչությունը, հաշվի չառնելով վերոգրյալը, մերժել է Ընկերության դիմումը: Այսպես՝ ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի կողմից թիվ Գ-Գ/0022/01/10 քրեական գործով 30.01.2012 թվականին կայացված «Քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին» որոշմամբ, ինչպես նաև դրանում ներառված դատահաշվապահական, շինարարատեխնիկական, փաստաթղթաբանական հանձնաժողովային համալիր փորձաքննության թիվ 05651109 եզրակացությամբ հիմնավորվում է այն փաստը, որ Ընկերության հարկային պարտավորությունը կազմում է ոչ թե 38.830.000 ՀՀ դրամ (տույժ և տուգանքներով՝ 86.175.200 ՀՀ դրամ), այլ 13.252.100 ՀՀ դրամ (տույժ և տուգանքներով՝ 34.530.000 ՀՀ դրամ):

Վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը չի վերանայել վերաքննիչ բողոքի պահանջի սահմաններում, ընդհանրապես չի անդրադարձել բողոքում բարձրացված հարցերին, դրա հիմքերին և հիմնավորումներին:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 26.03.2013 թվականի որոշումը և այն փոփոխել՝ հայցը բավարարել:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը
Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը.

1) Կոմիտեի նախագահի 23.07.2009 թվականի թիվ 1000253 հանձնարարագրի հի-

Դատական պրակտիկա

ման վրա Ընկերությունում կատարվել է բյուջեի հետ փոխհարաբերությունների և հարկային մարմնի կողմից վերահսկվող օրենսդրության առանձին պահանջների կատարման ճշտության ստուգում (հատոր 1-ին, գ.թ. 10-11):

2) Նշված ստուգման արդյունքում Տեսչության կողմից 05.11.2009 թվականին կազմվել է թիվ 1000253 ակտը, որով Ընկերությանն առաջադրվել է ընդհանուր 87.221.400 ՀՀ դրամի պարտավորություն (հատոր 1-ին, գ.թ. 13-19):

3) ՀՀ վարչական դատարանի 15.12.2010 թվականին կայացրած վճռով Ընկերության հայրը բավարարվել է՝ Տեսչության 05.11.2009 թվականի թիվ 1000253 ակտը ճանաչվել է անվավեր, իսկ Տեսչության հայրը՝ 80.491.990 ՀՀ դրամ բռնագանձելու պահանջի մասին, մերժվել է (հատոր 1-ին, գ.թ. 48-64):

4) ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 05.05.2011 թվականին կայացրած որոշմամբ Տեսչության բերած վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է՝ ՀՀ վարչական դատարանի 15.12.2010 թվականի վճիռը բեկանվել և փոփոխվել է՝ Ընկերության հայրը մերժվել է, իսկ Տեսչության հայրը՝ բավարարվել (հատոր 1-ին, գ.թ. 34-42):

5) Վճռաբեկ դատարանի 29.06.2011 թվականին կայացրած որոշմամբ ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 05.05.2011 թվականի որոշման դեմ Ընկերության բերած վճռաբեկ բողոքը վերադարձվել է, իսկ 13.06.2012 թվականի որոշմամբ վերադարձվել է նաև նույն որոշումը նոր երևան եկած հանգամանքի հիմքով վերանայելու վերաբերյալ Ընկերության տնօրենի վճռաբեկ բողոքը (հատոր 1-ին, գ.թ. 44-47):

6) ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած 30.01.2012 թվականի թիվ Գ-Գ/0022/01/10 որոշմամբ Գևորգ Գևորգյանի նկատմամբ հարուցված քրեական գործի վարույթը կարճվել է, և քրեական հետապնդումը դադարեցվել է: Նույն որոշմամբ հաստատված է համարվել այն հանգամանքը, որ Ընկերության հարկային պարտավորությունները կազմում են ոչ թե 38.830.000 ՀՀ դրամ (տույժ և տուգանքներով՝ 86.175.200 ՀՀ դրամ), այլ 13.252.100 ՀՀ դրամ (տույժ և տուգանքներով՝ 34.530.000 ՀՀ դրամ), որպիսի եզրահանգման հիմքում դրվել են «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի 04.10.2010 թվականի դատահաշվապահական թիվ 10-2220 եզրակացությունը, ինչպես նաև դատահաշվապահական, շինարարատեխնիկական, փաստաթղթաբանական հանձնաժողովային համալիր փորձաքննության թիվ 05651109 եզրակացությունը (հատոր 2-րդ, գ.թ. 57-64):

7) «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի 04.10.2010 թվականի թիվ 10-2220 եզրակացության «Հետևություններ» բաժնի 2-րդ կետի համաձայն՝ 05.11.2009 թվականի թիվ 1000253 ակտում արձանագրված դրվագներով, նախաձեռնողի կողմից ներկայացված հսկիչ-դրամարկային մեքենայի թվով 167 կտրոնում, ֆիզիկական անձանց գնման ակտերում և ձեռք բերված ապրանքների վերաբերյալ պայմանագրում արտացոլված տվյալներով, փորձաքննությամբ կատարված ճշգրտումներով, Ընկերության հարկային պարտավորությունները, ըստ հարկատեսակների, հաշվի առնելով մինչև ստուգումն առկա գերավճարները, կազմում են տույժ և տուգանքներով հանդերձ ընդամենը՝ 34.530.000 ՀՀ դրամ (հատոր 1-ին, գ.թ. 24-32):

8) Ընկերությունը Տեսչությանն ուղղված 09.07.2012 թվականի դիմումով հայտնել է, որ ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի 30.01.2012 թվականի «Քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին» որոշման համաձայն (որի հիմքում դրվել է «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի թիվ 10-2220 եզրակացությունը)՝ 05.11.2009 թվականի թիվ 1000253 ակտում նշված գումարի չափը՝ տույժի և տուգանքի հետ միասին, պետք է կազմեր ոչ թե 80.550.450 ՀՀ դրամ, այլ 34.530.000 ՀՀ դրամ: Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ Ընկերությունը խնդրել է նշված ակտը փոփոխել՝ սահմանել, որ Ընկերության

հարկային պարտավորությունների չափը՝ ապառքի մասով, կազմում է 13.252.100 ՀՀ դրամ (տույժ և տուգանքների մասով՝ 21.277.900 ՀՀ դրամ), իսկ Ընկերությունից 57.607.913 ՀՀ դրամի բռնագանձման գործընթացը դադարեցնել (հատոր 1-ին, գ.թ. 65):

9) Տեսչության պետի 12.07.2012 թվականի թիվ 13696-05 գրությամբ, ի պատասխան Ընկերության վկայակոչված դիմումի, հայտնվել է, որ 05.11.2009 թվականի թիվ 1000253 ակտը վերջինս դատական կարգով բողոքարկել է, առկա է վերջնական դատական ակտ, և այն ենթակա է կատարման: Հետևաբար այդ դիմումը չի կարող բավարարվել (հատոր 1-ին, գ.թ. 66):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Սույն վճռաբեկ բողոքի քննության ընդունումը Վճռաբեկ դատարանը պայմանավորում է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 51-րդ հոդվածի կիրառման առնչությամբ միասնական դատական պրակտիկա ձևավորելու անհրաժեշտությամբ: Այդ նպատակով Վճռաբեկ դատարանը կարևորում է հետևյալ իրավական հարցադրումները.

ա) արդյոք Տեսչությունն ունի ստուգման կազմակերպման և անցկացման վարչական վարույթը (այսուհետ՝ ստուգման վարույթ) վերսկսելու լիազորություն, կամ կիրառելի են արդյոք «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 51-րդ հոդվածի դրույթները ստուգման վարույթի առնչությամբ.

բ) արդյոք ստուգման վերսկսումը և վերստուգման վարչական վարույթը նույնական իրավական գործընթացներ են.

գ) որն է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 51-րդ հոդվածի առաջին մասի իմաստով բողոքարկման ոչ ենթակա վարչական ակտի բնորոշումը:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 51-րդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ վարչական մարմինը վարույթի մասնակիցների դիմումի հիման վրա պարտավոր է որոշում ընդունել բողոքարկման ոչ ենթակա վարչական ակտը փոփոխելու, անվավեր կամ ուժը կորցրած ճանաչելու վերաբերյալ, եթե՝

ա) վարչական ակտ ընդունելուց հետո դրա հիմքում դրված փաստական հանգամանքները կամ ակտի հասցեատիրոջ կարգավիճակը փոփոխվել են հոգուտ այն անձի, որը վարույթը վերսկսելու հարցով դիմում է ներկայացրել.

բ) առկա են նոր ապացույցներ, որոնք կարող են հանգեցնել վարույթը վերսկսելու հարցով դիմած անձի համար ավելի բարենպաստ որոշում ընդունելուն.

գ) ի հայտ են եկել սովյալ գործի համար էական նշանակություն ունեցող այնպիսի նոր հանգամանքներ, որոնք հայտնի չեն եղել և չէին կարող հայտնի լինել վարույթը վերսկսելու հարցով դիմած անձանց, կամ թեև հայտնի են եղել նրանց, սակայն այդ անձանցից անկախ հանգամանքներով չեն ներկայացվել վարչական ակտն ընդունող վարչական մարմին.

դ) առկա են օրենքով նախատեսված այլ հիմքեր:

Նույն օրենքի 2-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ առանձին տեսակի վարչական վարույթների առանձնահատկությունները սահմանվում են օրենքներով և Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր որոշումներում բազմիցս ընդգծել է, որ ստուգման կազմակերպման և անցկացման վարույթը հանդիսանում է առանձին տեսակի վարչական վարույթ, որի առանձնահատկությունները սահմանվում են «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքով (տես

Դատական պրակտիկա

օրինակ՝ ՀՀ տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովն ընդդեմ «Վագրա» ՍՊԸ-ի՝ 500.000 ՀՀ դրամ տուգանքի գումարը բռնագանձելու պահանջի մասին քաղաքացիական գործով Վճռաբեկ դատարանի 26.10.2006 թվականի թիվ 3-1714(ՏԳ) որոշումը):

«Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքը չի նախատեսում ստուգման վարույթը վերսկսելու ինստիտուտ և ընթացակարգ: Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ուժով վարչական վարույթը վերսկսելու վերաբերյալ նորմերը կիրառելի են նաև ստուգման վարույթի առնչությամբ և հետևաբար ըստ այդմ հարկային մարմինն օժտված է նշված օրենքի 51-րդ հոդվածով նախատեսված հիմքերի առկայության դեպքում ստուգման վարույթը վերսկսելու իրավասությամբ:

բ) Երկրորդ հարցադրման առնչությամբ Վճռաբեկ դատարանը նախևառաջ կարևորում է «վարչական վարույթի վերսկսում» ինստիտուտի բովանդակության բացահայտումը՝ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 51-րդ հոդվածով նախատեսված՝ այդ ինստիտուտի իրավակարգավորման հիմնական տարրերի միջոցով:

Վերոնշյալ հոդվածի իրավակարգավորման հիմնական տարրերն են.

- վարույթը վերսկսվում է նշված հոդվածով և/կամ այլ օրենքներով նախատեսված՝ վարույթը վերսկսելու հիմքերի առկայության դեպքում,
- վարույթը վերսկսելու ինստիտուտը կիրառելի է վարչական ակտի ընդունմամբ արդեն իսկ ավարտված վարչական վարույթի նկատմամբ,
- վարույթը վերսկսելու արդյունքում վերանայվում է՝ փոփոխվում, անվավեր կամ ուժը կորցրած է ճանաչվում վարչական ակտը,
- վարույթը վերսկսելու ինստիտուտը կիրառելի է միայն բողոքարկման ոչ ենթակա վարչական ակտերի առնչությամբ, և այդ ինստիտուտի կիրառմամբ կարող է վերանայվել միայն բողոքարկման ոչ ենթակա վարչական ակտը:

Հիմք ընդունելով վարչական վարույթը վերսկսելու իրավակարգավորման վերոհիշյալ տարրերը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վարչական վարույթի վերսկսումն օրենքով նախատեսված հիմքերի առկայության դեպքում վարչական ակտի ընդունմամբ արդեն իսկ ավարտված վարչական վարույթի վերաբացումն է, նորոգումն է, որի արդյունքում փոփոխվում, անվավեր կամ ուժը կորցրած է ճանաչվում բողոքարկման ոչ ենթակա վարչական ակտը:

«Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ստուգումն սկսելուց առաջ համապատասխան պետական մարմնի ղեկավարը (փոխարինող պաշտոնատար անձը) ստուգում իրականացնելու մասին հրապարակում է հրաման կամ հանձնարարագիր: Նույն օրենքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ստուգման արդյունքներն ամփոփվում են տեղեկանքում (խախտումներ չհայտնաբերելու դեպքում) կամ ստուգման ակտում (խախտումներ հայտնաբերելու դեպքում), ստուգման ակտը՝ որպես վարչական ակտ, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 60-րդ հոդվածին համապատասխան ուժի մեջ է մտնում տնտեսավարող սուբյեկտի ղեկավարին կամ նրան փոխարինող անձին պատշաճ ձևով (առձեռն կամ փոստով) հանձնելուն հաջորդող օրվանից, իսկ նույն օրենքի 71-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ուժով ստուգման ակտը դառնում է բողոքարկման ոչ ենթակա (անբողոքարկելի), եթե բաց է թողնված դրա ուժի մեջ մտնելուն հաջորդող՝ վարչական կարգով բողոքարկման համար սահմանված վեցամսյա ժամկետը:

Վերոհիշյալ նորմերի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ստուգման վարչական վարույթն սկսվում է ստուգումն իրականացնող մարմնի ղեկավարի (փոխարինող պաշտոնատար անձի) կողմից ստուգում իրականացնելու մասին հրաման կամ հանձնարարագիր հրապարակելու միջոցով ստուգումն իրականացնող մարմնի նախաձեռնության դրսևորմամբ և ավարտվում ստուգման ակտի կազմմամբ:

Հիմք ընդունելով «վարչական վարույթի վերսկսում» ինստիտուտի վերոհիշյալ բովանդակությունը և ստուգման վարույթի առնչությամբ նշված իրավակարգավորումը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ստուգման վարույթի վերսկսումն օրենքով նախատեսված հիմքերի առկայության դեպքում ստուգումն իրականացնող մարմնի ղեկավարի (փոխարինող պաշտոնատար անձի) կողմից ստուգում իրականացնելու մասին հրամանի կամ հանձնարարագրի հիման վրա սկսված և ստուգման ակտի կազմմամբ ավարտված ստուգման վարույթի վերաբացումն է, նորոգումը, որի արդյունքում փոփոխվում, անվավեր կամ ուժը կորցրած է ճանաչվում բողոքարկման ոչ ենթակա ստուգման ակտը:

«Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է վերստուգման հասկացությունը: Ըստ այդ նորմի՝ վերստուգումն ստուգում իրականացնող մարմնի կողմից նույն տնտեսավարող սուբյեկտի մոտ սույն օրենքի 4-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված ժամանակահատվածում կատարված երկրորդ (կրկնակի) ստուգումն է, բացի նույն օրենքի 4-րդ հոդվածի 3.1-ին մասի 1-9-րդ կետերով սահմանված, ինչպես նաև հարկային հաշվանցումներ և (կամ) վերադարձ ու պարտադիր սոցիալական ապահովագրության վճարների՝ օրենքով սահմանված կարգով հաշվարկված պարտավորություններից ավելի վճարված գումարների վերադարձ իրականացնելուց առաջ տնտեսավարող սուբյեկտի մոտ կատարվող ստուգման դեպքերի, երբ վերստուգումները մեկից ավելի ստուգումներն են:

Միաժամանակ «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածն սպառնիչ կերպով ամրագրում է վերստուգման հիմքերը:

Օրենքի նշված նորմերի համադրված վերլուծությունը վկայում է, որ վերստուգման վարույթը ստուգման վարույթից տարանջատված՝ առանձին, ինքնուրույն վարչական վարույթ է, որի հարուցմամբ ոչ թե վերաբացվում, նորոգվում է նախորդ ստուգման վարույթը, այլ հարուցվում է երկրորդ (կրկնակի) ստուգման վարույթ, որի արդյունքում ընդունվում է նոր ստուգման ակտ: Եթե ստուգման վարույթի վերսկսման նպատակն օրենքով նախատեսված հիմքերի առկայության դեպքում արդեն իսկ ավարտված վարույթի արդյունքում ընդունված ստուգման ակտի վերանայումն է, ապա վերստուգման արդյունքում նախորդ ստուգման ակտի վերանայում տեղի չի ունենում, այլ կրկնակի ստուգման արդյունքում ընդունվում է նոր ստուգման ակտ:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը, արձանագրելով, որ օրենսդիրը հստակ տարբերակում է կատարել վերստուգման և ստուգման վարույթը վերսկսելու հիմքերի, խնդիրների ու նպատակների միջև, անընդունելի է համարում այդ վարույթների՝ որպես իրավական գործընթացների նույնացումը:

Տվյալ դեպքում Վերաքննիչ դատարանը վերաքննիչ բողոքը մերժելու հիմքում դրել է այն պատճառաբանությունը, որ Ընկերության պահանջը՝ ստուգման ակտով վարչական վարույթը վերսկսելու մասին, կարող է վերաբերել միայն վերստուգման անցկացմանը, որը կանոնակարգված է «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքով, իսկ վարչական վարույթը վերսկսելու վերաբերյալ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մա-

Դատական պրակտիկա

սին» ՀՀ օրենքի 51-րդ հոդվածով սահմանված կանոնակարգումը նույն օրենքի 2-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ուժով տվյալ իրավահարաբերության նկատմամբ կիրառելի չէ:

Մինչդեռ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանի վկայակոչված պատճառաբանությունն անհիմն է, քանի որ ստուգման վարույթի վերսկսումը որևէ կերպ չի կարող նույնացվել վերստուգման հետ, քանի որ դրանք միմյանցից էականորեն տարբերվող ընթացակարգեր են, և վարչական վարույթը վերսկսելու վերաբերյալ դիմումի ներկայացման դեպքում դրա նկատմամբ կիրառելի են «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի՝ վարչական վարույթի վերսկսման հետ կապված հարաբերությունները կարգավորող, այլ ոչ թե «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի՝ վերստուգման հետ կապված հարաբերությունները կարգավորող նորմերը:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործի փաստերով հաստատվում է այն հանգամանքը, որ Ընկերությունը 09.07.2012 թվականի դիմումով Տեսչատանը խնդրել է փոփոխել Տեսչության 05.11.2009 թվականի թիվ 1000253 ակտը, ինչը «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 51-րդ հոդվածի 1-ին մասի ուժով պետք է իրականացվեր վարչական վարույթը վերսկսելու միջոցով, այսինքն՝ Ընկերությունը նշված դիմումով չի ներկայացրել վերստուգման պահանջ, սակայն Վերաքննիչ դատարանը եզրակացրել է, որ Ընկերության պահանջը՝ ակտով վարչական վարույթը վերսկսելու մասին, կարող է վերաբերել միայն վերստուգման անցկացմանը, որը կանոնակարգված է «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքով, ինչի արդյունքում Դատարանը նույնացրել է վերստուգման և վարչական վարույթի վերսկսման՝ իրարից էականորեն տարբերվող ընթացակարգերը:

Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանը սխալ է մեկնաբանել «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի և «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 51-րդ հոդվածի դրույթները, ինչի արդյունքում սույն գործով ելել է սխալ եզրահանգման:

զ) Վերոհիշյալ երրորդ հարցադրման առնչությամբ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նախևառաջ ճշգրտել այն վարչական ակտերի շրջանակը, որոնց առնչությամբ կիրառելի է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 51-րդ հոդվածի իրավակարգավորումը: Այդ նպատակով մեկնաբանության անհրաժեշտություն ունի նշված հոդվածում «բողոքարկման ոչ ենթակա ակտ» եզրույթը: Նշված հասկացությունը համարժեք է «անբողոքարկելի» հասկացության հետ, որի բովանդակությունը բացահայտված է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 71-րդ հոդվածում:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 70-րդ հոդվածը սահմանում է վարչական ակտը բողոքարկելու երկու այլընտրանքային հնարավորություն՝ վարչական կամ դատական կարգով: Նույն օրենքի 71-րդ հոդվածի համաձայն՝ վարչական կարգով վարչական ակտը կարող է բողոքարկվել դրա ուժի մեջ մտնելու օրվանից 6 ամսվա ընթացքում: Դատական կարգով բողոքարկման համար ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 71-րդ հոդվածը սահմանում է ավելի սեղմ ժամկետ, այն է՝ վարչական ակտն ուժի մեջ մտնելուց հետո երկամսյա ժամկետ:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 71-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ վարչական ակտը վարչական կարգով բողոքարկելու համար սահմանված 6-ամսյա ժամկետը բաց թողնելուց հետո դառնում է անբողո-

քարկելի:

Վերոհիշյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 51-րդ հոդվածում «բողոքարկման ոչ ենթակա ակտեր» ձևակերպումը վերաբերում է այն վարչական ակտերին, որոնք օրենքով սահմանված ժամկետում չեն բողոքարկվել ինչպես վարչական, այնպես էլ դատական կարգով, ինչը նշանակում է, որ նշված դրույթը կիրառելի չէ այն դեպքերի վրա, երբ տվյալ վարչական ակտի իրավաչափությունը վիճարկվել է դատական կարգով և առկա է դրա իրավաչափությունը գնահատող վերջնական դատական ակտ: Այն դեպքում, երբ վարչական ակտը վիճարկվել է դատական կարգով, և առկա է այդ ակտի իրավաչափությունը գնահատող օրինական ուժի մեջ մտած վերջնական դատական ակտ, նոր երևան եկած հանգամանքի հիման վրա վերանայման է ենթակա ոչ թե վարչական ակտը, այլ համապատասխան դատական ակտը:

Ավելին, դատական պաշտպանության իրավունքը, *inter alia*, ներառում է դատարանի մատչելիության իրավունքը, դատական ակտի բողոքարկման իրավունքը, ինչպես նաև նոր երևան եկած հանգամանքների ուժով օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի վերանայման իրավունքը: Վերջինս հանդիսանում է դատական պաշտպանության բացառիկ և լրացուցիչ միջոց, որը կիրառվում է օրենքով սահմանված հանգամանքների առկայության դեպքում:

Օրենսդիրը նոր երևան եկած հանգամանքների ուժով վերանայման ինստիտուտ նախատեսել է նաև վարչական վարույթում: «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 51-րդ հոդվածում նախատեսելով այդ ինստիտուտը՝ օրենսդիրն այն դիտարկում է որպես վարչական ակտի դեմ վարչական կարգով պաշտպանության բացառիկ և լրացուցիչ միջոց:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 70-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ եթե ակտը բողոքարկվել է վարչական և դատական կարգով միաժամանակ, ապա բողոքը ենթակա է դատական քննության, որի դեպքում վարչական մարմնում հարուցված վարույթը կարճվում է: Նշված դրույթը նշանակում է, որ անձի կողմից ընդդեմ վարչական ակտի դատական պաշտպանության միջոցի ընտրությունը բացառում է վարչական կարգով պաշտպանությունից, դրա բաղադրիչներից, այդ թվում՝ նոր երևան եկած հանգամանքների ուժով վարչական ակտի վերանայման ինստիտուտից օգտվելու հնարավորությունը: Հետևաբար, եթե անձի կողմից ընտրվել է դատական պաշտպանության միջոցը, ապա նոր երևան եկած հանգամանքի առկայության պայմաններում անձն իր իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը պետք է իրականացնի դատական պաշտպանության շրջանակներում: Նոր երևան եկած հանգամանքի ուժով վարչական ակտի վերանայումը, հանդիսանալով վարչական կարգով իրավական պաշտպանության տարր, կիրառելի է վարչական կարգով պաշտպանության շրջանակներում:

Վերոհիշյալ իրավական դիրքորոշումների հիման վրա սույն վճռաբեկ բողոքի քննության նպատակով Վճռաբեկ դատարանը կարևորում է այն հանգամանքի պարզումը, թե արդյոք դատարանների կողմից օրինական ուժի մեջ մտած վերջնական դատական ակտով գնահատական է տրվել վեճի առարկա վարչական ակտի՝ Տեսչության 05.11.2009 թվականի թիվ 1000253 ստուգման ակտի իրավաչափությանը:

Այսպես՝ սկզբնապես նշված ակտի իրավաչափությունը վիճարկվել է Վարչական դատարանում, որն իր 15.12.2010 թվականի վճռով Ընկերության հայցը բավարարել է մասնակիորեն՝ վճռելով անվավեր ճանաչել վիճարկվող ստուգման ակտը:

05.05.2011 թվականի որոշմամբ Վերաքննիչ դատարանը, քննության առնելով նշ-

Դատական պրակտիկա

ված վճռի դեմ բերված վերաքննիչ բողոքը, գտել է, որ «Վարչական դատարանի կողմից քննվել է անբողոքարկելի վարչական ակտի անվավերության պահանջ, որպիսի պարագայում այն չէր կարող քննվել, ուստի անվավերության պահանջը ենթակա է մերժման»: Միաժամանակ, Վերաքննիչ դատարանը շեշտադրել է, որ նման եզրահանգման պայմաններում անհրաժեշտ չի համարում անդրադառնալ վերաքննիչ բողոքի՝ վիճարկվող ակտի իրավաչափությանը վերաբերող հիմնավորումներին: Վերաքննիչ դատարանն իր որոշմամբ բեկանել է Դատարանի վճիռը և փոփոխել այն՝ մերժելով վիճարկվող ստուգման ակտն անվավեր ճանաչելու պահանջը: Վերաքննիչ դատարանի նշված որոշման դեմ վճռաբեկ բողոքը վերադարձվել է:

Վերաքննիչ դատարանի նշված որոշման ուսումնասիրության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը, հաշվի առնելով վերաքննիչ բողոքի բավարարման վերոհիշյալ հիմնավորումը, գտնում է, որ վիճարկվող ստուգման ակտի իրավաչափությունը գնահատելու վերաբերյալ օրինական ուժի մեջ մտած վերջնական դատական ակտ առկա չէ:

Հաշվի առնելով նշված հանգամանքը և հիմք ընդունելով վերոհիշյալ իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 51-րդ հոդվածը կիրառելի է Տեսչության 05.11 2009 թվականի թիվ 1000253 ստուգման ակտի նկատմամբ:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարանը նույն օրենսգրքով սահմանված կարգով հավաքված ապացույցների հետազոտման և գնահատման միջոցով պարզում է գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող բոլոր փաստերը:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարանը, անմիջականորեն գնահատելով գործում եղած բոլոր ապացույցները, որոշում է փաստի հաստատված լինելու հարցը՝ բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման վրա հիմնված ներքին համոզմամբ:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ դատարանը վճռի մեջ պետք է պատճառաբանի նման համոզմունքի ձևավորումը:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 113-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վարչական դատարանը գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ կայացնելիս՝

- 1) գնահատում է ապացույցները.
- 2) որոշում է, թե գործի համար նշանակություն ունեցող որ հանգամանքներն են պարզվել, և որոնք չեն պարզվել.
- 3) որոշում է տվյալ գործով կիրառման ենթակա օրենքները և այլ իրավական ակտերը.
- 4) որոշում է հայցը լրիվ կամ մասնակի բավարարելու կամ այն մերժելու հարցը:

Վերոգրյալ նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ դատարանը բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման վրա հիմնված ներքին համոզման հանգելու համար պարտավոր է անմիջականորեն գնահատել գործում եղած բոլոր ապացույցները, ապա դրանց հետազոտման և գնահատման միջոցով պարզել նաև գործի լուծման հա-

Դատական պրակտիկա

մար էական նշանակություն ունեցող բոլոր փաստերը և այդ պահանջների պահպանման արդյունքում միայն որոշել հայցը լրիվ կամ մասնակի բավարարելու կամ այն մերժելու հարցերը:

Տվյալ դեպքում Վերաքննիչ դատարանը, վկայակոչելով պարտավորեցման հայցը սահմանող ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 66-րդ հոդվածը, վերաքննիչ բողոքը մերժելու հիմքում դրել է նաև այն պատճառաբանությունը, որ Ընկերության դիմումի և դրա պատասխանի բովանդակությունից հետևում է, որ մինչև սույն գործով հայց ներկայացնելն Ընկերությունը վարչական մարմին չի դիմել ակտով վարչական վարույթը վերսկսելու մասին պահանջով, հետևաբար հայցը՝ այդ պահանջը բավարարելուն պարտավորեցնելու մասին, ենթակա չէ դատարանի քննությանը, ուստի ենթակա է մերժման:

Մինչդեռ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանը բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման վրա հիմնված ներքին համոզմամբ չի գնահատել գործում առկա Ընկերության 09.07.2012 թվականի դիմումը, որով վերջինս Տեսչությանը խնդրել է փոփոխել Տեսչության 05.11.2009 թվականի թիվ 1000253 ակտը:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը համարում է բավարար՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 118.9-րդ հոդվածի, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը մասնակիորեն բեկանելու համար:

Միաժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում վարչական վարույթը վերսկսելուն պարտավորեցնելու պահանջի մասով անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 118.15-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետով սահմանված՝ դատական ակտը փոփոխելու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիայի) 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է ՀՀ Սահմանադրության և Կոնվենցիայի վերը նշված հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում, Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից:

Դատական ակտը փոփոխելիս Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Ինչ վերաբերում է թիվ 1000253 ստուգման ակտը մասնակիորեն փոփոխելու և այդ ակտով բյուջեի նկատմամբ տույժերը և տուգանքները 34.530.000 ՀՀ դրամ սահմանե-

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (175 – 176)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

97

Դատական պրակտիկա

լուն պարտավորեցնելու պահանջին, ապա հաշվի առնելով, որ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի» մասին ՀՀ օրենքի 51-րդ հոդվածին համապատասխան վարույթն իրականացրած մարմնին է վերապահված վարույթը վերսկսելու արդյունքում վարչական ակտը փոփոխելու լիազորությունը, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այս պահանջի մերժման մասով վիճարկվող դատական ակտը բեկանման ենթակա չէ, և այդ մասով այն պետք է թողնել անփոփոխ, սակայն սույն պարբերության մեջ նշված պատճառաբանությամբ:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 118.15-118.18-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 26.03.2013 թվականի որոշման՝ վարչական վարույթը վերսկսելուն պարտավորեցնելու պահանջի մասը և այն փոփոխել՝ հայցն այդ մասով բավարարել. ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի Սևանի տարածքային հարկային տեսչությանը պարտավորեցնել «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 51-րդ հոդվածի առաջին մասի «գ» կետի հիմքով վերսկսել 05.11.2009 թվականի թիվ 1000253 ակտով վարչական վարույթը:

Որոշման մնացած մասը թողնել անփոփոխ՝ սույն որոշման պատճառաբանություններով:

2. Դատական ծախսերի հարցը համարել լուծված:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (175 – 176)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՒՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԼԱԶ
(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2013 թվականի հոկտեմբերի 4-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 21.02.2013 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի ՀՀ գլխավոր դատախազության (այսուհետ՝ Դատախազություն) ընդդեմ Արմեն Պետրոսյանի, երրորդ անձ ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի (այսուհետ՝ Կոմիտե)՝ պետությանը պատճառված վնասի հատուցման պահանջի մասին,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Դատախազությունը պահանջել է Արմեն Պետրոսյանից բռնագանձել 11.681.500 ՀՀ դրամ:

ՀՀ Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ա. Սիսակյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 03.10.2012 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 21.02.2013 թվականի որոշմամբ Արմեն Պետրոսյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է՝ Դատարանի 03.10.2012 թվականի վճիռը բեկանվել է և փոփոխվել՝ հայցը մերժվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Արմեն Պետրոսյանը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը չի կիրառել «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը, 2-րդ մասը, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 17-րդ, 1058-րդ հոդվածները, որոնք պետք է կիրառեր, խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումները պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է այն հանգամանքը, որ Դատախազությունն Արմեն Պետրոսյանից գումար բռնագանձելու պահանջով հայց հարուցելիս ղեկավարվել է ոչ թե «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետով, այլ նույն հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով, որի համաձայն՝ դատախազի

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (175 – 176)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Ինֆորմաթյուն

Դատական պրակտիկա

կողմից պետական շահերի պաշտպանության հայց հարուցելն ընդգրկում է քաղաքացիական դատավարության կարգով պետության գույքային շահերի պաշտպանության հայցի հարուցումը, ինչը բխում է ՀՀ Սահմանադրության 103-րդ հոդվածով սահմանված պետական շահերի պաշտպանության հայց հարուցելու Դատախազության լիազորությունից և վերապահված չէ պետական այլ մարմնի:

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել, որ վնասի հատուցման համար պարտադիր պայման է իրավունքը խախտած անձի ոչ օրինաչափ վարքագծի, վնասների, դրանց ու ոչ օրինաչափ գործողության միջև պատճառահետևանքային կապի և վնաս պատճառողի մեղքի միաժամանակյա առկայությունը: Ինչ վերաբերում է Վերաքննիչ դատարանի այն պատճառաբանությանը, որ Դատախազությունը չի ներկայացրել որևէ ապացույց, որով կհիմնավորվեր Արմեն Պետրոսյանի ոչ օրինաչափ գործողության և պատճառված վնասի միջև պատճառահետևանքային կապի առկայությունը, սպա տվյալ դեպքում Դատախազությունը Դատարան է ներկայացրել Կոմիտեի քննչական վարչությունում նախապատրաստված նյութերում առկա փաստաթղթերի՝ Արմեն Պետրոսյանի բացատրությունների, համաներում կիրառելու մասին Արմեն Պետրոսյանի դիմումի, որով վերջինս ընդունել է հանցագործություն կատարելու փաստը, և քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին չբողոքարկված որոշման պատճենները, որոնցով հիմնավորվում է, որ վերջինիս անօրինական գործողությունների և պետությանը պատճառված վնասի միջև առկա է պատճառահետևանքային կապ:

Բացի այդ, Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է այն հանգամանքը, որ Արմեն Պետրոսյանի նկատմամբ քրեական գործ չի հարուցվել համաներման ակտի կիրառման հիմքով, ինչը ևս վկայում է արարքի առկայության, ոչ օրինաչափ վարքագծի, վնասի ու ոչ օրինաչափ գործողության միջև պատճառահետևանքային կապի և վնաս պատճառողի մեղքի առկայության մասին:

Վերաքննիչ դատարանը բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ չի հետազոտել գործում առկա ապացույցները, մասնավորապես՝ Կոմիտեի քննչական վարչությունում նախապատրաստված նյութերը, որոնց համաձայն՝ «Ռեստորան Ծաղկաճոր» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության (այսուհետ՝ Ընկերություն) տնօրեն Արմեն Պետրոսյանը, սեփական շահերից ելնելով, ստեղծել է անվճարումակության հատկանիշներ, ինչի հետևանքով պետությանը պատճառել է խոշոր չափի՝ 11.681.500 ՀՀ դրամի վնաս, որը հիմնավորվել է ՀՀ «Փորձագիտական կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի փորձագետի 13.01.2012 թվականի եզրակացությամբ և նյութերի նախապատրաստման ընթացքում ձեռք բերված այլ ապացույցներով:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 21.02.2013 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Դատարանի 03.10.2012 թվականի վճռին:

2.1 Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմնավորումները

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան ներկայացրած անձը նշել է, որ Ընկերության կողմից հարկային պարտավորությունների չկատարման կամ ոչ պատշաճ կատարման համար պատասխանատվությունը պետք է կրի Ընկերությունը, ումից նշված գումարը բռնագանձվել է: Ընկերության տնօրենը չի հանդիսանում հարկային պարտավորությունները կրող սուբյեկտ, իսկ գործով ապացուցված չէ վնասի հատուցման համար անհրաժեշտ պայմաններից և ոչ մեկը:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաս-

տերը.

1) «Փորձագիտական կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի 13.01.2012 թվականի թիվ 11-1445 եզրակացության համաձայն՝ Ընկերության ակտիվների և պարտավորությունների համալիր հետազոտման արդյունքից ելնելով՝ զուտ հաշվապահական և հարկային հաշվառման տեսանկյունից Ընկերությունը հնարավորություն չի ունեցել պետական բյուջեի հանդեպ իր պարտավորությունները մարելու: Եթե նախաքննությամբ պարզվի, որ Ընկերության անշարժ գույքի՝ ռեստորանի օտարումից իրականում ստացվել է կադաստրային արժեքի չափով հասույթ, այսինքն՝ օտարումն անհատույց չի կատարվել, ապա նման պայմաններում փորձաքննությամբ զուտ հաշվապահական և հարկային հաշվառման տեսանկյունից կդիտվի, որ Ընկերության տնօրենի կողմից արհեստածին ճանապարհով Ընկերությունում ստեղծվել են անվճարունակության հատկանիշներ, որի արդյունքում էլ Ընկերությունը գրկվել է պետական բյուջե վճարման ենթակա՝ 18.384,1 ՀՀ դրամի չափով պարտավորությունները վճարելու հնարավորությունից (գ.թ.14-22):

2) Կոմիտեի քննչական վարչության քննիչի 15.03.2012 թվականի որոշման համաձայն՝ Ընկերության տնօրեն Արմեն Պետրոսյանի վերաբերյալ նախապատրաստված նյութերով պարզվել է, որ նրա կողմից արհեստածին ճանապարհով Ընկերությունում ստեղծվել են անվճարունակության հատկանիշներ, սակայն քրեական գործի հարուցումը մերժվել է, և նրա նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 193-րդ հոդվածով քրեական հետապնդում չի իրականացվել՝ 19.06.2009 թվականի համաներման ակտի կիրառման հիմքով (գ.թ.11-12):

3) Արմեն Պետրոսյանի կողմից 10.03.2011 թվականին, 08.02.2012 թվականին և 16.04.2012 թվականին տրված բացատրությունների համաձայն՝ ինքն Ընկերության գույքը՝ ռեստորանը, օտարել է հատուցմամբ, իսկ պետությանը պատճառված վնասը չի վերականգնվել՝ ֆինանսական դժվարությունների պատճառով: Ընկերության գույքը՝ ռեստորանը, ինքն անձամբ է վաճառել և դրա դիմաց ստացել է 100.000 ԱՄՆ դոլար: Գույքի օտարումից հետո 2007 թվականին հաշվետվություն է ներկայացրել հարկային տեսչություն գույքի կադաստրային արժեքի՝ 58.407.663 ՀՀ դրամի չափով, որից էլ առաջացել է 11.681.500 ՀՀ դրամ պետական բյուջե վճարման ենթակա հարկի գումարը: Խնդրել է իր նկատմամբ կիրառել ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 19.06.2009 թվականին ընդունված համաներման ակտը և քրեական հետապնդում չիրականացնել (գ.թ.13, 23-26):

4) ՀՀ Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի 08.12.2009 թվականի վճռով ավարտվել է Ընկերության սնանկության գործը, Ընկերությունը չի ունեցել որևէ գույք իր պարտավորությունները, այդ թվում՝ 18.850.200 ՀՀ դրամ հարկային պարտավորությունները, Կոմիտեի Հրագրանի ՏՀՏ-ի նկատմամբ կատարելու համար (գ.թ.7-8):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելը բխում է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման գործառնության և գտնում, որ սույն գործով արտահայտած իրավական դիրքորոշումները կարևոր նշանակություն ունեն նմանատիպ գործերով միասնական դատական պրակտիկա ձևավորելու համար:

Սույն բողոքի քննության շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հարկային պարտավորությունները չկատարելու հետևանքով առաջացած վնասի գումարը տնտեսվարող սուբյեկտի տնօրենից (գործադիր

Դատական պրակտիկա

մարմնի ղեկավարից) բռնագանձելու պահանջի իրավաչափության հարցին ընդհանրապես, ինչպես նաև անդրադառնալ և գնահատման առարկա դարձնել այն դեպքերը, երբ վերջինիս նկատմամբ քրեական հետապնդումը չի իրականացվել կամ դադարեցվել է քրեական դատավարության տարբեր փուլերում և տարբեր համաներման ակտերի կիրառմամբ:

Վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշումներում անդրադարձել է դատախազության՝ տնտեսվարող սուբյեկտի տնօրենից (գործադիր մարմնի ղեկավարից) հարկային պարտավորությունները չկատարելու հետևանքով առաջացած վնասի գումարը բռնագանձելու հայց ներկայացնելու լիազորության հարցին՝ արձանագրելով նման լիազորության առկայությունը, ինչպես նաև նման վնասի գանձման համար անհրաժեշտ պայմանների հարցին (ի թիվս այլոց՝ տես՝ ՀՀ գլխավոր դատախազությունն ընդդեմ Վալենտինա Սկրոչյանի՝ վնասը հատուցելու պահանջի մասին թիվ ԵԿԴ/3058/02/11 գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 05.04.2013 թվականի որոշումը): Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում վերահաստատել նշված գործով արտահայտած որոշ դիրքորոշումներ, որոնք առանցքային նշանակություն ունեն սույն բողոքի քննության համար:

Հաշվի առնելով նմանատիպ գործերի քննության ընթացքում առկա իրավակարգավորման առանձնահատկությունները՝ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարել ընդգծել, որ համաներում կիրառելու պարագայում անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում լրացում և փոփոխություն կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2011 թվականի մայիսի 23-ի թիվ ՀՕ-145-Ն օրենքով կատարված փոփոխությունից հետո նշված գումարների վճարված լինելը պարզելու հարցը քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականությունն է:

Օրենսդրական գործող կարգավորումը հնարավոր է համարում նաև չվճարված կամ պակաս վճարված հարկերն ու տուրքերը գանձելու հարցին անդրադառնալը մինչև համաներման ակտի կիրառմամբ քրեական գործի հարուցումը մերժելու, քրեական հետապնդում չիրականացնելու, կամ հարուցված քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշում կայացնելը: Այսպես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 13-րդ կետի համաձայն՝ քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթը ենթակա է կարճման, եթե ընդունվել է համաներման ակտ:

Նույն հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ նույն հոդվածի առաջին մասի 6-րդ և 13-րդ կետերում նշված հիմքերով գործի վարույթի կարճում և քրեական հետապնդման դադարեցում չի թույլատրվում, եթե դրա դեմ առարկում է մեղադրյալը: Այս դեպքում գործի վարույթը շարունակվում է սովորական կարգով: Նույն հոդվածի առաջին մասի 13-րդ կետում նշված հիմքով գործի հարուցման մերժում, վարույթի կարճում և քրեական հետապնդման դադարեցում չի թույլատրվում, եթե չի հատուցվել կամ այլ կերպ չի հարթվել պատճառված վնասը, կամ առկա է վեճ հատուցման ենթակա վնասի կապակցությամբ: Այս դեպքում ևս գործի վարույթը շարունակվում է սովորական կարգով:

Վերոգրյալը հիմք ընդունելով՝ Վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ տնտեսվարող սուբյեկտի ղեկավարի (կամ պատասխանատու պաշտոնատար անձի) կատարած գործողությունների (անգործության) հետևանքով հարկային պարտավորությունները չկատարելու դեպքում դրանք տնտեսվարող սուբյեկտի ղեկավարից որպես պետությանը պատճառված վնաս քաղաքացիական հայց հարուցելու միջոցով կարող են գանձվել մինչև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում վերը նշված փոփոխու-

թյան կատարումն իրականացված հակաիրավական արարքների արդյունքում պատճառված վնասի համար, քանի որ նշված փոփոխությունից հետո համաներման ակտի ընդունման և համաներում կիրառելու մասին որոշման առկայության պարագայում գործում է պատճառված վնասի հատուցված լինելու կամ վնասի հետ կապված վեճի բացակայության կանխավարկածը:

Նման եզրահանգման համար Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում նաև Գարիկ Ղազարյանի վերաբերյալ որոշմամբ արտահայտված հետևյալ իրավական դիրքորոշումը (տես՝ Գարիկ Ղազարյանի վերաբերյալ թիվ ՏԳ/0088/01/11 քրեական գործով Վճռաբեկ դատարանի 30.03.2012 թվականի որոշումը): 2011 թվականի մայիսի 23-ին ընդունված «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում լրացում և փոփոխություն կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-145-Ն օրենքի հիման վրա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածում կատարվել է լրացում, համաձայն որի՝ «Սույն հոդվածի առաջին մասի 13-րդ կետում նշված հիմքով (ընդունվել է համաներման ակտ) գործի հարուցման մերժում, վարույթի կարճում և քրեական հետապնդման դադարեցում չի թույլատրվում, եթե չի հատուցվել կամ այլ կերպ չի հարթվել պատճառված վնասը, կամ առկա է վեճ հատուցման ենթակա վնասի կապակցությամբ: Այս դեպքում ևս գործի վարույթը շարունակվում է սովորական կարգով»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ քրեական գործերով վարույթը կարգավորվում է քրեական դատավարական այն օրենքով, որը գործում է համապատասխանաբար հետաքննության, նախաքննության կամ գործը դատարանում քննելու ժամանակ: Դատավարության մասնակիցների իրավունքները վերացնող կամ սահմանափակող, ինչպես նաև նրանց վիճակն այլ կերպ վատթարացնող քրեական դատավարական օրենքը հետադարձ ուժ չունի և չի տարածվում մինչև այդ օրենքն ուժի մեջ մտնելն սկսված վարույթի վրա:

Չարգացնելով Ա. Հարությունյանի գործով որոշման մեջ ձևավորված իրավական դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ ժամանակի մեջ քրեադատավարական իրավունքի նորմերի գործողության առանձնահատկությունն այն է, որ գործի քննության կոնկրետ փուլում կիրառման ենթակա են տվյալ պահին գործող քրեադատավարական օրենքի դրույթները՝ անկախ այն հանգամանքից, թե ինչ քրեադատավարական օրենք է գործել հանցանքը կատարելու պահին: Ժամանակի մեջ քրեադատավարական օրենքի գործողության՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված կանոնից միակ բացառությունը նախատեսված է նույն հոդվածի 2-րդ մասով, որը վերաբերում է դատավարության մասնակիցների իրավունքները վերացնող կամ սահմանափակող, ինչպես նաև նրանց վիճակն այլ կերպ վատթարացնող քրեադատավարական օրենքի հետադարձ ուժի արգելքին: Նշված արգելքի իմաստով սկսված վարույթի ընթացքում կիրառման ենթակա չէ դատավարության մասնակիցների իրավունքները վերացնող կամ սահմանափակող, ինչպես նաև նրանց վիճակն այլ կերպ վատթարացնող քրեական դատավարական օրենքը: Այլ կերպ՝ սկսված վարույթը շարունակվում է քրեադատավարական հին օրենքին համապատասխան, եթե նոր օրենքով վերացվում, սահմանափակվում են դատավարության մասնակցի իրավունքները կամ այլ կերպ վատթարացվում է նրա վիճակը:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ դատավարության մասնակցի իրավունքները և կարգավիճակը կապված են քրեական դատավարության կոնկրետ փուլում որոշակի իրավահարաբերությունների առկայության հետ: Նշված իրավահարաբերությունների առկայությամբ պայմանավորված՝ քրեական գործով վարույթի ըն-

Դատական պրակտիկա

թացքում դատավարության մասնակիցը ձեռք է բերում տվյալ փուլին բնորոշ կարգավիճակ և դրանից բխող իրավունքներ: Ուստի, քրեադատավարական օրենքի փոփոխության հետևանքով անձի իրավունքների սահմանափակման կամ նրա վիճակի վատթարացման մասին դատողություններ անելու համար յուրաքանչյուր դեպքում անհրաժեշտ է պարզել, թե նախքան քրեադատավարական օրենքում փոփոխություն կատարելն անձն արդյոք օժտված է եղել որոշակի իրավունքով, որը սահմանափակվել է, կամ ունեցել է որոշակի կարգավիճակ, որը վատթարացել է օրենքի փոփոխության հետևանքով:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով արգելվում է կիրառել դատավարական այն օրենքը, որը վերացնում կամ սահմանափակում է այդ օրենքի ուժի մեջ մտնելու պահին դատավարության մասնակցի ունեցած իրավունքը, ինչպես նաև այլ կերպ վատթարացնում է նրա՝ այդ պահին ունեցած կարգավիճակը:

Վերը նշված քրեական գործով Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է նաև, որ գործով քննարկման առարկա հանդիսացող՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածում կատարված լրացման վերլուծությունից երևում է, որ այն ուղղակիորեն կապված է համաներման ակտի հետ և սահմանում է դրա կիրառման արգելք: Մասնավորապես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածում կատարված լրացման համաձայն՝ արգելվում է համաներման հիմքով գործի հարուցումը մերժել, վարույթը կարճել, քրեական հետապնդումը դադարեցնել, եթե չի հատուցվել կամ այլ կերպ չի հարթվել պատճառված վնասը, կամ առկա է վեճ հատուցման ենթակա վնասի կապակցությամբ: Հետևաբար, «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում լրացում և փոփոխություն կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-145-Ն օրենքի հիման վրա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածում կատարված լրացումը փոխկապակցված է համաներման կոնկրետ ակտի հետ և առանց դրա կիրառվել չի կարող:

«Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում լրացում և փոփոխություն կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-145-Ն օրենքն ընդունվել է 2011 թվականի մայիսի 23-ին, «ՀՀ պաշտոնական տեղեկագրում» հրապարակվել է 2011 թվականի մայիսի 24-ին և ուժի մեջ է մտել 2011 թվականի մայիսի 25-ին: «Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի որոշումն ընդունվել է ուժի մեջ է մտել 2011 թվականի մայիսի 26-ին:

Մեջբերված ժամկետների հետ համադրելով վերոնշյալ վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ «Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի որոշումն ընդունվել է, և դրանից բխող իրավահարաբերությունները ծագել են «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություն և լրացում կատարելու մասին» ՀՕ-145-Ն օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո: Այլ կերպ՝ այն պահին, երբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածում համաներման կիրառման համար սահմանվել է լրացուցիչ արգելք, Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ հայտարարված համաներումը դեռևս ընդունված չի եղել, և դրա հետ կապված որևէ իրավահարաբերություն գոյություն չի ունեցել:

Վերոնշյալ դիրքորոշումները հիմք ընդունելով՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ պատճառված վնասի հատուցված լինելու կանխավարկածի գործելու հնարավորությանն այն դեպքերում, երբ տնտեսվարող սուբյեկտի

տնօրենի (գործադիր մարմնի ղեկավարի) նկատմամբ քրեական հետապնդում չի իրականացվել կամ դադարեցվել է քրեական դատավարության տարբեր փուլերում և տարբեր համաներման ակտերի կիրառմամբ:

Նախաքննության փուլում քրեական հետապնդումը չիրականացնելը կամ դադարեցնելը համաներման ակտերի կիրառմամբ

1) Դատարանները նմանատիպ գործեր քննելիս պետք է անդրադառնան այն հանգամանքին, թե նախաքննության փուլում քրեական հետապնդումը չիրականացնելու կամ դադարեցնելու համար հիմք է հանդիսացել «Համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2009 թվականի հունիսի 19-ի որոշման, թե «Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2011 թվականի մայիսի 26-ի որոշման կիրառումը:

Ըստ այդմ, եթե քրեական հետապնդումը չի իրականացվել կամ դադարեցվել է մինչև վերոնշյալ օրենսգրքում փոփոխության կատարումը և կիրառվել է «Համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2009 թվականի հունիսի 19-ի որոշումը, ապա չի կարող գործել պատճառված վնասի հատուցված լինելու կանխավարկածը, քանի որ հետապնդումը դադարեցնելու պահին գործող քրեադատավարական օրենսգիրքը չի նախատեսել համաներման ակտի կիրառմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու դեպքում նյութական վնասի հատուցված լինելու պայման: Իսկ Համաներում հայտարարելու մասին ՀՀ Ազգային ժողովի 2009 թվականի հունիսի 19-ի որոշման 8-րդ կետի 6-րդ ենթակետը թեև պարունակում է համաներման ակտի կիրառման արգելք, այնուամենայնիվ դա վերաբերում է այն դեպքերին, երբ հատուցված չէ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով սահմանված տուժողին հասցված նյութական վնասը: Այլ կերպ՝ այս դեպքում խոսքը չի վերաբերում նախաքննության փուլում քրեական հետապնդումը չիրականացնելուն կամ դադարեցնելուն և կիրառելի է այն դեպքերի համար, երբ համաներումը կիրառվում է դատապարտյալների նկատմամբ:

- Այն դեպքերում, երբ քրեական հետապնդումը չի իրականացվել կամ դադարեցվել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում կատարված վերոնշյալ փոփոխությունից հետո, սակայն կիրառվել է «Համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2009 թվականի հունիսի 19-ի որոշումը, ապա անձի վիճակը վատթարացնող օրենքի հետադարձ ուժի վերաբերյալ արտահայտված վերոնշյալ դիրքորոշմամբ չի գործում պատճառված վնասի հատուցված լինելու կանխավարկածը:

- Իսկ այն դեպքում, երբ քրեական հետապնդումը նախաքննության փուլում չի իրականացվել կամ դադարեցվել է «Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2011 թվականի մայիսի 26-ի որոշման կիրառմամբ, գործում է պատճառված վնասի հատուցված լինելու կանխավարկածը:

Դատական քննության փուլում քրեական հետապնդումը դադարեցնելը համաներման ակտի կիրառմամբ.

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 292-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ քրեական գործն իր վարույթ ընդունած դատավորը հետագոտում է գործի նյութերը և քրեական գործը վարույթ ընդունելու պահից 15 օրվա ընթացքում կայացնում հետևյալ որոշումներից մեկը՝ (...) քրեական գործի վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատական քննության փուլում դատարանի

Դատական պրակտիկա

կողմից քրեական հետապնդումը համաներման ակտի կիրառման հիմքով դադարեցնելու դեպքում սույն բողոքի շրջանակներում քննվող հարցի համատեքստում իրավակարգավորման առանձնահատկությունները չեն տարբերվում նախաքննության ընթացքում նույն հիմքով քրեական հետապնդումը դադարեցնելու իրավակարգավորումից, հետևաբար վերոնշյալ մեկնաբանությունները հավասարապես կիրառելի են նաև այս դեպքում:

Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում արձանագրել, որ համաներման ակտի կիրառման վերը նշված դեպքերից տարբերվում է այն դեպքը, երբ անձի նկատմամբ մեղադրական դատավճիռ կայացնելիս կամ նրա նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո կիրառվում է համաներման՝ պատժաչափի կրճատման, պատիժը կրելուց ազատելու ձևով: Նման դեպքերի համար կիրառելի չէ պատճառված վնասի հատուցված լինելու կանխավարկածը, քանի որ այս իրավիճակում տեղի չի ունենում քրեական հետապնդման դադարեցում:

Սույն վեճի նկատմամբ վերոնշյալ մեկնաբանությունների կիրառումը

Սույն գործով հայցը բավարարելիս Դատարանը պատճառաբանել է, որ Արմեն Պետրոսյանն իր ոչ իրավաչափ և անօրինական գործողություններով ստեղծել է Ընկերության սնանկության հատկանիշներ և պետությանը պատճառել է 11.681.500 ՀՀ դրամի վնաս, այսինքն՝ կատարել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 193-րդ հոդվածի հատկանիշներով նախատեսված արարք, սակայն պետությանը պատճառված վնասը կանոնաչափի վերականգնել:

Վերաքննիչ դատարանը վերաքննիչ բողոքը բավարարելու հիմքում դրել է այն պատճառաբանությունը, որ տվյալ դեպքում որպես հանցագործության առկայությունը հիմնավորող ապացույց Դատախազությունը վկայակոչել է ՀՀ «Փորձագիտական կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի 13.01.2012 թվականի թիվ 11-1445 եզրակացությունը և Արմեն Պետրոսյանի կողմից տրված՝ 16.04.2012 թվականի բացատրության արձանագրությունը՝ նշելով, որ դրանցով հիմնավորվում է, որ գործով պատասխանողը մեղավոր է կանխամտածված անվճարումակություն ստեղծելու համար, որի հետևանքով պետությանը պատճառվել է 11.681.500 ՀՀ դրամ գումարի վնաս: Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ մեղադրյալի կողմից «հանցագործության կատարման փաստն ընդունելը», համաներման կիրառելու դեմ չառարկելը կամ համաներման միջոցով քրեական գործի հարուցումը մերժվելու հանգամանքը չի կարող հավասարեցվել և նույնացվել դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած մեղադրական դատավճռի հետ: Այսինքն՝ Արմեն Պետրոսյանի նկատմամբ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռ առկա չէ, հետևաբար գործում է վերջինիս անմեղության կանխավարկածը, որպիսի պայմաններում հանցագործությունը, այսինքն՝ քրեորեն պատժելի ոչ իրավաչափ գործողություն և դրանով ուղղակիորեն պետությանը պատճառված գույքային վնաս պատճառելու հանգամանքը հաստատված չէ:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանի պատճառաբանությունն անհիմն է և չէր կարող հիմք հանդիսանալ վերաքննիչ բողոքը բավարարելու համար, հետևյալ հիմնավորմամբ.

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ «Փորձագիտական կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի 13.01.2012 թվականի թիվ 11-1445 եզրակացությամբ նշվել է, որ Ընկերությունը հնարավորություն չի ունեցել պետական բյուջեի հանդեպ իր պարտավորությունները մարելու: Եթե նախաքննությամբ պարզվի, որ Ընկերության անշարժ գույքի՝ ռեստորանի օտարումից իրականում ստացվել է կադաստրային արժեքի չափով հասույթ, այսինքն՝ օտարումն անհատույց չի կատարվել, ապա նման պայմաններում փորձաքն-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 - 2 (175 - 176)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

նությամբ գուտ հաշվապահական և հարկային հաշվառման տեսանկյունից կողմի, որ Ընկերության տնօրենի կողմից արհեստածին ճանապարհով Ընկերությունում ստեղծվել են անվճարունակության հատկանիշներ, որի արդյունքում էլ Ընկերությունը գրվել է պետական բյուջե վճարման ենթակա՝ 18.384,1 ՀՀ դրամի չափով պարտավորությունները վճարելու հնարավորությունից:

Գործում առկա՝ Ընկերության տնօրեն Արմեն Պետրոսյանի կողմից 10.03.2011 թվականին, 08.02.2012 թվականին և 16.04.2012 թվականին տրված բացատրությունների համաձայն՝ Ընկերության գույքը՝ ռեստորանը, իր կողմից օտարվել է հատուցմամբ, իսկ պետությանը պատճառված վնասը չի վերականգնվել՝ ֆինանսական դժվարությունների պատճառով: Ընկերության գույքը՝ ռեստորանը, ինքն անձամբ է վաճառել և դրա դիմաց ստացել է 100.000 ԱՄՆ դոլար: Գույքի օտարումից հետո 2007 թվականին հաշվետվություն է ներկայացրել հարկային տեսչություն գույքի կադաստրային արժեքի՝ 58.407.663 ՀՀ դրամի չափով, որից էլ առաջացել է 11.681.500 ՀՀ դրամ պետական բյուջե վճարման ենթակա հարկի գումարը: Խնդրել է իր նկատմամբ կիրառել ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 19.06.2009 թվականին ընդունված համաներման ակտը և քրեական հետապնդում չիրականացնել: Կոմիտեի քննչական վարչության 15.03.2012 թվականի որոշմամբ քրեական գործի հարուցումը մերժվել է, և Արմեն Պետրոսյանի նկատմամբ քրեական հետապնդում չի իրականացվել 19.06.2009 թվականի համաներման ակտի կիրառմամբ, այսինքն՝ մինչև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում 2011 թվականին կատարված փոփոխությունը գործող իրավական հիմքով, հետևաբար սույն որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած դիրքորոշումների հաշվառմամբ նման պայմաններում չի գործում վնասի հատուցված լինելու կանխավարկածը:

Միաժամանակ սույն գործում առկա՝ ՀՀ Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի 08.12.2009 թվականի «Մանկության գործն ավարտելու մասին» վճռից պարզ է դառնում, որ սնանկության վարույթի ընթացքում պետության նկատմամբ ունեցած հարկային պարտավորությունները չեն մարվել:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործում առկա ապացույցներով կարող է հաստատվել Արմեն Պետրոսյանի ոչ օրինաչափ գործողություններով պետությանը վնաս պատճառելու փաստը, որի դեպքում Դատախազությունն օրենքի ուժով իրավասու է պետական շահերի պաշտպանության հայց հարուցել:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 21.02.2013 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել ՀՀ Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան՝ նոր քննության:

2. Դատական ծախսերի բաշխման հարցին անդրադառնալ գործի նոր քննության ընթացքում:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (175 – 176)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

107

Ռատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ**

ՈՐՈՇՈՒՄ N-05L

**«ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՈՆՆԵՐ ԶԲԱՂԵՑՐԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ
ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՕՐԵՆՔԻ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ
ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆՆ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

Հայաստանի Հանրապետության դատական համակարգի բարեփոխման և եվրոպական չափանիշներին համապատասխանեցման միջոցառումների շրջանակներում ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից դեռևս 1998 թվականի հունիսի 17-ին և 1998 թվականի հունիսի 18-ին ընդունվեցին համապատասխանաբար «Դատավորի կարգավիճակի մասին» և «Դատարանակազմության մասին» ՀՀ օրենքները: Նշված օրենքներով Հայաստանի Հանրապետությունում ներդրվեց արդարադատության բոլորովին նոր հայեցակարգ և ձևավորվեցին 1995 թվականի հուլիսի 5-ին ընդունված Սահմանադրությունում ամրագրված սկզբունքներին համապատասխան արդարադատություն իրականացնող դատական մարմիններ: Ընդ որում, դատավորների անկախության ապահովմանն ուղղված սոցիալական երաշխիքների սահմանման անհրաժեշտությունից ելնելով՝ օրենսդիրը «Դատավորի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 18-րդ հոդվածում նախատեսեց դատավորի բարձր կենսաթոշակի (նրա վերջին զբաղեցրած պաշտոնի համար նախատեսված աշխատավարձի 75 տոկոսի չափով) իրավունքը: Նշված իրավակարգավորմամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդիրն առաջին անգամ ՀՀ դատավորներին ապահովեց արդարադատություն իրականացնող մարմնի կարգավիճակին հարիր սոցիալական երաշխիքով՝ վերջին աշխատավարձին հնարավորինս մոտ կենսաթոշակով:

Հետագայում՝ 2004 թվականի մարտի 31-ին, ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվեց ««Դատավորի կարգավիճակի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություն կատարելու մասին» ՀՕ-61-Ն օրենքը, որով փորձ արվեց նվազեցնել դատավորների կենսաթոշակի չափը՝ սահմանելով կենսաթոշակ՝ դատավորի զբաղեցրած վերջին պաշտոնի համար սահմանված պաշտոնային դրույքաչափի 75 տոկոսի և պետական կենսաթոշակի տարբերության չափով: Սակայն ՀՀ սահմանադրական դատարանն՝ իր 2006 թվականի սեպտեմբերի 20-ի ՍԴՈ-647 որոշմամբ տվյալ նորմով նախատեսված դրույքը, համաձայն որի՝ կենսաթոշակի ամենամսյա հավելավճարի որոշման համար հիմք է ընդունվում դատավորի զբաղեցրած վերջին պաշտոնի համար սահմանված պաշտոնային դրույքաչափի, այլ ոչ թե աշխատավարձի, 75 տոկոսը, ճանաչեց Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 94-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջներին հակասող և անվավեր:

Այնուհետև՝ դատական համակարգի բարեփոխումների արդեն հաջորդ փուլում, 2007 թվականի փետրվարի 21-ին ընդունվեց ՀՀ դատական օրենսգիրքը, իսկ հաջորդ օրը՝ «ՀՀ դատական օրենսգիրքն ուժի մեջ մտնելու մասին» ՀՀ օրենքը, որով ուժը կորցրած ճանաչվեցին 1998 թվականի հունիսի 17-ի «Դատավորի կարգավիճակի մասին» և 1998 թվականի հունիսի 18-ի «Դատարանակազմության մասին» ՀՀ օրենքները:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 - 2 (175 - 176)
ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
108

որը Հաջորդիվ՝ 2008 թվականի մայիսի 26-ին ընդունվեց ««ՀՀ դատական օրենսգիրքն ուժի մեջ մտնելու մասին» ՀՀ օրենքում լրացում կատարելու մասին» ՀՕ-72-Ն օրենքը, որի 1-ին հոդվածով «ՀՀ դատական օրենսգիրքն ուժի մեջ մտնելու մասին» ՀՀ 2007թ. փետրվարի 22-ի ՀՕ-137-Ն օրենքը լրացվեց հետևյալ բովանդակությամբ 2.1-րդ հոդվածով.

«Հոդված 2.1. Դատավորի պաշտոնում 10 և ավելի տարի աշխատած և Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 167-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 5-րդ կետերով, ինչպես նաև 4-րդ մասի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքերով պաշտոնից ազատված անձի կենսաթոշակի նկատմամբ սահմանվում է ամենամսյա հավելավճար նրա՝ որպես դատավոր զբաղեցրած վերջին պաշտոնի համար ստացած աշխատավարձի 75 տոկոսի և պետական կենսաթոշակի տարբերության չափով, որը վճարվում է Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի միջոցների հաշվին:»:

Այս դրույթով օրենսդիրը շարունակեց հավատարիմ մնալ այն սկզբունքին, համաձայն որի՝ դատավորին պետք է նշանակվի կենսաթոշակ իր վերջին աշխատավարձին հնարավորինս մոտ չափով:

Սակայն այս բաղաբաղանությունը երկար չտևեց և արդեն 2010 թվականի հոկտեմբերի 5-ին ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվեց ««ՀՀ դատական օրենսգիրքն ուժի մեջ մտնելու մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություն կատարելու մասին» ՀՕ-141-Ն օրենքը, որով, ի թիվս այլնի, «ՀՀ դատական օրենսգիրքն ուժի մեջ մտնելու մասին» ՀՀ օրենքի 2.1-րդ հոդվածում տեղ գտած «վերջին պաշտոնի համար ստացած աշխատավարձի 75 տոկոսի և պետական կենսաթոշակի տարբերության չափով» բառերը փոխարինվեցին «վերջին 1 տարվա ընթացքում որպես դատավոր զբաղեցրած պաշտոնի համար ստացած միջին աշխատավարձի 55 տոկոսի և պետական կենսաթոշակի տարբերության չափով» բառերով: Դեռևս այս փոփոխությունից սկսած դատավորի կենսաթոշակի և նրա վերջին աշխատավարձի միջև եղած տարբերությունը դարձավ զգալի:

Հետագայում՝ 2012 թվականի դեկտեմբերի 19-ին, ընդունվեցին նաև ««ՀՀ դատական օրենսգիրքն ուժի մեջ մտնելու մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություն կատարելու մասին» ՀՕ-245-Ն և «ՀՀ դատական օրենսգրքում փոփոխություն և լրացում կատարելու մասին» ՀՕ-246-Ն օրենքները, որոնցով «ՀՀ դատական օրենսգիրքն ուժի մեջ մտնելու մասին» ՀՀ օրենքի 2.1-րդ հոդվածը փոխարինվեց ՀՀ դատական օրենսգրքի 75.1-րդ հոդվածով, որով, սակայն, դատավորի կենսաթոշակի չափն էական փոփոխությունների չենթարկվեց: Այդ հոդվածը սահմանում էր հետևյալը.

«1. Որպես դատավոր առնվազն 10 տարի պաշտոնավարած անձին, որի լիազորությունները դադարեցվել են սույն օրենսգրքի 167-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 5-րդ կետերով, ինչպես նաև 4-րդ մասի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքերով, նշանակվում է կենսաթոշակ՝ վերջին 1 տարվա ընթացքում որպես դատավոր զբաղեցրած պաշտոնի համար ստացած միջին աշխատավարձի ընդհանուր գումարի և զրո ամբողջ ինը տասնորդական գործակցի արտադրյալի 55 տոկոսի չափով:

2. Դատավորի պաշտոն զբաղեցրած անձին նշանակված կենսաթոշակի չափը չի կարող գերազանցել որպես դատավոր զբաղեցրած վերջին պաշտոնի համար Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածով սահմանված պաշտոնային դրույքաչափի 92 տոկոսը:

3. Կենսաթոշակի չափը վերահաշվարկվում է որպես դատավոր զբաղեցրած վերջին պաշտոնի համար Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածով սահմանված՝ դատավորի պաշտոնային դրույքաչափը բարձրացվելու դեպքում՝ պաշտոնային դրույքաչափի բարձրացմանը համամասնորեն:

Դատական պրակտիկա

4. Դատավորի պաշտոնը զբաղեցրած անձի միջին աշխատավարձը և ստաժը հաշվարկելու, կենսաթոշակը նշանակելու (վերահաշվարկելու), վճարելու կարգը, ինչպես նաև կենսաթոշակ նշանակելու համար անհրաժեշտ փաստաթղթերի ցանկը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:»:

Մինչդեռ, ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 12.12.2013թ. ընդունվեց «Պետական պաշտոններ զբաղեցրած անձանց սոցիալական երաշխիքների մասին» ՀՀ օրենքը (այսուհետ՝ Օրենք), որով, ի թիվս այլնի, միասնական կարգով սահմանվեցին պետական պաշտոններ զբաղեցրած անձանց (այդ թվում՝ դատավորների) կենսաթոշակ ստանալու իրավունքը և չափը: Օրենքի 2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ սույն օրենքում սահմանված կենսաթոշակի իրավունք ունի դատավորի պաշտոնում առնվազն 10 տարի պաշտոնավարած անձը, որի լիազորությունները դադարեցվել են ՀՀ դատական օրենսգրքի 167-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով և 4-րդ մասի 2-րդ կետով և նախատեսված հիմքերով, ինչպես նաև դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած վճռով անգործունակ ճանաչվելու հիմքով: Միաժամանակ, նույն օրը ընդունվեց, 28.12.2013թ. ստորագրվեց և 01.07.2014թ. ուժի մեջ կմտնի նաև «ՀՀ դատական օրենսգրքում փոփոխություն կատարելու մասին» ՀՕ-196-Ն ՀՀ օրենքը, որով ուժը կորցրած ճանաչվեց ՀՀ դատական օրենսգրքի 75.1-րդ հոդվածը: Օրենսդրական սույն փոփոխություններով ոչ միայն դատավորների սոցիալական ապահովության հարցը կարգավորվում է մյուս պաշտոնյաների հետ համատեղ, հաշվի չառնելով դատավորների սոցիալական երաշխիքների հատուկ կարգավորման անհրաժեշտությունը, այլև՝ դատավորների կենսաթոշակի արդեն իսկ ցածր չափը կրկին էականորեն նվազեցվում է: Այսպիսով, նախատեսվող փոփոխություններով դատավորի վերջին աշխատավարձի և կենսաթոշակի չափերն այն աստիճան կտարբերվեն, որ կդառնան անհամեմատելի:

Հարկ է նկատել, որ ՀՀ Սահմանադրության 94-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարանների անկախությունը երաշխավորվում է Սահմանադրությամբ և օրենքներով: ՀՀ Սահմանադրության 97-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի համաձայն՝ արդարադատություն իրականացնելիս դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամն անկախ են, ենթարկվում են միայն Սահմանադրությանը և օրենքին: Դատավորի և սահմանադրական դատարանի անդամի գործունեության երաշխիքները և պատասխանատվության հիմքերն ու կարգը սահմանվում են Սահմանադրությամբ և օրենքով:

Այս կապակցությամբ ՀՀ դատարանների նախագահների խորհուրդն արձանագրում է, որ դատարանների անկախությունը վերացական հասկացություն չէ: Այն ենթադրում է գործառնական, կառուցակարգային, նյութական ու սոցիալական անկախության այնպիսի նախադրյալներ, որոնք անհրաժեշտ ու բավարար են դատարանների ու ողջ դատական իշխանության անկախությունը երաշխավորելու համար: Հետևաբար, ենթադրվում է, որ դատարանների անկախության ապահովման համար ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքներով պետք է ստեղծվեն անհրաժեշտ սահմանադրաիրավական երաշխիքներ: Դատական իշխանության անկախության կարևորագույն երաշխիք է հանդիսանում դատավորի հատուկ սահմանադրաիրավական կարգավիճակը: Դատավորի կարգավիճակը սահմանվում է ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքով, որպեսզի ապահովվի արդարադատության իրականացումն անկախ և անաչառ դատարանի կողմից: Այդ նպատակով հռչակվում է դատավորի անփոփոխելիությունն ու անձեռնմխելիությունը, ինչպես նաև նախատեսվում են դատավորների անկախության նյութական և սոցիալական երաշխիքներ: Դատավորի կարգավիճակը ոչ միայն դատական իշխանության անկախության ապահովման երաշխիքն է, այլ նաև

անհատի ընդհանուր սահմանադրաիրավական կարգավիճակի երաշխիքը:

Դատավորի կարգավիճակի կարևորագույն տարր են հանդիսանում դատավորի անկախության նյութական և սոցիալական երաշխիքները, որոնց պատշաճ չափա-
հովման դեպքում դատավորի անկախության մյուս բոլոր երաշխիքները դառնում են
անարդյունավետ:

Հետևապես, դատավորի անկախությունը, որն ամրագրված է ՀՀ Սահմանադրու-
թյամբ, ապահովվում է նաև դատավորին պետության հաշվին՝ նրա բարձր կարգավի-
ճակին համապատասխան, նյութական և սոցիալական ապահովման տրամադրմամբ,
որն իր մեջ ներառում է նաև դատավորի բարձր կենսաթոշակ ստանալու իրավունքը:

Այսպիսով, ՀՀ դատարանների նախագահների խորհուրդն արձանագրում է, որ
թոշակի անցած կամ անցնող դատավորների համար բարձր կենսաթոշակի սահմա-
նումը պայմանավորված է նրանց հատուկ կարգավիճակով, մասնագիտական գոր-
ծունեության առանձնահատկությամբ, դատավորներին խիստ պահանջներ ներկա-
յացնելու և այլ աշխատանքի հետ անհամատեղելիության կանոնների պահպանման
անհրաժեշտությամբ: Դատավորի սոցիալական ապահովության համար կարևոր է ոչ
միայն որպես դատավոր պաշտոնավարելու ժամանակահատվածում ստացած աշ-
խատավարձը, այսինքն՝ ոչ միայն բարձր աշխատավարձ սահմանելը, այլև այն հան-
գամանքը, որ նշված ոլորտի պաշտոնատար անձինք պետք է սոցիալապես պաշտ-
պանված լինեն իրենց պաշտոնավարման ժամկետը լրանալուց հետո ևս: Իսկ սա
հնարավոր է ապահովել բացառապես վերը նշված անձանց համար համապատաս-
խան բարձր կենսաթոշակ սահմանելով:

Այս կապակցությամբ ՀՀ սահմանադրական դատարանն՝ իր 2006 թվականի սեպ-
տեմբերի 20-ի ՍԴՈ-647 որոշման (հետագայում նաև 2009թ. հուլիսի 7-ի ՍԴՈ-811
որոշման) շրջանակներում նշել է, որ ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ, 91-րդ, 94-րդ, 97-րդ
հոդվածների դրույթները հիմնարար սահմանադրական սկզբունքներ են, որոնք ամ-
րագրում են դատարանների՝ որպես միասնական պետական իշխանության ինքնու-
րույն թևի՝ դատական իշխանության, և դատավորների՝ որպես դատական իշխանու-
թյան միակ կողմերի, սահմանադրական կարգավիճակը՝ սահմանադրորեն երաշ-
խավորելով նրանց անկախությունը: Օրենքները կոչված են իրավական լրացուցիչ
երաշխիքներ ստեղծելու այդ անկախության ամրապնդման համար: **Այս առումով,
դատավորների համար բարձր կենսաթոշակի սահմանումը ոչ թե նրանց տրվող արտու-
նություն է, այլ հանրային և առաջին հերթին՝ արդարադատության շահերի պաշտպա-
նության միջոց, նրանց անկախության սոցիալական երաշխիք:** ՀՀ սահմանադրական
դատարանը միաժամանակ արձանագրել է, որ 2000թ. հունիսի 28-ին Եվրախորհրդի
Խորհրդարանական վեհաժողովում ներկայացված՝ Եվրոպայի խորհրդին անդամակ-
ցության ՀՀ պարտավորությունների մեջ դատաիրավական համակարգի համալիր
բարեփոխումների խնդիր դրվեց, որի առաջնահերթ նպատակը նույնպես դատական
համակարգի անկախության երաշխավորումն էր: Սահմանադրական դատարանը
գտել է, որ կարևոր է միջազգային պրակտիկայի կողմից ճանաչված և 1998թ. ընդուն-
ված՝ «Դատավորների կարգավիճակի մասին» եվրոպական խարտիայում հատուկ
կարևորված՝ դատավորի անկախության սոցիալական երաշխիքների ապահովման
մասին 6.4-րդ կետում ամրագրված դրույթը, համաձայն որի՝ «Կարգավիճակը, մաս-
նավորապես, դատավորներին ապահովում է ... ծերության թոշակով, որի չափը պետք
է հնարավորինս մոտ լինի դատական համակարգում ստացած նրա վերջին աշխա-
տավարձին»: Ըստ այդմ, դատավորի աշխատանքային կենսաթոշակն ունի նրա կող-
մից անկախ արդարադատություն իրականացնելու համար անհրաժեշտ նախապայ-
ման ստեղծելու ու նրա համար որոշակի կենսապայմաններ ապահովելու հատուկ

Դատական պրակտիկա

գործառույթ:

Հատկանշական է, որ դատավորի համար բարձր կենսաթոշակ սահմանելու անհրաժեշտությունը կարևորվել է նաև դատական իշխանության անկախությանը վերաբերող մի շարք միջազգային իրավական փաստաթղթերի դրույթներով:

Այսպես, Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր ասամբլեայի 1985թ. նոյեմբերի 29-ի և դեկտեմբերի 13-ի՝ համապատասխանաբար 40/32 և 40/146 բանաձևերով հավանության արժանացած «Դատական իշխանության անկախության վերաբերյալ սկզբունքներ»-ի 11-րդ կետում նշված է. «Դատավորների լիազորությունների տևողությունը, նրանց անկախությունը, անվտանգությունը, համապատասխան վարձատրությունը, ծառայության, թոշակի և թոշակի գնալու պայմանները պետք է պատշաճ երաշխավորվեն»:

Ժողովրդավարություն իրավունքի միջոցով Եվրոպական հանձնաժողովը (Վեներտիկի հանձնաժողովը) «Դատական համակարգի անկախության մասին» զեկույցի 53-րդ կետում արտահայտել է հետևյալ դիրքորոշումը. «Պետության պարտականությունն է ապահովել բավարար ֆինանսական միջոցներ դատական համակարգի համար: Նույնիսկ ճգնաժամի պայմաններում դատական իշխանության պատշաճ ֆինանսավորումը չի կարող վտանգվել»:

Դատավորների սոցիալական ապահովության, այդ թվում՝ կենսաթոշակի իրավունքի հետ կապված հարցերին են վերաբերում նաև 1998թ. հունիսի 8-10-ը Ստրասբուրգում ընդունված «Դատավորների կարգավիճակի մասին» Եվրոպական խարտիայի և դրան կից մեկնաբանությունների հուշագրի 6.3-րդ և 6.4-րդ կետերի դրույթները, որոնցում ամրագրված է, որ իր պաշտոնեական պարտականությունները կատարող դատավորի համար պետք է նախատեսվի սոցիալական պաշտպանվածություն: Խարտիան հատուկ ընդգծում է, որ դատավորի ծերության կենսաթոշակի չափը պետք է հնարավորինս մոտ լինի դատական համակարգում նրա զբաղեցրած վերջին պաշտոնում ստացած աշխատավարձին:

Վերոնշյալ միջազգային իրավական դրույթները կոչված են պետությունների ուշադրությունն առավել մեծ չափով սևեռելու դատավորների նյութական և ոչ նյութական պաշտպանվածությունն ուժեղացնելու վրա:

Ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ ՀՀ դատարանների նախագահների խորհուրդը փաստում է, որ, նախ՝ դատավորների սոցիալական ապահովության հարցը կարգավորելիս անվերապահորեն պետք է հաշվի առնվի դատավորների սոցիալական երաշխիքների հատուկ կարգավորման անհրաժեշտությունը, երկրորդ՝ ելնելով դատավորի հատուկ սահմանադրաիրավական կարգավիճակի առանձնահատկություններից՝ նրա կենսաթոշակի չափը պետք է հնարավորինս մոտ լինի դատական համակարգում նրա զբաղեցրած վերջին պաշտոնում ստացած աշխատավարձին, երրորդ՝ դատավորների սոցիալական ապահովության այն մակարդակը, որը գոյություն ունի, ոչ թե պետք է նվազեցվի, այլ առնվազն պետք է պահպանվի: Նման մոտեցումը բխում է ՀՀ Սահմանադրությունից, ՀՀ ստանձնած միջազգային պարտավորություններից, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետությունում հռչակված դատաիրավական բարեփոխումների ընդհանուր տրամաբանությունից, քանի որ դատական իշխանության անկախության ամրապնդմանն ուղղված քաղաքականության հռչակման դեպքում չեն կարող ընդունվել օրենքներ կամ այլ իրավական ակտեր, որոնք նվազեցնում են դատավորի անկախության ապահովմանն ուղղված գործող երաշխիքները, այդ թվում նաև նյութական և սոցիալական: Դատավորը պետք է վստահ լինի, որ կենսաթոշակի անցնելուց հետո էլ իր սոցիալական վիճակը չի վատթարանա, մինչդեռ հակառակ երևույթը լի է վտանգներով և մեծ կոռուպցիոն ռիսկեր է պարունակում դատավորների

անկախության համար:

Ըստ այդմ, հարկ է նկատել, որ դատավորի անկախության նյութական և սոցիալական երաշխիքներն ուղղված են ապահովելու ոչ միայն դատավորի անկախությունը, այլև կարևորագույն միջոց են հանդիսանում կոռուպցիոն ռիսկերի նվազեցման համար:

Գեռնա 2000 թվականից ՀՀ կառավարությունն ակտիվորեն սկսեց մեծածավալ աշխատանքներ կատարել կոռուպցիայի դեմ մղվող պայքարի բնագավառում: Այդ իսկ նպատակով ՀՀ կառավարությունը միացել է կոռուպցիայի դեմ պայքարին վերաբերող մի շարք հեղինակավոր միջազգային իրավական ակտերի: Մասնավորապես, Հայաստանը, 2004թ. ընդունելով ԳՐԵԿՈ-ի կանոնակարգը և դառնալով Կոռուպցիայի դեմ պայքարող պետությունների խմբի (ԳՐԵԿՈ-ի) անդամ, 2004թ. և 2005թ.՝ համապատասխանաբար վավերացրել է «Կոռուպցիայի մասին» քաղաքացիական իրավունքի և «Կոռուպցիայի մասին» քրեական իրավունքի՝ Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիաները, իսկ 2006թ. հոկտեմբերին՝ Կոռուպցիայի դեմ պայքարի մասին Սիավորված ազգերի կազմակերպության կոնվենցիան:

Ուշադրության է արժանի նաև եվրոպական հարևանության քաղաքականության շրջանակներում Եվրոպական միության և Հայաստանի կողմից 2006թ. վավերացրած գործողությունների ծրագիրը: Գործողությունների ծրագրում՝ հատուկ գերակայությունների մեջ, ամրագրված են ութ հակակոռուպցիոն միջոցառումներ, որոնց մեջ, ի թիվս այլ պահանջների, ներառված է նաև դատավորների անկախության նյութական և սոցիալական երաշխիքների ամրապնդումը: Գործողությունների ծրագրում ամրագրված գրեթե բոլոր միջոցառումները ներառված են վերը նշված կոնվենցիաներում և GRECO-ի ու OECD-ի առաջարկություններում:

Ընդ որում, 2001թ. ՀՀ հակակոռուպցիոն ռազմավարության հայեցակարգն արժանացել է միջազգային կազմակերպությունների հավանությանը, որի հիման վրա էլ հետագայում մշակվել է ՀՀ հակակոռուպցիոն ռազմավարությունը: 2003թ. ՀՀ կառավարությունն ընդունել է Հայաստանի Հանրապետության հակակոռուպցիոն ռազմավարության և դրա իրականացման միջոցառումների մասին առաջին ծրագիրը: Այնուհետև, 2009 թվականին ՀՀ կառավարությունն ընդունել է «Հայաստանի Հանրապետության հակակոռուպցիոն ռազմավարության և դրա իրականացման 2009-2012 թվականների միջոցառումների մասին» ծրագիրը: Վերը նշված ծրագրերում հատուկ ուշադրություն է դարձվել անկախ դատական իշխանության կայացման հիմնախնդիրներին, որոնք իրենց մեջ ներառում են նաև դատավորի անկախության նյութական և սոցիալական երաշխիքների պատշաճ ապահովումը:

Դատական իշխանության ֆինանսավորման ցանկացած նվազեցում, այդ թվում հատկապես՝ այնպիսի նվազեցում, որն ուղղակիորեն վերաբերում է դատավորի անկախության երաշխիքներին, անընդունելի է: *Սակայն նույնիսկ ֆինանսավորման նվազեցման անխուսափելիության դեպքում անհրաժեշտ է նկատի ունենալ այն հանգամանքը, որ ցանկացած նոր կարգավորում չի կարող տարածվել արդեն նշանակված, ինչպես նաև թոշակի անցած դատավորների նկատմամբ:*

Մինչդեռ, տվյալ Օրենքի ուժի մեջ մտնելը հանգեցնելու է մինչև 2014թ. հուլիսի 1-ը նշանակված, ինչպես նաև արդեն իսկ թոշակի անցած դատավորների սոցիալական վիճակի վատթարացմանը: Մեկ խոսքով ասած՝ նախատեսվող փոփոխություններով դատավորի վերջին աշխատավարձի և կենսաթոշակի չափերը զգալիորեն տարբերվելու են:

Հաշվի առնելով անկախ դատական իշխանության ամրապնդման գործում դատավորի անկախության պատշաճ ապահովման անհրաժեշտությունը՝ ՀՀ դատարաններ-

Դատական պրակտիկա

րի նախագահների խորհուրդն արձանագրում է, որ դատական համակարգի ֆինանսավորման, ինչպես նաև դատավորների նյութական և սոցիալական երաշխիքների նվազեցումը սկզբունքորեն անթույլատրելի է:

Այս հարցի շուրջ կատարված միջազգային պրակտիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ օրենսդիր կամ գործադիր իշխանության կողմից դատավորի նյութական ապահովության մակարդակի նվազեցումը հնարավոր է դիտել որպես դատավորի անկախության խախտում: Մասնավորապես, ՌԳ սահմանադրական դատարանի 1998 թվականի հուլիսի 17-ի որոշմամբ հակասահմանադրական է ճանաչվել «1998 թվականի պետական բյուջեի մասին» ՌԳ դաշնային օրենքի այն դրույթը, որը թույլ էր տալիս դատական համակարգի ֆինանսավորման կրճատում: Փաստորեն, այս կերպ ՌԳ սահմանադրական արդարադատության մարմինը հաստատել է դատարանների պատշաճ ֆինանսավորման անհրաժեշտությունը և ֆինանսավորման կրճատման անթույլատրելիությունը, քանի որ վերջինս կարող է առաջինը դարձնել դատական իշխանության կազմակերպման և գործունեության երաշխիքները:

ՀՀ դատարանների նախագահների խորհուրդն ընդունում է, որ, ինչպես նշել է ՀՀ սահմանադրական դատարանն՝ իր 2006 թվականի սեպտեմբերի 20-ի ՍԳՈ-647 որոշման շրջանակներում, պետությունը, թերևս, կարող է իր հնարավորությունների սահմանափակման որոշակի իրավիճակների պայմաններում մնալ կատարել, երբ պետության մեջ հատուկ իրավիճակ է ծագում կամ անհրաժեշտ է պաշտպանել այլ սահմանադրական արժեքներ: Մակայն մույնիսկ ֆինանսավորման նվազեցման անխուսափելիության դեպքում ցանկացած նոր կարգավորում չի կարող տարածվել տվյալ նորմի ուժի մեջ մտնելու պահին թոշակի անցած և պաշտոնավարող դատավորների նկատմամբ, քանի որ հակառակ պարագայում կխախտվի անձի իրավական վիճակը վատթարացնող նորմի հետադարձ ուժի արգելքի սկզբունքը:

Այս համատեքստում անհրաժեշտ է անդրադառնալ Սահմանադրության 42-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իրավական բովանդակությանը, որի համաձայն՝ անձի իրավական վիճակը վատթարացնող օրենքները և այլ իրավական ակտերը հետադարձ ուժ չունեն: Սահմանադրական այս նորմն ամրագրում է անձի իրավական վիճակը վատթարացնող իրավական ակտերի հետադարձության ուժի մերժման սկզբունքը:

ՀՀ Սահմանադրության 42-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված դրույթի սահմանադրաիրավական բովանդակությունը, մասնավորապես, բացահայտված է ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2008թ. հունվարի 15-ի ՍԳՈ-723 որոշման մեջ, որում սահմանադրական դատարանն, ի թիվս այլնի, նշել է. «Վերջինս հանդիսանում է պետական իշխանության նկատմամբ վստահության և իրավական պետության սկզբունքների կարևոր բաղադրատարրերից մեկը: Այդ սկզբունքը միաժամանակ հանդես է գալիս որպես իրավական որոշակիության սկզբունքի ապահովման կարևոր երաշխիք: Օրենքի հետադարձ ուժի մերժման սկզբունքից բխում է այն արգելքը, համաձայն որի՝ անթույլատրելի է այն իրավունքների սահմանափակումը կամ վերացումը, որոնք ամրագրվել են նախկինում գործող նորմերի հիման վրա»:

ՀՀ սահմանադրական դատարանն՝ իր 2011 թվականի նոյեմբերի 29-ի ՍԳՈ-1000 որոշմամբ արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, ըստ որի՝ իրավական ակտի հետադարձ ուժով գործողության մերժումը բխում է իրավական որոշակիության, օրենսդրության նկատմամբ լեզիտիմ ակնկալիքի, մարդու իրավունքների երաշխավորման, իրավակիրառ մարմինների կողմից կամայականությունների կանխարգելման նկատառումներից:

Ըստ ՀՀ սահմանադրական դատարանի վերը նշված որոշումների մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշման՝ անձի իրավական վիճակը վատթարացնող նոր-

մերի հետադարձ ուժի արգելման սկզբունքն իրավական անվտանգության սկզբունքի հետ մեկտեղ կոչված է ապահովելու լեգիտիմ ակնկալիքների հանդեպ հարգանքը:

Անձի իրավական վիճակը վատթարացնող իրավական ակտ են հանդիսանում այն իրավական ակտերը, որոնք անձի համար ունեն որևէ բացասական ազդեցություն: ՀՀ Սահմանադրության 42-րդ հոդվածի 3-րդ մասում նախատեսված կարգավորումը վերաբերում է թե՛ օրենսդրին, թե՛ իրավակիրառողին, այն արգելում է ընդհանրապես որևէ կերպ անձի իրավական վիճակը վատթարացնող օրենքներից հետադարձ ուժ տալը: Անձի իրավական վիճակը վատթարացնող իրավական ակտերի հետադարձ ուժն արգելված ասահմանադրական դրույթն ունի իմպերատիվ բնույթ. այն ինչպես օրենսդրին, այնպես էլ իրավակիրառողին այս հարցում որևէ հայեցողություն չի վերապահում:

Այսպես, դատավորի պաշտոնում նշանակման հետ միաժամանակ տվյալ անձի մոտ ձևավորվում է այդ պահին գործող օրենսդրությամբ սահմանված կարգով (այդ թվում՝ չափով) կենսաթոշակ ստանալու իրավունքի հանդեպ օրինական ակնկալիք: Այսինքն, թեև կենսաթոշակ ստանալու հետ կապված իրավահարաբերություններն անմիջականորեն ծագում են անձի պաշտոնավարման դադարեցման պահից, այդուհանդերձ, նկատի ունենալով, որ կենսաթոշակային ապահովությունն էական նշանակություն ունի վերջինիս կողմից այդ աշխատանքի ընտրության հարցում, դատավոր նշանակված անձն իրավունք ունի պահանջելու այն չափով կենսաթոշակ, որ չափով նախատեսված է եղել դատավորի պաշտոնում նշանակվելու պահին:

Ներկա պահին ՀՀ-ում գործող դատավորները նշանակվել են ՀՀ Սահմանադրությամբ և ՀՀ դատական օրենսգրքով սահմանված կարգով: Օրենքի դրույթների տարածումը մինչև դրա ընդունումը նշանակված և ներկայումս պաշտոնավարող դատավորների նկատմամբ վատթարացնելու է տվյալ անձանց իրավական վիճակն այն առումով, որ արդեն նշանակված դատավորի համար (որը նշանակվել է ավելի բարենպաստ երաշխիքների առկայության պայմաններում) նյութական և սոցիալական ապահովության երաշխիքների առավել անբարենպաստ պայմանների սահմանումը փաստորեն նշանակում է պաշտոնավարող դատավորների երաշխիքների մակարդակի նվազում:

Արտասահմանյան երկրների սահմանադրական արդարադատության մարմինները ևս բազմիցս նշել են, որ նոր կանոնները, եթե նվազեցնում են արդեն դատավոր նշանակված անձի նյութական և սոցիալական երաշխիքները, հետադարձ ուժ չեն կարող ունենալ: Այս կապակցությամբ ՌԴ- սահմանադրական դատարանն՝ իր 2010 թվականի ապրիլի 20-ի որոշմամբ արտահայտել է իրավական դիրքորոշում առ այն, որ արդեն նշանակված դատավորի համար նյութական և սոցիալական ապահովության երաշխիքների առավել անբարենպաստ պայմանների սահմանումը, փաստորեն, նշանակում է երաշխիքների մակարդակի նվազում, որը, հաշվի առնելով ՌԴ- սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերը և 120-րդ հոդվածի 1-ին մասը, անթույլատրելի է:

ՀՀ դատարանների նախագահների խորհուրդը հարկ է համարում նկատել, որ ՀՀ Նախագահը, հաշվի առնելով Օրենքը և «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքն ուժի մեջ մտնելու օրվա դրությամբ ՀՀ սահմանադրական դատարանի անդամի պաշտոն զբաղեցրած անձի՝ օրենքով նախատեսված սոցիալական երաշխիքների, մասնավորապես՝ օրենքով սահմանված հիմքերով լիազորությունները դադարեցվելու դեպքում նրան նշանակվող կենսաթոշակի չափի պահպանման անհրաժեշտությունը՝ առաջարկել է համապատասխան օրենքներն ընդունել իր կողմից ներկայացված առաջարկություններով: Մասնավորապես, Օրենքի 9-րդ հոդվածի 3-րդ մասն առա-

Դատական պրակտիկա

ջարկվել է լրացնել հետևյալ բովանդակությամբ նոր պարբերությամբ. «Սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելու օրվա դրությամբ սահմանադրական դատարանի անդամի պաշտոն զբաղեցրած անձի կենսաթոշակի չափը հաշվարկվում է «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով»:

Այսինքն՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանի՝ մինչև 2014թ. հուլիսի 1-ը նշանակված անդամների (ներկայումս գործող բոլոր անդամների) նկատմամբ կիրառվելու է հետևյալ կարգը. այն բոլոր անդամների կենսաթոշակի չափը, ովքեր պաշտոնի են նշանակվել մինչև Օրենքի ուժի մեջ մտնելը՝ 2014թ. հուլիսի 1-ը, հաշվարկվելու է «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 12-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված կարգով, իսկ այն անդամների կենսաթոշակի չափը, ովքեր պաշտոնի կենսաթոշակվեն 2014թ. հուլիսի 1-ից հետո, հաշվարկվելու է Օրենքով սահմանված կարգով:

Փաստորեն, թեև արդարադատություն իրականացնելիս անկախ լինելու սահմանադրական հիմնարար սկզբունքը վերաբերում է թե՛ դատավորին, թե՛ սահմանադրական դատարանի անդամին, այնուամենայնիվ, սահմանադրական դատարանի անդամների համար հաշվարկվող կենսաթոշակի չափի վերաբերյալ Օրենքում առկա կարգավորումների պարագայում դատավորների և սահմանադրական դատարանի անդամների համար օրենքով կասկածանքի միմյանցից էականորեն տարբերվող սոցիալական երաշխիքներ, որպիսի հանգամանքը չի կարող ունենալ որևէ ողջամիտ բացատրություն և կհակասի ՀՀ Սահմանադրության 14.1-րդ հոդվածով նախատեսված՝ իրավահավասարության և առանց հիմնավոր պատճառի խտրականության արգելքի սկզբունքներին:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 72-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ դատարանների նախագահների խորհուրդն իրավասու պետական մարմիններին առաջարկություններ է ներկայացնում օրենքների և այլ իրավական ակտերի կատարելագործման վերաբերյալ:

Ուսումնասիրելով դատավորների սոցիալական ապահովության հարցն ինչպես ՀՀ Սահմանադրությամբ, այնպես էլ միջազգային իրավական փաստաթղթերով ամրագրված չափանիշների համատեքստում, ՀՀ դատարանների նախագահների խորհուրդը վերոնշյալ պատճառաբանությունների ուժով անհրաժեշտ է համարում համապատասխան օրենսդրական ակտերի կատարելագործման վերաբերյալ առաջարկություններ կայացնել ՀՀ իրավասու պետական մարմիններին:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ դատական օրենսգրքի 72-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետով՝ ՀՀ դատարանների նախագահների խորհուրդը՝

ՈՐՈՇՈՒՄ Է

«Պետական պաշտոններ զբաղեցրած անձանց սոցիալական երաշխիքների մասին» ՀՀ օրենքում և ՀՀ դատական օրենսգրքում օրենսդրական փոփոխություններ կատարելու համար առաջարկություն *(առաջարկությունը՝ համապատասխան օրենքների նախագծերի տեսքով, կցվում է)* ներկայացնել Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանը՝ դատավորների կենսաթոշակի անցնելու հետ կապված իրավահարաբերություններում համարժեք իրավական և սոցիալական երաշխիքներ սահմանելու նպատակով հանդես գալ համապատասխան օրենսդրական փոփոխություններ կատարելու նախաձեռնությամբ:

Հայաստանի Հանրապետության
դատարանների նախագահների
խորհրդի նախագահ

ԱՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ
2014թ. փետրվարի 10
ք.Երևան

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՕՐԵՆՔԸ
«ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՈՆՆԵՐ ԶԲԱՂԵՑՐԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ
ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՕՐԵՆՔՈՒՄ ԼՐԱՑՈՒՄ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

ՀՈԳՎԱԾ 1. «Պետական պաշտոններ զբաղեցրած անձանց սոցիալական երաշխիքների մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2013 թվականի դեկտեմբերի 12-ի թիվ ՀՕ-Ն օրենքի 9-րդ հոդվածի 3-րդ մասը լրացնել հետևյալ բովանդակությամբ նոր պարբերությամբ.

«Սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելու օրվա դրությամբ դատավորի պաշտոն զբաղեցրած անձի կենսաթոշակի չափը հաշվարկվում է ՀՀ դատական օրենսգրքով սահմանված կարգով:»:

ՀՈԳՎԱԾ 2. Սույն օրենքն ուժի մեջ է մտնում 2014 թվականի հուլիսի 1-ից:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՕՐԵՆՔԸ**

ՀՀ ԴԱՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ ԼՐԱՑՈՒՄ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՀՈԳՎԱԾ 1. Հայաստանի Հանրապետության 2007թ. փետրվարի 21-ի դատական օրենսգիրքը լրացնել հետևյալ բովանդակությամբ 75.2-րդ հոդվածով.

«ՀՈԳՎԱԾ 75.2. ԴԱՏԱՎՈՐԻ ՊԱՇՏՈՆ ԶԲԱՂԵՑՐԱԾ ԱՆՁԻ ԿԵՆՍԱԹՈՇՈՒՄԿԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Դատավորի պաշտոն առնվազն 10 տարի զբաղեցրած անձին սույն օրենսգրքի 167-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով և 4-րդ մասի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքերով, ինչպես նաև դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած վճռով անգործունակ ճանաչվելու հիմքով դատավորի լիազորությունների դադարեցման դեպքերում նշանակվում է կենսաթոշակ «Պետական պաշտոններ զբաղեցրած անձանց սոցիալական երաշխիքների մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով և չափով:

2. «Պետական պաշտոններ զբաղեցրած անձանց սոցիալական երաշխիքների մասին» ՀՀ օրենքն ուժի մեջ մտնելու օրվա դրությամբ առնվազն 10 տարի դատավորի պաշտոն զբաղեցրած անձին սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հիմքերով դատավորի լիազորությունների դադարեցման դեպքերում նշանակվող կենսաթոշակի չափը հաշվարկվում է դատավորի՝ մինչև 2014թ. հուլիսի 1-ը որպես դատավոր զբաղեցրած պաշտոնի համար ստացած միջին աշխատավարձի ընդհանուր գումարի և զրո ամբողջ ինը տասնորդական գործակցի արտադրյալի 55 տոկոսի չափով: Եթե սույն մասով սահմանված կարգով հաշվարկված կենսաթոշակի չափը ցածր է սույն հոդվածի 1-ին մասով սահմանված կարգով հաշվարկված կենսաթոշակի չափից, ապա կենսաթոշակը նշանակվում է «Պետական պաշտոններ զբաղեցրած անձանց սոցիալական երաշխիքների մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով հաշվարկված չափով:»:

ՀՈԳՎԱԾ 2. Սույն օրենքն ուժի մեջ է մտնում 2014 թվականի հուլիսի 1-ից:

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (175 – 176)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Թեւավոր խոսքեր

Լավատեսը բնավ էլ նա չէ, ով երբեք չի տառապել, այլ նա, ով հուսահատություն է ապրել և հաղթահարել այն:

Ա. Ն. ՄԿՐՅԱԲԻՆ

Իսկական բնավորությամբ մարդը նա է, որը, մի կողմից, էապես բովանդակալից նպատակներ է դնում իր առջև, և, մյուս կողմից, հաստատապես հավատարիմ է մնում այդ նպատակներին, քանի որ նրա անհատականությունը կկորցնէր իր ամբողջ գոյությունը, եթե նա հարկադրված լինէր հրաժարվել դրանցից:

Գ. ՀԵԳԵԼ

Մարդկանց հարկավոր է գնահատել ըստ այն նպատակների, որ նրանք դնում են իրենց առջև:

Ն. Ն. ՄԻԿԼՈՒԽՈՒ - ՍԱԿԼԱՅ

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2014 1 – 2 (175 – 176)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

118

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արսլանյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am